

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АЕРОКОСМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМ. М. Є. ЖУКОВСЬКОГО «ХАРКІВСЬКИЙ АВІАЦІЙНИЙ ІНСТИТУТ»**

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

СЕМЕНОВИХ ОЛЬГА СТАНІСЛАВІВНА

УДК 343.373

ДИСЕРТАЦІЯ

**КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕЦІЛЬОВЕ
ВИКОРИСТАННЯ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ, ЗДІЙСНЕННЯ ВИДАТКІВ
БЮДЖЕТУ ЧИ НАДАННЯ КРЕДИТІВ З БЮДЖЕТУ БЕЗ
ВСТАНОВЛЕНИХ БЮДЖЕТНИХ ПРИЗНАЧЕНЬ АБО З ЇХ
ПЕРЕВИЩЕННЯМ**

Спеціальність 081 – Право

Галузь знань 08 – Право

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ О. С. Семенових

Науковий керівник – Литвинов Олексій Миколайович, доктор юридичних
наук, професор, заслужений працівник освіти України

Харків – 2024

АНОТАЦІЯ

Семенових О. С. Кримінальна відповідальність за нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». – Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», Харків, 2024.

Проаналізовано сучасний стан наукової розробленості проблем кримінальної відповідальності за нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням. Зазначено, що наукова розробленість проблем кримінальної відповідальності за нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням набула свого найбільшого розвитку саме за часів незалежності України. Водночас питання кримінальної відповідальності за це протиправне посягання були у фокусі уваги науковців переважно до набрання чинності Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень», на підставі якого у кримінальному законодавстві України був запроваджений інститут кримінальних проступків. Отже аналіз проблем кримінальної відповідальності за нецільове використання бюджетних коштів та інших порушень бюджетного законодавства України з урахуванням такого типу кримінального правопорушення як кримінальний проступок не здійснювався. Це дозволяє з нових позицій актуалізувати проблематику кримінально-правового реагування на визначені кримінальним законом різновиди порушень бюджетного законодавства України.

Доведено, що кримінальна відповідальність за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України, є одним із основних

неминучих і водночас найсуворіших засобів кримінально-правового реагування. Під нею слід розуміти, з одного боку, переживання фізичною особою державного осуду, зазнавання нею визначених санкцією ч. 1 і 2 ст. 210 КК України обмежень, позбавлень чи заборон карального характеру, а також обмежень, позбавлень чи заборон, що є змістом інших некаральних, але примусових заходів кримінально-правового характеру, а, з іншого боку, зобов'язання до правомірної поведінки або відчуття наслідків стимулювання позитивної посткримінальної поведінки особи, зумовленої заборонними та заохочувальними приписами кримінального закону. Оцінка кримінальної відповідальності за вчинення цього кримінального правопорушення у такому вигляді засвідчує нерозривний діалектичних взаємозв'язок негативного та позитивного аспекту кримінальної відповідальності. У зв'язку з цим, кожному виду кримінальної відповідальності за вчинення цього протиправного діяння (негативній або позитивній) притаманні власні окремі форми негативної та позитивної кримінальної відповідальності.

Дослідження обґрунтованості криміналізації кримінальної відповідальності за нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням, дозволило зазначити, що запровадження кримінальної відповідальності за нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням у цілому відповідає принципу соціальної зумовленості криміналізації ст. 210 КК України, що зводиться до констатації наявності для цього відповідних підстав та умов. Водночас певною мірою не дотримання вимог повноти складу і домірності санкції зумовлює, з одного боку, удосконалення нормативної визначеності в ст. 210 КК України ознак цього протиправного посягання та окремих засобів кримінально-правового реагування, основним з яких є покарання (його розміру та видів), а, з іншого, – впливає на вироблення висновку про те, що діяння, передбачене ч. 1 ст. 210 КК України, яке начебто належить до злочину, насправді є кримінальним

проступком і лише, діяння, передбачене, ч. 2 цієї статті, є злочином. Такий підхід ґрунтується на тому, що одним з важливих критеріїв поділу кримінальних правопорушень на кримінальні проступки та злочини є ступінь суспільної небезпечності цих категорій кримінальних правопорушень, що визначається не лише ступенем суворості різних видів основних покарань, але й видом і розміром суспільно небезпечних наслідків, які неминуче настають в результаті їх вчинення.

Зазначено, що об'єктивні ознаки складу кримінального правопорушення становлять лише ті ознаки, що характеризують об'єкт кримінального правопорушення та його об'єктивну сторону. До ознак складу, що характеризують об'єкт кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України, належить характеристика видів об'єкта «за вертикаллю» та «за горизонталлю», предмет та потерпілий. До ознак складу, що характеризують об'єктивну сторону кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України, належать різні форми суспільно небезпечного діяння, суспільно небезпечні наслідки, причинний зв'язок між діянням та наслідками, засоби та способи вчинення цього протиправного посягання.

Обґрунтовано положення про іманентний вплив предмета протиправного посягання, передбаченого ст. 210 КК України, на констатацію і розуміння суспільно небезпечних наслідків у вигляді істотної шкоди, що неминуче настають в результаті його вчинення, виходячи з приписів ч. 2 ст. 11 КК України. Доведено, що предмет цього кримінального правопорушення, як обов'язкова ознака об'єкта кримінально-правової охорони, дозволяє констатувати наявність істотної шкоди (незначної істотної та істотної) як суспільно небезпечного наслідку цього кримінального правопорушення, що є ознакою його об'єктивної сторони.

Запропоновано під *суспільно небезпечними наслідками* вчиненого кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України, слід розуміти дисбаланс доходів і видатків бюджету, що призводить до зменшення рівня виконання державою функцій соціального захисту та соціального

забезпечення громадян, що задовольняються державою за рахунок державних коштів, та одночасно до державних економічних збитків у різному розмірі. З огляду на те, що на наше переконання, діяння, передбачене ч. 1 ст. 210 КК України, належить до категорії кримінальних проступків, а діяння, передбачене ч. 2 ст. 210 КК України, – до злочинів: істотна шкода як обов'язкова ознака кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України, може бути представлена незначною істотною шкодою – у випадку вчинення кримінального проступку та істотною шкодою – у разі вчинення злочину.

Наголошено, що особливості правової оцінки складу цього кваліфікованого протиправного посягання за об'єктивними ознаками пов'язані: а) з оцінкою предмета цього посягання; б) з кваліфікацією за такими ознаками складу, що характеризують об'єктивну сторону, як суспільно небезпечне діяння (тобто за визначеними законом форм порушення бюджетного законодавства), засоби, способи його вчинення.

Зазначено, що до суб'єктивних ознак складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України належать ознаки, що характеризують суб'єктивну сторону та суб'єкта цього протиправного посягання. Ознаки складу, що характеризують суб'єктивну сторону кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 і 2 ст. 210 КК України, характеризується тим, що вина у формі *умислу* (як прямого, так і непрямого) є обов'язковою ознакою основного та кваліфікованого складу цього кримінального правопорушення, а *мотив* та *мета* – їх факультативними ознаками.

Наголошено, що особливості правової оцінки складу цього кваліфікованого протиправного посягання за суб'єктивними ознаками пов'язані: а) з кваліфікацією за такими ознаками складу, що характеризують суб'єктивну сторону, як форма вини та мотив; г) з кваліфікацією за такими ознаками складу, що характеризують суб'єкта кримінального правопорушення, як спеціального суб'єкта.

Доведено, що наявна у юридичній літературі пропозиція доповнити ст. 210 КК України ч. 3 та 4, які би включали у кваліфікований зміст такий елемент складу злочину, як наслідки у вигляді заподіяння істотної шкоди та настання тяжких наслідків, наражається на низку критичних зауважень. Зокрема доведено, що хоча склади ч. 1 і 2 ст. 210 КК України й належать до так званих формальних складів, такий умовивід є певною мірою умовним, оскільки відповідно до ст. 11 КК України будь-яке кримінальне правопорушення є матеріальним, адже заподіює істотну шкоду правоохоронюваним інтересам або створює загрозу її заподіяння, а, відтак, і будь-який склад кримінального правопорушення є матеріальним.

З огляду на існування негативної та позитивної кримінальної відповідальності проаналізовано форми таких різновидів кримінальної відповідальності та інших засобів кримінально-правового характеру за нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням. Зазначено, що до форм *негативної кримінальної відповідальності* за кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України, належить: 1) засудження особи з призначенням покарання та його реальним відбуванням; 2) відбуванням засудженою особою раніше призначеного покарання, від реального відбування якого вона була звільнена, у зв'язку з невиконанням покладених на неї судом обов'язків або вчиненням протягом іспитового строку нового кримінального правопорушення (ч. 2 ст. 75, ст. 76, ч. 2 і 3 ст. 78 КК України); 3) засудженням особи з призначенням покарання та реальним його відбуванням із зазнаванням можливих інших примусових заходів кримінально-правового характеру, передусім спеціальної конфіскації та судимості (ст. ст. 65, 88–89, 96-1–96-2 КК України). Форми *позитивної кримінальної відповідальності* за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України, зводяться переважно до звільнення особи від потенційного або реального кримінально-правового обтяження, що безпосередньо знаходять свій вияв у ст. 49; ч. 5 ст. 74; ч. 2 ст. 75–77 КК України.

Водночас реалізація заохочувального потенціалу у випадку звільнення від відбування покарання з випробуванням в окремих випадках пов'язане з застосуванням до винних осіб ще й визначених законом обов'язків або обмежень, особистого та іншого характеру, які здебільшого мають примусовий характер.

На підставі аналізу окремих форм негативної кримінальної відповідальності за нецільове використання бюджетних коштів доведено, що нормативна визначеність такого основного покарання як обмеження волі за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 і ч. 2 ст. 210 КК України, не відповідає виробленим доктриною кримінального права загальним засадам побудови кримінально-правових санкцій, згідно з якими максимальна межа покарання за основним складом кримінального правопорушення має бути мінімальною межею покарання за його кваліфікованим складом. Оскільки санкцією ч. 1 ст. 210 КК України покарання у виді обмеження волі визначено у межах «... на строк до трьох років», то мінімальна межа цього ж виду покарання за ч. 2 ст. 210 КК України має бути «три», а не «два» роки як встановлено в законі. У зв'язку з цим, законодавча конструкція ст. 210 КК України має бути уточнена в цій частині.

На підставі проведеного дисертаційного дослідження розроблено пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства України.

Ключові слова: кримінальне правопорушення; кримінальна відповідальність; покарання; заходи кримінально-правового характеру; злочин; кримінальний проступок, бюджетні кошти, порушення бюджетного законодавства, нецільове використання, покарання за нецільове використання, спеціальна конфіскація, судимість, позитивна кримінальна відповідальність, негативна кримінальна відповідальність.

ABSTRACT

Semenovych O. S. Criminal liability for misuse of budget funds, budget expenditures or provision of loans from the budget without established budget allocations or with their excess. – Qualifying scientific work as a manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in the specialty 081 "Law". – National Aerospace University. M. E. Zhukovsky "Kharkiv Aviation Institute", Kharkiv, 2024.

The current state of scientific elaboration of the problems of criminal liability for misuse of budget funds, the implementation of budget expenditures or the provision of loans from the budget without established budget allocations or with their excess is analyzed. It is noted that the scientific elaboration of the problems of criminal liability for the misuse of budget funds, the implementation of budget expenditures or the provision of loans from the budget without established budget allocations or with their excess has been most developed since Ukraine's independence. At the same time, the issues of criminal liability for this unlawful encroachment were in the focus of scholars' attention mainly until the entry into force of the Law of Ukraine "On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on Simplification of Pre-Trial Investigation of Certain Categories of Criminal Offenses", on the basis of which the institution of criminal offenses was introduced into the criminal legislation of Ukraine. So the analysis problems of criminal liability for misuse of budget funds and other violations of the budget legislation of Ukraine, taking into account such a type of criminal offense as a criminal offense, were not carried out. This makes it possible to actualize the problems of criminal law response to the types of violations of the budget legislation of Ukraine defined by the criminal law from a new perspective.

It is proved that criminal liability for committing a criminal offense under Art. 210 of the Criminal Code of Ukraine, is one of the main inevitable and at the same time the most severe means of criminal law response. It should be understood, on the one hand, the experience by an individual of state condemnation, being subjected to the sanctions of Parts 1 and 2 of Art. 210 of the Criminal Code of Ukraine, restrictions, deprivations or prohibitions of a punitive nature, as well as restrictions, deprivations or

prohibitions, which are the content of other non-punitive, but coercive measures of a criminal law nature, and, on the other hand, the obligation to lawful behavior or to feel the consequences of stimulating positive post-criminal behavior of a person, due to the prohibitive and encouraging provisions of the criminal law. The assessment of criminal liability for the commission of this criminal offense in this form testifies to the inseparable dialectical relationship between the negative and positive aspects of criminal liability. In this regard, each type of criminal liability for committing this unlawful act (negative or positive) has its own separate forms of negative and positive criminal liability.

The study of the validity of criminalization of criminal liability for misuse of budget funds, budget expenditures or provision of loans from the budget without established budget allocations or with their exceedance, allowed to note that the introduction of criminal liability for misuse of budget funds, budget expenditures or provision of loans from the budget without established budget allocations or with their excess in In general, it corresponds to the principle of social conditionality of criminalization of Art. 210 of the Criminal Code of Ukraine, which boils down to stating the existence of appropriate grounds and conditions for this. At the same time, to a certain extent, non-compliance with the requirements of completeness of the composition and proportionality of the sanction causes, on the one hand, the improvement of regulatory certainty in Art. 210 of the Criminal Code of Ukraine signs of this unlawful encroachment and certain means of criminal law response, the main of which is punishment (its amount and types), and, on the other hand, affects the development of the conclusion that the act provided for in Part 1 of Art. 210 of the Criminal Code of Ukraine, which allegedly belongs to a crime, is in fact a criminal offense and only the act provided for in Part 2 of this Article is a crime. This approach is based on the fact that one of the important criteria for dividing criminal offenses into criminal offenses and crimes is the degree of social danger of these categories of criminal offenses, which is determined not only by the degree of severity of various types of basic punishments, but also by the type and size of socially dangerous consequences that inevitably arise as a result of their commission.

It is noted that the objective features of the *corpus delicti* of a criminal offense are only those features that characterize the object of a criminal offense and its objective side. The signs of the composition that characterize the object of the criminal offense provided for in Art. 210 of the Criminal Code of Ukraine, includes the characteristics of the types of object "vertically" and "horizontally", the object and the victim. The elements that characterize the objective side of the criminal offense provided for in Art. 210 of the Criminal Code of Ukraine, include various forms of socially dangerous act, socially dangerous consequences, causal link between the act and the consequences, means and methods of committing this illegal encroachment.

The provision on the immanent influence of the subject of unlawful encroachment, provided for by Art. 210 of the Criminal Code of Ukraine, to ascertain and understand socially dangerous consequences in the form of significant damage that inevitably occur as a result of its commission, based on the provisions of Part 2 of Art. 11 of the Criminal Code of Ukraine. It is proved that the subject of this criminal offense, as a mandatory feature of the object of criminal law protection, allows us to state the presence of significant damage (insignificant significant and substantial) as a socially dangerous consequence of this criminal offense, which is a sign of its objective side.

It is proposed under *the socially dangerous consequences* of the committed criminal offense under Art. 210 of the Criminal Code of Ukraine, it is necessary to understand the imbalance of budget revenues and expenditures, which leads to a decrease in the level of performance by the state of the functions of social protection and social security of citizens, which are satisfied by the state at the expense of public funds, and at the same time to state economic losses in different amounts. Given that, in our opinion, The act provided for in Part 1 of Art. 210 of the Criminal Code of Ukraine, belongs to the category of criminal offenses, and the act provided for in Part 2 of Art. 210 of the Criminal Code of Ukraine,—to crimes: significant damage as a mandatory sign of a criminal offense under Art. 210 of the Criminal Code of Ukraine, may be represented by minor significant damage – in the case of a criminal offense and significant damage – in the case of a crime.

It is emphasized that the peculiarities of the legal assessment of the composition of this qualified unlawful encroachment on objective grounds are related to: a) the assessment of the subject of this encroachment; b) with the qualification of such features of the composition that characterize the objective side as a socially dangerous act (i.e. according to the forms of violation of budget legislation determined by law), the means, methods of its commission.

It is noted that the subjective signs of the *corpus delicti* of the criminal offense provided for in Art. 210 of the Criminal Code of Ukraine include the features that characterize the subjective side and the subject of this unlawful encroachment. Signs of composition characterizing the subjective side of the criminal offense provided for in Parts 1 and 2 of Art. 210 of the Criminal Code of Ukraine, is characterized by the fact that guilt in the form of *intent* (both direct and indirect) is a mandatory feature of the main and qualified *corpus delicti* of this criminal offense, and the *motive* and *purpose* are their optional features.

It is emphasized that the peculiarities of the legal assessment of the composition of this qualified unlawful encroachment on subjective grounds are related to: a) the qualification of the composition on such grounds that characterize the subjective side as the form of guilt and motive; d) with qualification on such grounds of composition that characterize the subject of a criminal offense as a special subject.

It is proved that the proposal to supplement Art. 210 of the Criminal Code of Ukraine, parts 3 and 4, which would include in the qualified content such an element of the crime as consequences in the form of causing significant harm and the occurrence of grave consequences, is subject to a number of critical remarks. In particular, it is proved that although the compositions of Parts 1 and 2 of Art. 210 of the Criminal Code of Ukraine and belong to the so-called formal compositions, such an inference is to some extent conditional, since according to Art. 11 of the Criminal Code of Ukraine, any criminal offense is material, because it causes significant harm to the interests of law enforcement or creates a threat of its infliction, and, therefore, any *corpus delicti* of a criminal offense is material.

Taking into account the existence of negative and positive criminal liability, the forms of such types of criminal liability and other means of criminal law for the misuse of budgetary funds, the implementation of budget expenditures or the provision of loans from the budget without established budget allocations or with their excess are analyzed. It is noted that the forms of *negative criminal liability* In case of a criminal offense provided for in Art. 210 of the Criminal Code of Ukraine, includes: 1) conviction of a person with the imposition of punishment and its actual serving; 2) the convicted person is serving a previously imposed sentence, from the actual serving of which he/she was released, due to non-fulfillment of the duties imposed on him/her by the court or the commission of a new criminal offense during the probationary period (Part 2 of Article 75, Article 76, Parts 2 and 3 of Article 78 of the Criminal Code of Ukraine); 3) conviction of a person with the imposition of punishment and its actual serving with the subject of possible other coercive measures of a criminal law nature, primarily special confiscation and conviction (Articles 65, 88-89, 96-1-96-2 of the Criminal Code of Ukraine). Forms of *positive criminal liability* for committing a criminal offense under Art. 210 of the Criminal Code of Ukraine, are reduced mainly to the release of a person from a potential or real criminal law encumbrance, which are directly manifested in Art. 49; Part 5 Art. 74; Part 2 Art. 75–77 of the Criminal Code of Ukraine. At the same time, the implementation of the incentive potential in the case of release from serving a sentence with probation in some cases is associated with the application of the perpetrators to the perpetrators persons are also subject to statutory obligations or restrictions, personal or otherwise, which are mostly of a coercive nature.

On the basis of the analysis of certain forms of negative criminal liability for misuse of budgetary funds, it is proved that the normative certainty of such a basic punishment as restriction of liberty for committing a criminal offense provided for in Part 1 and Part 2 of Art. 210 of the Criminal Code of Ukraine, does not correspond to the doctrine of criminal law developed under the the general principles of the construction of criminal law sanctions, according to which the maximum limit of punishment for the main corpus delicti of a criminal offense should be the minimum limit of punishment for its qualified corpus. Since the sanction of Part 1 of Art. 210 of

the Criminal Code of Ukraine, punishment in the form of restriction of liberty is determined within the framework of "... for a term of up to three years", then the minimum limit of the same type of punishment under Part 2 of Art. 210 of the Criminal Code of Ukraine should be "three", not "two" years, as established by law. In this regard, the legislative construction of Art. 210 of the Criminal Code of Ukraine should be clarified in this part.

On the basis of the dissertation research, proposals for improving the current legislation of Ukraine have been developed.

Keywords: criminal offense; criminal liability; punishment; criminal law measures; crime; criminal offense, budget funds, violation of budget legislation, misuse, punishment for misuse, special confiscation, criminal record, positive criminal liability, negative criminal liability.

Список публікацій здобувача

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Семенових О. С. Обґрунтованість кримінальної відповідальності за нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищення. *Juris Europensis Scientia : науковий журнал*. 2023. Випуск 5. С. 79–85. DOI <https://doi.org/10.32782/chern.v5.2023.16> .

2. Семенових О. С. Кримінальна відповідальність як засіб державного реагування на вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України: загальнотеоретичний аспект. *Juris Europensis Scientia : науковий журнал*. 2023. Випуск 1. С. 129–135. DOI <https://doi.org/10.32782/chern.v1.2023.25>.

3. Семенових О. С. Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України, та ознаки складу, що її характеризують: теоретико-прикладний аспект. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2023. №. 3 (30). С. 247–258. DOI <https://doi.org/10.32631/vca.2023.1.22>.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

4. Семенових О. С. До питання про безпосередній об'єкт кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України. Актуальні проблеми приватного та публічного права : матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції присвяченої 94-річчю з дня народження члена-кореспондента НАПрН України, академіка Міжнародної кадрової академії, Заслуженого діяча науки України, доктора юридичних наук, професора Процевського О.І. (31 березня 2023 року). Харків, 2023. С. 502–505.

5. Семенових О. С. Деякі міркування з приводу системи засобів кримінально-правового реагування на випадки вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України. Український дослідницький простір в умовах війни: адаптація й перезавантаження технічних і юридичних наук: збірник матеріалів доповідей учасників міжнародної науково-

практичної конференції. (Харків-Рига, 31 травня 2022 р.). Харків, 2022. С. 190–192.

6. Семенових О. С. Кримінальна відповідальність за нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням: поняття, форми та види. Злочинність і протидія їй в умовах війни: глобальний, регіональний та національний виміри : зб. тез доп. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 12 квіт. 2023 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; Кримінол. асоц. України ; Наук. парк «Наука та безпека». Вінниця : ХНУВС, 2023. С. 204–206.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

7. Ihor Shynkarenko, Vasyl Zakharov, Iryna Shynkarenko, Oleksandra Zakharova, and Olha Semenovych. Legal and Conceptual Aspects of Securing Space Activity Entities-Facilities in Ukraine. Integrated Computer Technologies in Mechanical Engineering - 2021 Synergetic Engineering. P. 720–735.

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

абз.	– абзац
БК України	– Бюджетний кодекс України
ГК України	– Господарський кодекс України
ГПК України	– Господарський процесуальний кодекс України
грн	– Гривен
КК України	– Кримінальний кодекс України
КВК України	– Кримінально-виконавчий кодекс України
КПК	– Кримінальний процесуальний кодекс України
нмдг	– Неоподаткований мінімум доходів громадян
КК	– Кримінальний кодекс
ст.	– стаття
ч.	– частина

ЗМІСТ

ВСТУП.....	19
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ	
КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕЦІЛЬОВЕ	
ВИКОРИСТАННЯ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ, ЗДІЙСНЕННЯ ВИДАТКІВ	
БЮДЖЕТУ ЧИ НАДАННЯ КРЕДИТІВ З БЮДЖЕТУ БЕЗ	
ВСТАНОВЛЕНИХ БЮДЖЕТНИХ ПРИЗНАЧЕНЬ АБО З ЇХ	
ПЕРЕВИЩЕННЯМ.....	
29	
1.1. Розвиток та сучасний стан дослідження кримінальної відповідальності за нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням.....	29
1.2. Кримінальна відповідальність за нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням як форма державного реагування на вчинення кримінального правопорушення: поняття та загальна характеристика.....	37
1.3. Обґрунтованість криміналізації кримінальної відповідальності за нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням.....	48
Висновки до розділу 1.....	63
РОЗДІЛ 2. НЕЦІЛЬОВЕ ВИКОРИСТАННЯ БЮДЖЕТНИХ	
КОШТІВ, ЗДІЙСНЕННЯ ВИДАТКІВ БЮДЖЕТУ ЧИ НАДАННЯ	
КРЕДИТІВ З БЮДЖЕТУ БЕЗ ВСТАНОВЛЕНИХ БЮДЖЕТНИХ	
ПРИЗНАЧЕНЬ АБО З ЇХ ПЕРЕВИЩЕННЯМ ЯК ПІДСТАВА	
КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ.....	
68	

2.1. Об'єктивні ознаки складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України.....	68
2.2. Суб'єктивні ознаки складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України.....	104
2.3. Кваліфікуючі ознаки складу нецільового використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням.....	116
Висновки до розділу 2.....	123
РОЗДІЛ 3. ФОРМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НЕЦІЛЬОВЕ ВИКОРИСТАННЯ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ, ЗДІЙСНЕННЯ ВИДАТКІВ БЮДЖЕТУ ЧИ НАДАННЯ КРЕДИТІВ З БЮДЖЕТУ БЕЗ ВСТАНОВЛЕНИХ БЮДЖЕТНИХ ПРИЗНАЧЕНЬ АБО З ЇХ ПЕРЕВИЩЕННЯМ.....	132
3.1. Форми негативної кримінальної відповідальності за нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням.....	132
3.2. Форми позитивної кримінальної відповідальності за нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням.....	152
Висновки до розділу 3.....	163
ВИСНОВКИ.....	170
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	179
ДОДАТКИ.....	198

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Бюджетна система України є однією із найбільш важливих сфер життєдіяльності людини, що потребує забезпечення охорони нормами кримінального законодавства України як від потенційно можливих кримінальних загроз, так і від вже вчинених протиправних посягань. З огляду на це, в Особливій частині Кримінального кодексу України (далі – КК України) визначено, що різні форми нецільового використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень є кримінальним правопорушенням, та встановлено, що прояви цього протиправного посягання неминуче обумовлюють настання кримінальної відповідальності та інших засобів кримінально-правового характеру (ст. 210 КК України). Суспільна небезпечність, визначених у диспозиціях ч. 1 і 2 ст. 210 КК України протиправних посягань, полягає в тому, що внаслідок вчинення таких діянь безпідставно знижується рівень фінансування суспільних потреб. Як наслідок не забезпечуються на належному рівні бюджетне фінансування обороноздатності, внутрішньої та екологічної безпеки, охорони здоров'я, освіти, культури тощо [73, с. 298].

Протягом останніх років за наявною статистичною інформацією застосування кримінальної відповідальності за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України, не вражають своєю чисельністю порівняно з іншими кримінальними правопорушеннями у сфері господарської діяльності. Це ні в якому разі не свідчать про те, що передбачена ст. 210 КК України кримінально-правова норма, не є дієвою. Але, вочевидь, на результативність практичної реалізації законодавчих приписів ст. 210 КК України не можуть впливати випадки, коли притягнення особи до кримінальної відповідальності за вчинення цього протиправного посягання пов'язано з окремими комплікаціями, виникаючими під час кваліфікації та індивідуалізації кримінально-правового впливу.

Додаткової актуальності теми додає і той факт, що згідно з Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 22.11.2018 р., кримінальна відповідальність та/або інші засоби кримінально-правового характеру за сучасним КК України можуть бути кримінально-правовими наслідками вчиненого кримінального правопорушення, тобто не лише злочину, але й кримінального проступку. Річ у тім, що розмір передбаченого в санкції ч. 1 ст. 210 КК України основного покарання у вигляді штрафу, за відсутності покарання у вигляді позбавлення волі, не дозволяє з огляду на фактичний (реальний) ступінь суспільної небезпечності цього посягання зробити правильний висновок щодо його приналежності до категорії кримінального проступку, а не злочину. У зв'язку з цим, дослідження кримінальної відповідальності за порушення кримінально-правової заборони, передбаченої ст. 210 КК України, набуває нової актуальності.

Дослідження проблем державного реагування на різні прояви протиправних заборон у сфері господарської діяльності були у сфері уваги П. П. Андрушка, Ю. В. Бауліна, В. І. Борисова, П. С. Берзіна, О. О. Житного, Н. О. Гуторової, В. Захарова, В. К. Грищука, Ю. А. Дорохіної, О. О. Дудорова, В. П. Ємельянова, В. М. Киричка, М. Й. Коржанського, О. М. Литвинова, В. О. Навроцького, Р. Л. Степанюка, Є. М. Фесенка, М. І. Фіалки, П. Л. Фріса, М. І. Хавронюка, П. В. Хряпінського та багатьох інших українських вчених.

На дисертаційному рівні протидія нецільовому використанню бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень кримінально-правовими та кримінологічними засобами була предметом наукових розвідок О. В. Тихонової «Кримінальна відповідальність за порушення законодавства про бюджетну систему України» (2009 р.), В. М. Руфанової «Кримінологічна характеристика та запобігання органами внутрішніх справ злочинам, пов'язаним з незаконним використанням бюджетних коштів» (2011 р.), Р. А. Волинця «Кримінальна відповідальність за порушення бюджетного законодавства: ст. 210 КК України»

(2011 р.), О. З. Гладун «Кримінологічна характеристика, детермінація та запобігання злочинам проти порядку виконання бюджету» (2012 р.), О. Ю. Шиян «Кримінальна відповідальність за нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень» (2017 р.).

Існуючі наукові розробки вказаних авторів безспірно містять значну кількість корисних теоретичних положень і висновків. Однак, низка питань, пов'язаних з державно-владним реагуванням на порушення кримінально-правової заборони, передбаченої ст. 210 КК України, вказаними авторами до кінця не вирішена, а розв'язання окремих з них не є безспірним. Зокрема, потребує подальшого наукового осмислення аспект доцільності визначення у санкції ст. 210 КК України окремих видів покарань, а головне ефективності їх застосування, оскільки альтернативно визначений у санкціях ч. 1 та 2 статті 210 КК України, значний за обсягом перелік видів покарань знаходить на практиці свою реалізацію щодо лише покарання у вигляді штрафу. Більше того, залишаються відкритими й питання, пов'язані з застосуванням інших заходів кримінально-правового характеру у випадку вчинення цього посягання, насамперед спеціальної конфіскації.

Усе зазначене вище зумовлює актуальність та своєчасність обраної теми дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Отримані автором результати дисертації використовувались при виконанні науково-дослідних робіт на кафедрі права Національного аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут» і були відображені в акті впровадження.

Мета і завдання дослідження. *Мета* дослідження – комплексна розробка питань кримінальної відповідальності за нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень у її кримінально-правовому аспекті на

основі законодавства України, іноземного досвіду, наукових підходів та узагальнення відповідної практики правозастосування.

Поставлена мета обумовила вирішення таких основних *завдань*:

1) оцінити сучасний стан наукової розробленості проблем кримінальної відповідальності за нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням;

2) визначити поняття та надати загальну характеристику кримінальної відповідальності за нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням як форми державного реагування на вчинення кримінального правопорушення;

3) дослідити обґрунтованість кримінальної відповідальності за нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням з урахуванням історичного та зарубіжного досвіду;

4) охарактеризувати об'єктивні ознаки складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України, та їх вплив на кваліфікацію;

5) дослідити суб'єктивні ознаки складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України, та їх вплив на кваліфікацію;

6) проаналізувати кваліфікуючі ознаки складу кримінального правопорушення злочину, передбаченого ст. 210 КК України;

7) охарактеризувати форми кримінальної відповідальності та інших засобів кримінально-правового характеру за нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням;

8) дослідити проблеми нормативно-правової визначеності у санкціях ч. 1 і 2 ст. 210 КК України різних за ступенем суворості видів покарань;

9) обґрунтувати пропозиції щодо удосконалення кримінального законодавства про відповідальність за нецільове використання бюджетних

коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням, а також практики його застосування.

Об'єкт дослідження – правовідносини, що виникають у зв'язку із застосуванням засобів кримінально-правового реагування на вчинення кримінально протиправних посягань у сфері господарської діяльності.

Предмет дослідження – кримінальна відповідальність за нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертації становлять загальнонаукові та спеціально-правові методи наукового пізнання. Зокрема, *діалектичний метод* дозволив проаналізувати кримінальне законодавство щодо відповідальності за нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням через поглиблене вивчення більш загальних категорій кримінального права крізь призму основних законів і категорій діалектики (усі розділи дисертації); *історичний (історично-правовий)* та *компаративістський (порівняльно-правовий) методи* – для визначення обґрунтованості криміналізації кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України; *системно-структурний метод* застосовувався при вивченні співвідношення й взаємозв'язку об'єктивних і суб'єктивних ознак складу злочину, передбаченого ст. 210 КК України, з приписами Конституції України, нормами Загальної і Особливої частини кримінального закону (усі розділи дисертації) (підрозділи 1.1, 2.1, 2.2, 2.3, 3.1); *логіко-семантичний метод* – для тлумачення термінів, застосованих у диспозиції ст. 210 КК України (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3); *структурно-функціональний метод* – для визначення місця злочину, передбаченого ст. 210 КК України, у системі кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, дослідження системи ознак складу злочину, передбаченого ст. 210 КК України; *догматичний (формально-*

логічний) метод – для аналізу й тлумачення положень кримінального права та законодавства про кримінальну відповідальність при характеристиці злочину, передбаченого ст. 210 КК України, виявлення особливостей і проблем його відмежування та кваліфікації (підрозділи 2.1, 2.2, 3.1); *статистичний метод* використано для узагальнення статистичної інформації Офісу Генерального прокурора України про зареєстровані в Україні кримінальні правопорушення, передбачені ст. 210 КК України, судової влади України, єдиного державного реєстру судових рішень України, (підрозділ 2.1., 2.2., 2.3, 3.1., 3.2., 3.3); завдяки використанню методу теоретико-правового моделювання доведена необхідність удосконалення положень кримінального законодавства щодо нормативної визначеності кримінальної відповідальності за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України, та практики його застосування (підрозділ 2.1., 2.2., 2.3, 3.1., 3.2., 3.3).

Нормативно-правову та інформаційну основу дисертації склали Конституція України, інші закони, а також підзаконні нормативно-правові акти України, судова практика, законодавство зарубіжних країн.

Теоретичну базу дослідження склали фундаментальні праці з теорії держави і права, кримінального, кримінального процесуального права, кримінології та інших галузей наук гуманітарного профілю.

Емпіричну базу дослідження становлять статистичні дані Офісу Генерального прокурора про зареєстровані в Україні кримінальні правопорушення, передбачені ст. 210 КК України, за період з 2010–2023 рр.; дані статистичної звітності судової влади України за період з 2010–2023 рр. щодо осіб, які були засуджені за кримінальні правопорушення, передбачені ч. 1 і 2 ст. 210 КК України; дані Єдиного державного реєстру судових рішень України щодо ухвалених судом рішень із кримінальних проваджень за фактами вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1 і 2 ст. 210, ч. 2 ст. 175, ст. ст. 191, 364, 366, 423 КК України.

Наукова новизна отриманих результатів з полягає в тому, що дисертація є одним з перших в Україні самостійних кваліфікаційних наукових досліджень

проблем кримінальної відповідальності за нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням на підставі чинної ст. 210 КК України у редакції Закону України від 22.11.2018 р. № 2617-VIII.

Найбільш значущими результатами, що свідчать про новизну і практичну значимість дисертаційного дослідження, є такі положення, висновки і пропозиції:

уперше:

– доведено, що розмір передбаченого в санкції ч. 1 ст. 210 КК України основного покарання у вигляді штрафу, за відсутності покарання у виді позбавлення волі, не дозволяє зробити правильний висновок щодо приналежності цього посягання до категорії кримінального проступку. Водночас аналіз приписів ч. 2 ст. 14 КК України засвідчує, що з огляду на суспільну небезпечність це посягання – кримінальний проступок, а не злочин;

– обґрунтовано іманентний вплив предмета протиправного посягання, передбаченого ст. 210 КК України, на констатацію і розуміння суспільно небезпечних наслідків у вигляді істотної шкоди (незначної істотної та істотної), що неминуче настають в результаті його вчинення, виходячи з приписів ч. 2 ст. 11 КК України. У зв'язку з цим, предмет цього кримінального правопорушення, як обов'язкова ознака об'єкта кримінально-правової охорони, дозволяє констатувати наявність істотної шкоди як суспільно небезпечного наслідку цього кримінального правопорушення, що є ознакою його об'єктивної сторони;

– запропоновано під суспільно небезпечними наслідками вчиненого кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України, розуміти дисбаланс доходів і видатків бюджету, що призводить до зменшення рівня виконання державою функцій соціального захисту та соціального забезпечення громадян, що задовольняються державою за рахунок державних коштів, та одночасно до державних економічних збитків у певному розмірі;

удосконалено:

– позиції щодо форми вини у складі кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України, зокрема аргументовано висновок про наявність в ньому вини не лише у вигляді прямого, але й непрямого умислу;

– наукові погляди щодо особливостей кваліфікації кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України, за наявності таких факультативних ознак складу, що характеризують його об'єктивну сторону, як засоби (бланки, платіжні доручення, документи) та способи вчинення цього протиправного посягання (підробка);

– позиції щодо необхідності виключити із санкції ч. 1 ст. 210 КК України такого різновиду основного покарання як виправні роботи, оскільки його застосування судом унеможлиблюється з огляду, з одного боку, на ключового потенційного суб'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України, – службової особи, а, з іншого, – зважаючи на необхідність дотримання положень ст. 24 Конституції України;

дістало подальший розвиток:

– наукові погляди щодо родового (видового) об'єкта протиправного посягання, передбаченого ст. 210 КК України, зокрема аргументовано висновок, що таким об'єктом є сфера господарської діяльності в частині нормального функціонування бюджетної системи;

– уявлення про розуміння безпосереднього об'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України, який може існувати не лише як явище реальної дійсності, але й як ознака конкретного складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України, оскільки саме на рівні аналізу ознак складу цього протиправного посягання можна здійснювати поділ об'єкта цього посягання «по вертикалі» і «по горизонталі»;

– розуміння кримінальної відповідальності за нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням, під якою запропоновано розуміти, з одного боку, переживання фізичною особою державного осуду, зазнавання нею визначених санкцією ч. 1 і 2 ст. 210 КК

України обмежень, позбавлень чи заборон карального або некарального, але примусового характеру, а, з іншого боку, зобов'язання до правомірної поведінки або стимулювання позитивної посткримінальної поведінки особи, зумовленої заборонними та заохочувальними приписами кримінального закону;

– уявлення про юридичну природу звільнення від кримінальної відповідальності за вчинення нецільового використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням та недоцільності відмови від цього інституту в проекті нового КК України.

Практичне значення отриманих результатів. Теоретична й практична значущість одержаних результатів полягає в тому, що викладені в роботі висновки та пропозиції можуть бути використані:

– у науково-дослідній сфері – для подальшого дослідження питань, пов'язаних із застосування кримінальної відповідальності за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України;

– у нормотворчій діяльності – для уточнення та вдосконалення окремих норм кримінального законодавства України;

– у правозастосовній діяльності – для вдосконалення практики застосування кримінальної відповідальності та інших засобів кримінально-правового характеру за нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням;

– в освітньому процесі – під час підготовки навчально-методичних матеріалів для проведення занять з дисциплін «Кримінальне право» (*Акт впровадження результатів дисертаційного дослідження в освітній процес Національного аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут» Додаток А*).

Апробація матеріалів дисертації. Результати дослідження оприлюднені дисертантом у вигляді доповідей на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Актуальні проблеми приватного та публічного

права» (31 березня 2023 року); «Український дослідницький простір в умовах війни: адаптація й перезавантаження технічних і юридичних наук: збірник матеріалів доповідей учасників міжнародної науково-практичної конференції» (Харків-Рига, 31 травня 2022 р.); «Злочинність і протидія їй в умовах війни: глобальний, регіональний та національний виміри» (м. Вінниця, 12 квіт. 2023 р.).

Публікації. Основні положення, висновки та пропозиції, що сформульовані за результатами дисертаційної роботи, відображені у семи наукових працях, зокрема у чотирьох наукових статтях (з яких три опубліковані у наукових виданнях України, визнаних фаховими з юридичних наук, одна – у співавторстві у зарубіжному науковому виданні, що індексується SCOPUS, INSPEC, WTI Frankfurt eG, zbMATH, SCImago), а також трьох тезах наукових доповідей.

Структура та обсяг дисертації зумовлені постановленою метою і завданнями дослідження. Робота складається з анотації, переліку умовних позначень, змісту, вступу, трьох розділів, що містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (167 найменувань) та трьох додатків. Загальний обсяг дисертації становить 203 сторінки, з них основний текст – 178 сторінок, список використаних джерел – 19 сторінок, додатки – 6 сторінок.

РОЗДІЛ 1

**ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕЦІЛЬОВЕ ВИКОРИСТАННЯ
БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ, ЗДІЙСНЕННЯ ВИДАТКІВ БЮДЖЕТУ ЧИ
НАДАННЯ КРЕДИТІВ З БЮДЖЕТУ БЕЗ ВСТАНОВЛЕНИХ
БЮДЖЕТНИХ ПРИЗНАЧЕНЬ АБО З ЇХ ПЕРЕВИЩЕННЯМ**

**1.1. Розвиток та сучасний стан дослідження кримінальної
відповідальності за нецільове використання бюджетних коштів, здійснення
видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених
бюджетних призначень або з їх перевищенням**

Опрацювання спеціальної наукової літератури засвідчує, що генеза кримінальної відповідальності за нецільове використання бюджетних коштів поділяє багатьма дослідниками пов'язується переважно з чотирма основними періодами: 1) виникненням кримінальної відповідальності за казнокрадство у кримінальному законодавстві (середина XVIII – перша половина XIX ст.); 2) формуванням кримінальної відповідальності за розкрадання у сфері державної та громадської служби (середина XIX – початок XX ст.); 3) розвитком посягання на бюджетну систему як посадових злочинів (середина XX ст.); 4) встановленням та дією кримінальної відповідальності за порушення законодавства про бюджетну систему (кінець XX – початок XXI ст.) [161, с. 31–32].

Незважаючи на певною мірою давні історичні витоки кримінальної відповідальності за нецільове використання бюджетних коштів, проблематика кримінально-правового реагування на різні прояви цього протиправного посягання у більшому ступені потрапила у фокус уваги наукової спільноти все ж таки за часів становлення незалежної України. Саме після розпаду СРСР учені

незалежної України значно розширили концептуальні підходи до протидії нецільовому використанню бюджетних коштів, внаслідок чого з'явилися цікаві фундаментальні наукові праці кримінально-правового та кримінологічного характеру.

Нагадаємо, що у 2001 р. у КК України кримінальна відповідальність за нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням визначалась у ст. 210, яка мала *«Порушення законодавства про бюджетну систему»*. Цією статтею передбачалась відповідальність за такі протиправні дії:

«1. Використання службовою особою бюджетних коштів усупереч їх цільовому призначенню або в обсягах, що перевищують затверджені межі видатків, а так само недотримання вимог щодо пропорційного скорочення видатків бюджету чи пропорційного фінансування видатків бюджетів усіх рівнів, як це встановлено чинним бюджетним законодавством, якщо предметом цих діянь були бюджетні кошти у великих розмірах,

– караються штрафом від ста до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.

2. Ті самі діяння, предметом яких були бюджетні кошти в особливо великих розмірах або вчинені повторно, або за попередньою змовою групою осіб,

– караються обмеженням волі на строк від двох до п'яти років або позбавленням волі на строк від двох до восьми років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Примітка. *1. До бюджетних коштів належать кошти, що включаються у бюджету всіх рівнів незалежно від джерела їх формування.*

2. Великим розміром бюджетних коштів відповідно до статей 210, 211 цього Кодексу вважається сума, що в тисячу і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

3. Особливо великим розміром бюджетних коштів відповідно до статей 210, 211 цього Кодексу вважається сума, що в три тисячі і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян» [71].

Надалі Законом України «Про внесення змін до Кримінального та кримінально-процесуального кодексів України щодо гуманізації кримінальної відповідальності» у КК України у санкції ч. 2 ст. 210 КК України відбулися певні уточнення, зокрема в абзаці другому частини другої статті 210 слова «від двох до восьми» були замінені словами «від двох до шести» [125], тобто верхня межа покарання у вигляді позбавлення волі знизилася на два роки.

Пізніше, Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України зв'язку з прийняттям Бюджетного кодексу України» назву ст. 210 було уточнено, а абзац перший частини першої зміно. У зв'язку з цим ст. 210 була представлена в такій редакції:

«Стаття 210. Нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням

1. Нецільове використання бюджетних коштів службовою особою, а так само здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням всупереч Бюджетному кодексу України чи закону про Державний бюджет України на відповідний рік, якщо предметом таких дій були бюджетні кошти у великих розмірах». Крім того у пункті 1 примітки слова «у бюджеті всіх рівнів» були замінені словами «до державного бюджету і місцевих бюджетів» [123].

Нарешті, Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» у КК України у санкції ч. 1 ст. 210 були змінені межі основного покарання у вигляді штрафу, зокрема в абзаці другому частини

першої статті 210 слова «*від ста до трьохсот*» були замінені словами «від однієї тисячі до чотирьох тисяч» [124].

Отже, законодавча регламентація кримінальної відповідальності за нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням протягом декількох років після набрання чинності КК України 2001 р. зазнавала окремих змін, які не могли не бути у фокусі уваги вітчизняних дослідників. У зв'язку з цим, особливої уваги, насамперед, заслуговують ті роботи вітчизняних учених-криміналістів, на які ми вже звертали увагу у вступі цього дослідження, а саме:

– «Кримінальна відповідальність за порушення законодавства про бюджетну систему України» (О. В. Тихонова, 2009 р.);

– «Кримінологічна характеристика та запобігання органами внутрішніх справ злочинам, пов'язаним з незаконним використанням бюджетних коштів» (В. М. Руфанова, 2011 р.),

– «Кримінальна відповідальність за порушення бюджетного законодавства: ст. 210 КК України» (Р. А. Волинець 2011 р.),

– «Кримінологічна характеристика, детермінація та запобігання злочинам проти порядку виконання бюджету» (О. З. Гладун, 2012 р.),

– «Кримінальна відповідальність за нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень» (О. Ю. Шиян, 2017 р.).

Зокрема, дослідження О. В. Тихонової присвячена аналізу об'єктивних та суб'єктивних ознак нецільового використання бюджетних коштів, особливостей кваліфікації тощо [138].

Дисертаційне дослідження В. М. Руфанової присвячено дослідженню сучасних проблем криміналізації бюджетної сфери та діяльності органів внутрішніх справ щодо запобігання злочинам, пов'язаним з незаконним використанням бюджетних коштів. У своїй роботі авторка виділяє кримінологічну групу злочинів, пов'язаних з незаконним використанням

бюджетних коштів, аналізує їх кримінологічні показники, з'ясовує систему детермінуючих факторів, а також виділяє особливості особи злочинця. Окрему увагу в роботі приділено дослідженню правової основи діяльності органів внутрішніх справ щодо запобігання злочинам у бюджетній сфері, з'ясуванню їх місця в системі суб'єктів запобігання. З урахуванням сучасних тенденцій реформування всіх галузей економіки та пріоритетів у діяльності правоохоронних органів авторкою сформульовано пропозиції щодо перспективних напрямків вдосконалення діяльності органів внутрішніх справ стосовно запобігання цим злочинам [129]. Зроблені дослідницею висновки, пропозиції і рекомендації, до речі, знайшли свій подальший розвиток та удосконалення в опублікованій нею у співавторстві з О. О. Титаренком у 2012 році спільній монографії [130].

Р. А. Волинець у своєму дослідженні зосереджує увагу на проблемах кримінальної відповідальності за порушення бюджетного законодавства, аналізує зміст елементів складів злочинів, передбачених ст. 210 КК України. Автор приходить до висновків та висловлює пропозиції, які розвивають наукові підходи щодо тлумачення змісту окремих ознак основного та кваліфікованого складів цього злочину. Окремо дослідник аналізує проблеми караності злочину, передбаченого ст. 210 КК України [22]. Указані висновки, пропозиції і рекомендації науковця також знайшли свій подальший розвиток та удосконалення в опублікованій ним монографії у 2012 році [23].

Дослідження О. З. Гладун більшою мірою присвячено кримінологічній характеристиці цього негативного явища у бюджетній сфері. Автором зокрема аналізуються питання соціально-правової природи злочинів проти порядку виконання бюджету, кримінологічної характеристики злочинів проти порядку виконання бюджету та особистості злочинця, латентності злочинів проти порядку виконання бюджету, детермінант злочинів проти порядку виконання бюджету та причин й умов індивідуальної злочинної поведінки, а також загальносоціальним та спеціально-кримінологічним заходам запобігання злочинам проти порядку виконання бюджету [26].

На особливу увагу заслуговує також і дисертаційна робота О. Ю. Шиян, присвячена комплексному правовому дослідженню кримінальної відповідальності за нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням. Авторка аналізує детально історію розвитку, соціальну обумовленість та зарубіжний досвід щодо цього злочину. Ґрунтуючись на дослідженні законодавства, теорії та практики щодо теми дисертації характеризує об'єктивні, суб'єктивні та кваліфікуючі ознаки злочину, передбаченого ст. 210 КК. Окрему увагу приділяє відмежуванню цього протиправного посягання від інших злочинів та особливостям заходів кримінально-правового характеру, що застосовуються за цей злочин. На підставі цього формулює пропозиції щодо вдосконалення законодавства України та практики його застосування щодо злочину, передбаченого ст. 210 КК [161].

Привертає увагу також і монографічне дослідження Н. О. Гуторової «Кримінально-правова охорона державних фінансів України» (2001). У цій роботі дослідниця розглядає проблеми кримінально-правової охорони державних фінансів України, зокрема розкриває сутність, характерні особливості державних фінансів та механізм заподіяння їм шкоди; описує типи злочинів проти державних фінансів. З урахуванням історичного розвитку кримінального законодавства та практики його застосування здійснює системний аналіз складу цих злочинів, виявляє недоліки в організації кримінально-правової охорони державних фінансів, формулює й обґрунтовує пропозиції щодо вдосконалення чинного кримінального законодавства [32].

Не менш значний позитивний внесок у вирішення концептуальних питань кримінальної відповідальності за нецільове використання бюджетних коштів зробив й О. О. Дудоров в своїй роботі «Злочини у сфері господарської діяльності: кримінально-правова характеристика» (2003). Ця наукова праця цікава тим, що в ній дається докладна кримінально-правова характеристика злочинів у сфері господарської діяльності, відповідальність за які передбачена розділом VII Особливої частини КК України 2001 року, наводиться їх

класифікація. Юридичний аналіз складів злочинів здійснюється з широким залученням положень господарського, фінансового та іншого регулюючого законодавства і матеріалів правозастосовної практики. При цьому використовується зарубіжний та вітчизняний історичний досвід кримінально-правової протидії економічним злочинам. Окрему увагу дослідник приділяє розгляду конкретних питань кваліфікації злочинів та проблем вдосконалення кримінального законодавства [33].

Доволі цікавою з практичної позиції є дослідження В. А. Лилик «Методика розслідування нецільового використання бюджетних коштів, виділених на роботу з відходами» (2019). У дисертації на основі вивчення норм вітчизняного законодавства, наукових праць, узагальнення судово-слідчої практики та офіційної статистики автором подано криміналістичну характеристику нецільового використання бюджетних коштів, виділених на роботу з відходами. Як основні елементи такої характеристики розглянуто: предмет посягання, спосіб вчинення злочину, особа злочинця та сліди злочину. Виокремлено типові слідчі ситуації початкового та наступного етапів розслідування, запропоновано алгоритми дій слідчого в кожній із них та описано особливості тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій. Охарактеризовані форми взаємодії слідчого під час розслідування з оперативними підрозділами Національної поліції України та іншими суб'єктами [78].

Привертає увагу й праця О. О. Константинова «Кримінальна відповідальність за видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону» (2021). Дисертація є комплексним науковим монографічним дослідженням, у якому висвітлено питання кримінальної відповідальності за видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують його витрати всупереч закону. У роботі проаналізовано теоретичні, методологічні та правові засади предмета дослідження. Здійснено історичний аналіз законодавства України та порівняльно-правове дослідження норм КК зарубіжних країн щодо кримінальної відповідальності за вказані протиправні

діяння. Охарактеризовано об'єктивні та суб'єктивні ознаки складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 211 КК України, висвітлено особливості їх відмежування від суміжних кримінальних правопорушень. Сформульовано пропозиції щодо вдосконалення кримінальної відповідальності за видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону, а також рекомендації щодо практики його застосування [53].

Окремі питання стосовно проблем кримінально-правового регулювання на різні прояви нецільового використання бюджетних коштів, було висвітлено вітчизняними вченими у наукових статтях, науково-практичних коментарях до КК України, навчальних посібниках і методичних рекомендаціях фахівців у галузі кримінального права [4; 24; 87; 88; 91; 92; 93; 94; 84; 58].

Не менш важливе значення для вивчення теоретико-прикладних проблем кримінальної відповідальності за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України, мають наукові дослідження, присвячені вивченню загальних проблем правового реагування на різні прояви протиправної поведінки особи, зокрема проблем системи засобів кримінально-правового реагування, нормативно-правової визначеності різних видів покарань, їх індивідуалізації одночасно з іншими засобами кримінально-правового характеру і т. ін. Зокрема ця проблематика була у фокусі уваги Ю. В. Бауліна, О. П. Гороха, Т. О. Гончар, О. О. Дудорова, О. О. Житного, О. В. Козаченко, О. О. Книженко, О. М. Литвинова, І. І. Митрофанова., В. О. Навроцького, Н. А. Орловської, О. С. Олійника, Ю. А. Пономаренка, Є. О. Письменського, В. Ф. Примаченка, П. П. Сердюка, П. В. Хряпінського, М. І. Хавронюка, А. М. Ященка [8; 28; 27, 67, 41; 43; 50; 51; 52; 59; 49; 79; 82; 85; 105; 104; 103; 106; 102; 114; 111; 110; 119; 120; 121; 122; 135; 136; 155; 156; 157; 158; 152; 153; 163; 166; 167] та інших дослідників.

Зазначимо, що вищезазначеними науковцями проблематика кримінальної відповідальності за нецільове використання бюджетних коштів розглядалася ще до ухвалення Верховною Радою України Закону України «Про внесення змін до

деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 22.11.2018 р. [124]. Отже кримінальна відповідальність та/або інші засоби кримінально-правового характеру за сучасним КК України можуть бути кримінально-правовими наслідками вчиненого кримінального правопорушення, тобто не лише злочину, але й кримінального проступку. У зв'язку з цим розроблені дослідниками науково обґрунтовані пропозиції і рекомендації щодо необхідності удосконалення у вітчизняному кримінальному законодавстві відповідальності за це протиправне посягання були здійснені без врахування цього важливого аспекту, а тому обумовлюють свого переосмислення.

1.2. Кримінальна відповідальність за нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням як форма державного реагування на вчинення кримінального правопорушення: поняття та загальна характеристика

Кримінальна відповідальність у своїй динаміці є неминучим і водночас найбільш суворішим кримінально-правовим наслідком вчинення будь-якого кримінального правопорушення, передбаченого в Особливій частині КК України, у тому числі й кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України. У своїй статичній формі це правове явище є головним засобом державного реагування на вчинення цього та будь-якого іншого протиправного посягання. У науковій літературі акцентується увага на тому, що алгоритм пізнання сутності та змісту кримінальної відповідальності, як засобу кримінально-правового реагування на вчинення кримінального правопорушення, може включати наступні складові: сутність, поняття, ознаки, види, форми кримінальної

відповідальності, підстави та умови її настання, часові межі існування [77, с. 14–15].

Очевидно, що означені складові можуть бути покладені й в основу алгоритму пізнання сутності та змісту кримінальної відповідальності, як засобу державного реагування на вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України. Доречно зазначити, що у фаховому науковому середовищі поки що не сформувався завершеного уявлення про згадані складові алгоритму пізнання кримінальної відповідальності. Це свідчить про те, що залишається відкритим й питання щодо розуміння сутності, поняття, ознак, видів, форм, підстав, умов настання та часових меж існування безпосередньо кримінальної відповідальності за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України. Очевидно, що вказані складові елементи кримінальної відповідальності за вчинення цього протиправного посягання не можуть не мати своїх особливостей.

Отже, теоретичне вирішення питання про сутність, поняття, ознаки, види та форми кримінальної відповідальності за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України, неможливе без з'ясування питання власне про сутність, зміст та інші складові кримінальної відповідальності як форми державного реагування на вчинення будь-якого кримінального правопорушення. З цього приводу єдність думок серед представників фахового наукового середовища відсутня і навряд чи будь-коли знайде свого одностайного вирішення, навіть за умови визначення відповідного поняття цієї форми державного реагування на прояви девіантної поведінки особи на законодавчому рівні.

Слід зазначити, що проблеми кримінальної відповідальності, як засобу державного реагування на порушення кримінально-правових заборон, знаходилася у сфері уваги низки вітчизняних науковців, зокрема Ю. В. Бауліна, П. С. Берзіна, О. О. Гороха, В. К. Грищука, О. О. Дудорова, О. О. Житного, В. П. Ємельянова, В. М. Куца, О. М. Литвинова, М. І. Панова, Є. О. Письменського, М. І. Хавронюка, П. В. Хряпінського, А. О. Цховребова,

А. М. Яценка та багато інших вчених. Здобутки згаданих науковців, безперечно, мають неабияке науково-пізнавальне та прикладне значення. Вони власне й стали загальнотеоретичним підґрунтям для виявляється, описання та пояснення сутності, поняття, ознак, видів та форм кримінальної відповідальності за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України.

У зв'язку з цим, зазначимо, що опрацювання спеціальної навчальної та наукової літератури дозволяє стверджувати, що аналіз сутності та змісту кримінальної відповідальності за вчинення кримінального правопорушення традиційно здійснюється у двох напрямках: 1) обґрунтування можливості кримінальної відповідальності до вчинення кримінального правопорушення; 2) констатації неминучості кримінальної відповідальності після вчинення кримінального правопорушення.

Обґрунтування можливості зазначання кримінальної відповідальності до вчинення кримінального правопорушення, у підґрунтя якої покладалася філософська концепція позитивної соціальної відповідальності (відповідального ставлення людини до своєї соціально значимої поведінки), призвело до появи в теорії кримінального права концепції так званої «позитивної» (перспективної) кримінальної відповідальності. При цьому прихильниками такої позиції не виключалася об'єктивна можливість, а в певних, передбачених законом випадках, неминучість настання також й «негативної» (ретроспективної) кримінальної відповідальності, сутність якої зводилася до каральної репресії винної у вчиненні протиправного посягання особи [131, с. 40; 65, с. 59–62].

Певною мірою схожою позицією у питанні виділення і розуміння позитивної кримінальної відповідальності є позиція сучасних вітчизняних дослідників, на думку яких, у кримінальному законі кримінальна відповідальність представлена потенційною та реальною відповідальністю особи. У першому аспекті кримінальна відповідальність здатна до потенційного існування, тобто вона може розглядатися як така, що може настати у майбутньому. Це фактично санкція статті Особливої частини КК України, в якій передбачені конкретні вид та розмір позбавлень та обмежень, яким може

підлягати особа за вчинення посягання, ознаки якого визначені в диспозиції відповідної статті кримінального закону. Другий аспект свідчить про вимушене реальне зазнавання особою, яка вчинила протиправне посягання, державного осуду, а також передбачених кримінальним законом обмежень особистого, майнового чи іншого характеру, які визначаються обвинувальним вироком суду і покладаються на винного спеціальними органами держави [8, с. 30–33; 86, с. 28].

Другий напрямок розуміння сутності та змісту кримінальної відповідальності (розуміння її в ретроспективному аспекті), на відміну від першого, більш-менш узгодженого, напроти не зводиться до якоїсь виключно одної пріоритетної позиції. Так, В. К. Гришук, досліджуючи проблематику сутності та змісту негативної юридичної відповідальності, зазначає, що найбільш поширеними в загальній теорії права та, як наслідок, в теорії кримінального права є такі концепції поняття феномену юридичної (кримінальної) відповідальності людини в її негативному значенні: 1) юридична відповідальність - правовідносини; 2) юридична відповідальність - покарання; 3) юридична відповідальність - реалізація санкції; 4) юридична відповідальність - здатність людини здавати собі звіт про свою протиправну поведінку і перетерпіти заходи державно-примусового впливу у формі позбавлення належних їй благ; 5) юридична відповідальність - захід, міра примусу за вчинене правопорушення; 6) юридична відповідальність - правовий обов'язок людини, що виникає з факту вчиненого правопорушення; 7) юридична відповідальність - осуд поведінки, діяння правопорушника, відплата правопорушникові за вчинене правопорушення [30, с. 536–537].

Зважаючи на це, наприклад на думку Ю. А. Пономаренко, кримінальна відповідальність – це передбачені кримінальним законом обмеження у реалізації прав і свобод людини, що застосовуються у примусовому порядку за рішенням суду до особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, з метою її кари [113, с. 162–166].

Натомість, В. М. Куц і А. О. Цховребов зазначають, що з об'єктивної сторони сутність кримінальної відповідальності полягає у засудженні особи, яка вчинила злочин, обвинувальним вироком, а із суб'єктивної – в емоційно-психічному переживанні такого засудження особою [77, с. 54; 76, с. 16].

У зв'язку з цим, в окремих навчальних підручниках з кримінального права вказано, що під кримінальною відповідальністю слід розуміти вид юридичної відповідальності, що полягає у вимушеному зазнаванні особою, яка вчинила кримінальне правопорушення, державного осуду, а також передбачених КК обмежень особистого, майнового або іншого характеру, що визначаються обвинувальним вироком суду й покладаються на винного спеціальними органами держави [63, с. 46; 61, с. 92].

А. М. Яценко вважає, що кримінальна відповідальність являє собою особливий елемент у механізмі кримінально-правового реагування держави стосовно особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, що зводиться до вимушеного зазнавання нею державного осуду, а також примусу у формі різних за ступенем суворості видів покарань та (або) інших заходів кримінально-правового характеру, визначених в обвинувальному вироку суду і покладених на таку особу спеціальними органами держави з моменту набрання ним чинності. Вона характеризується наступними ознаками: 1) кримінальна відповідальність зводиться до засудження (осуду), що виражається в державному примусі, пов'язаному з призначенням винному покаранням та (або) застосованими іншими заходами кримінально-правового характеру; 2) осуд особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, здійснюється від імені держави; 3) вид і міра обмежень особистого, майнового й іншого характеру, а також окремих обов'язків встановлюються виключно кримінальним законом і здійснюється тільки судом; 4) зазнавання обмежень або виконання обов'язків завжди має вимушений, а не добровільний характер; 5) кримінальна відповідальність є наслідком вчинення кримінального правопорушення виключно фізичною особою у віці, з якого може наставати така відповідальність; 6) кримінальна відповідальність має власний механізм реалізації, який складається з певних

елементів і в роботі якого беруть участь норми кримінального, кримінально-процесуального та кримінально-виконавчого законодавства [162, с. 187–190].

Певною мірою подібним чином розуміють кримінальну відповідальність і О. В. Козаченко та деякі інші дослідники. На їх думку, під останньою слід розуміти сукупність кримінально-правових заходів примусового та заохочувального впливу, які застосовуються на підставі закону державою з метою забезпечення виконання особою, яка вчинила кримінальне правопорушення, обов'язку перетерпіти передбачені законом обмеження прав і свобод [59, с. 17].

О. О. Дудоров та М. І. Хавронюк зазначають, що кримінальна відповідальність – це один із видів юридичної відповідальності (поряд з адміністративною, дисциплінарною, цивільно-правовою тощо), що становить собою специфічні правовідносини між державою та правопорушником. Ознаками кримінальної, як і іншої юридичної відповідальності публічно-правового характеру, є: з одного боку – негативна реакція держави на правопорушення і на його суб'єкта, що становить собою легітимні заходи впливу; з другого – обов'язок правопорушника перетерпіти застосовані до нього заходи впливу (у даному випадку – примусові заходи кримінально-правового впливу) [34, с. 292].

Вже цитований нами В. К. Грищук, зазначає, що не можна зводити негативну (ретроспективну) юридичну (кримінальну) відповідальність лише до стягнення чи покарання, або лише до застосування санкції, бо ці поняття не відображають повною мірою зміст і форми реалізації цієї відповідальності. Дослідник вважає що негативна (ретроспективна) юридична відповідальність ширша за своїм змістом від поняття «покарання» і «застосування санкції». Крім того, негативну (ретроспективну) юридичну відповідальність людини слід відрізняти від заходів (мір) державного примусу. Заходи (міри) державного примусу, як поняття, ширше за об'ємом від поняття негативної (ретроспективної) юридичної відповідальності, оскільки воно, крім правового стягнення чи покарання, включає й інші правові засоби. Водночас, визначаючи

поняття такої відповідальності, вчений зазначає, що негативна (ретроспективна) юридична відповідальність людини - це вид її юридичної відповідальності, який є необхідністю перетерпіти порушником правові приписи застосування до нього компетентними органами держави передбачених чинним законодавством примусових заходів правового впливу у встановлених процесуальній та виконавчій формах [30, с. 537–538].

Аналіз вже наведених доктринальних позицій дозволяє дійти до такого очевидного висновку – кримінальна відповідальність не може не існувати або виникати у певний момент після вчинення кримінального правопорушення. Це своєрідна квінтесенція закону про кримінальну відповідальність. Згідно з ч. 1 ст. 2 КК України підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад кримінального правопорушення, передбаченого цим Кодексом. Звідси вчинення такого діяння є тим юридичним фактом, який зумовлює виникнення реальних кримінально-правових відносин з цілком конкретним змістом. Саме у межах цих правових відносин й реалізується негативна кримінальна відповідальність за вчинене протиправне діяння, чим власне й засвідчується прояв одного із фундаментальних принципів кримінального права – принципу невідворотності (неминучості) кримінальної відповідальності. Остання, як відомо, виникає з моменту набрання обвинувальним вирокком суду законної сили.

Водночас не слід виключати й існування позитивної кримінальної відповідальності. Остання означає, що особа має бути відповідальною за свою поведінку, яка зумовлена вимогами кримінального закону. Інакше кажучи, зміст позитивної кримінальної відповідальності полягає в обов'язку особи відповідно до кримінального закону поводитися належним чином, що може виражатися, з одного боку, в додержанні обов'язку не вчиняти кримінальне правопорушення, у вчиненні певних діянь, які не визнаються кримінальними правопорушеннями, а, з іншого, у позитивній посткримінальній поведінці, тобто в обов'язку особи своєю поведінкою здійснювати реалізацію запобіжної та регулятивної функцій кримінального законодавства [39, с. 45–46].

Є. О. Письменський, спираючись на В. К. Грищука, надає таке визначення позитивної кримінальної відповідальності: це реалізована необхідність свідомого й добровільного здійснення людиною свого суб'єктивного права, виконання обов'язку, дотримання заборон, що містять норми кримінального права. Виникає вона до моменту вчинення кримінального правопорушення, представляючи засіб, яким забезпечується відмова від вчинення кримінального протиправного посягання будь-якою особою. Така особа, усвідомлюючи потребу дотримання кримінально-правових заборон, демонструє правомірну поведінку, що розглядається як результат виконання нею обов'язку не вчиняти заборонених кримінальних законом діянь [109, с. 190].

Отже, є всі підстави вважати, що в доктрині кримінального права виділяється, принаймні, два види кримінальної відповідальності, яким притаманні специфічні форми:

а) позитивна (перспективна або потенційна чи майбутня), під якою слід розуміти обов'язок дотримання правослухняної докримінальної або соціально-прийнятної чи позитивної посткримінальної поведінки фізичної особи, зумовленої чинними приписами кримінального закону;

б) негативна (ретроспективна або реальна), яка зводиться до державного осуду фізичної особи, а також покарання її та/або покладання на неї інших примусових заходів кримінально-правового характеру, у випадку вчинення кримінального правопорушення, визначених обвинувальним вирокком суду, що набрав чинності.

На думку В. П. Ємельянова, наявність позитивної (перспективної або потенційної чи майбутньої) кримінальної відповідальності дає підстави для визначення поняття кримінальної відповідальності у широкому та вузькому її розумінні. Звідси у широкому розумінні кримінальна відповідальність розглядається як комплексний кримінально-правовий інститут, у якому у нерозривному діалектичному зв'язку перебувають позитивний та негативний аспекти кримінальної відповідальності. Натомість у вузькому (власному) розумінні кримінальна відповідальність розглядається як реакція держави на

вчинене у минулому кримінальне правопорушення та як несприятливі наслідки для винної особи після протиправної поведінки [39, с.46].

Подібне розуміння сутності, змісту та інших аспектів кримінальної відповідальності за вчинення будь-якого кримінального правопорушення дозволяє стверджувати, що сутність кримінальної відповідальності за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України, полягає в тому, що вона, з одного боку, є нічим іншим, як дотриманням заборони на вчинення саме цього протиправного посягання, а, з іншого, - засудженням або заохоченням позитивної посткримінальної поведінки особи, яка його вчинила, обвинувальним вирок, що набрав чинності.

Зважаючи на це, можна запропонувати наступне визначення поняття кримінальної відповідальності як засобу державного реагування на вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України. Така відповідальність являє собою нерозривний зв'язок негативного та позитивного аспекту кримінальної відповідальності, який зводиться, з одного боку, до засудження фізичної особи, зазнавання нею обмежень, позбавлень чи заборон карального характеру у вигляді штрафу або виправних робіт, або обмеження волі, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю чи без такого, або обмеження волі, або позбавлення волі, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю, а також до застосування обмежень, позбавлень чи заборон, що є змістом інших некаральних примусових заходів кримінально-правового характеру, а, з іншого боку, до зобов'язання дотримання правомірної докримінальної або заохочення позитивної посткримінальної поведінки такої особи, зумовленої чинними приписами кримінального закону.

Із запропонованого визначення випливає, що згадана кримінальна відповідальність характеризується наступними ознаками:

- 1) кримінальна відповідальність зводиться до емоційно-психічного переживання засудженою особою державного суду;

2) відчуті державного примусу, у вигляді призначеного покарання або інших примусових заходів кримінально-правового характеру;

3) вид і міра обмежень карального та некарального, але примусового характеру встановлюються виключно кримінальним законом (ст. 210 КК України) і покладається на винного тільки судом;

4) зазнавання обмежень карального та некарального, але примусового характеру завжди має вимушений, а не добровільний характер;

5) кримінальна відповідальність є наслідком вчинення кримінального правопорушення виключно фізичною особою, яка є спеціальним суб'єктом;

6) вид та міра правомірної поведінки фізичної особи, визначений положеннями чинного кримінального закону.

Подальше з'ясування видів та форм кримінальної відповідальності за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України, доцільно здійснювати в аспекті існування згаданих двох концепцій існування кримінальної відповідальності за вчинення будь-якого протиправного посягання, тобто в аспекті позитивної (перспективної або потенційної) та негативної (ретроспективної або реальної) кримінальної відповідальності. Це наразі надає можливість зразу здійснити поділ кримінальної відповідальності за протиправне посягання, що розглядається, на два види: 1) позитивну (перспективну або потенційну); 2) негативну (ретроспективну або реальну).

Спираючись далі на загальнотеоретичне виокремлення В. П. Ємельяновим та П. В. Хряпінським форм позитивної (перспективна або потенційна чи майбутня) та негативної (ретроспективна або реальна) кримінальної відповідальності за вчинення будь-якого кримінального правопорушення, зазначимо, що теоретично можливий зовнішній вираз позитивної кримінальної відповідальності за вчинення розглядуваного кримінального правопорушення може бути представлений загальною та спеціальними формами. Загальна форма позитивної кримінальної відповідальності, виходячи власне зі своєї назви, є вираженням правового наслідку будь-якого передбаченого в Особливій частині КК України

кримінального правопорушення. Її наявність обґрунтовується положеннями кримінального закону, які засвідчують його запобіжну функцію, викликаючи у будь-якої особи зобов'язання до бажаної правомірної поведінки. У зв'язку з цим, невчинення особою кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України, як раз у цьому конкретному випадку і свідчить про реалізацію позитивної кримінальної відповідальності. Спеціальні форми позитивної кримінальної відповідальності за вчинення цього кримінального правопорушення, а радше спеціальні форми позитивного *аспекту* кримінальної відповідальності, на чому наполягають неодноразово цитовані нами дослідники, пов'язуються з існуванням у кримінальному законі так званих заохочувальних норм.

У зв'язку з цим, конкретні теоретично можливі форми позитивного аспекту кримінальної відповідальності за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України, можуть бути репрезентовані такими формами: 1) звільненням від кримінально-правового обтяження; 2) пом'якшенням кримінально-правового обтяження. Перша форма можлива у зв'язку з застосуванням кримінально-правових норм, наслідком чого є звільнення від кримінальної відповідальності або звільнення від призначення покарання чи звільнення від відбування покарання з випробуванням, тобто призначеним іспитовим строком та визначених законом обов'язків. Вона безпосередньо знаходять свій вияв у наступних статтях: ст. 49; ч. 5 ст. 74; ч. 2 ст. 75–77 КК України. Друга форма може бути виражена у передбаченні кримінальним законодавством обставин, що пом'якшують покарання при його призначенні, або призначаються на підставі узгодженої сторонами угоди про визнання винуватості (ч. 5 ст. 65, ст. ст. 66, 69 КК України). Тут дослідники справедливо зауважують, що одні й ті ж обставини можуть розглядатися і як приклади реалізації негативного аспекту. Але це не свідчить про якусь суперечливість, оскільки зазначеним обставини притаманні одночасно як негативний, так і позитивний аспекти кримінальної відповідальності. Просто у вказаному випадку увага фокусується виключно на такому правовому явищі як

звільнення від кримінальної відповідальності або звільнення від призначення покарання чи від його реального відбування (його матеріально-правовому та процесуальному оформленні) та водночас застосування можливих відмінних від покарання інших некаральних заходів – заходів безпеки, що є яскравим прикладом саме позитивного аспекту кримінальної відповідальності [39, с. 47–49].

Щодо зовнішнього виразу негативної кримінальної відповідальності за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України, акцент в якій фокусується на емоційно-психічному переживанні особою факту засудження, а також зазнаванні нею певних обмежень, позбавлень або заборон карального або некарального, але примусового характеру, то цей різновид кримінальної відповідальності може бути представлений такими формами: 1) засудженням особи з призначенням покарання та його реальним відбуванням; 2) відбуванням засудженою особою раніше призначеного покарання, від реального відбування якого вона раніше була звільнена, у зв'язку з невиконанням покладених на неї судом обов'язків або вчиненням протягом іспитового строку нового кримінального правопорушення (ч. 2 ст. 75, ст. 76, 78 КК України); 3) засудженням особи з призначенням покарання та реальним його відбуванням із зазнаванням можливих інших примусових заходів кримінально-правового характеру, передусім судимості та спеціальної конфіскації (ст. ст. 65, 88–89, 96–1–96-2 КК України).

1.3. Обґрунтованість криміналізації кримінальної відповідальності за нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням

Дослідження кримінальної відповідальності за нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету

без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням навряд чи може мати будь-яке теоретичне або практичне значення без з'ясування питання з приводу доцільності (наукової обґрунтованості) передбачення в Особливій частині КК України такого посягання як кримінально-протиправного та, як наслідок, правильності або навпаки помилковості оцінки законодавцем умов життя суспільства та прийняти рішення про віднесення цього як, до речі, і будь-якого іншого суспільно небезпечного діяння до числа кримінальних правопорушень [39, с. 54]. Ба більше, експертиза соціальної обумовленості кримінальної відповідальності за нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням набуває нової актуальності в контексті перспектив прийняття нового КК України, основні положення якого в різних своїх варіантах репрезентовані його розробниками.

Аналіз наукових праць Д. О. Балобанової, О. О. Дудорова, В. П. Ємельянова, В. М. Куца, Є. О. Письменського, П. Л. Фріса, М. І. Хавронюка засвідчує, що у спеціальній юридичній літературі відсутня єдність думок з приводу найменування та кількості вичерпного або орієнтовного переліку тих складових (принципів, підстав, критеріїв і т. ін.), які мають покладатися в обґрунтування доцільності або, навпаки, недоцільності криміналізації будь-яких протиправних діянь.

Не вдаючись до аналізу наявних вітчизняних та іноземних доктринальних позицій з цього приводу через їх загальну відомість, зазначимо, що нам імпонує позиція, згідно з якою криміналізація діяння має здійснюватися виключно з дотриманням *принципу соціальної зумовленості* її здійснення, тобто за наявності для цього відповідних підстави та умови. Згадана позиція певною мірою є такою, що удосконалює та розвиває згадані загальнотеоретичні уявлення про криміналізацію протиправних посягань. Поєднуючи у собі окремі аспекти різних концепцій, вона, без перебільшення, набуває універсального характеру. Отже, *підстава криміналізації* – це соціальна потреба у визнанні певного діяння протиправним та його забороні під страхом кримінальної відповідальності через

суспільну небезпечність такого діяння та неможливість протидіяти його вчиненню без кримінально-правового реагування. *Умовою криміналізації є необхідність її здійснення відповідно до вимог соціально-психологічного та системно-правового характеру [77, с. 61].*

Звідси можна стверджувати, що обумовленість кримінальної відповідальності за нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням, ґрунтується (базується) на принципі соціальної зумовленості криміналізації ст. 210 КК України. Останній зводиться до констатації наявності для цього відповідних підстав та умов. Такою підставою є соціальна потреба у визнанні саме цього діяння кримінальним протиправним та загрозі застосування кримінальної відповідальності у разі вчинення через суспільну небезпечність цього посягання та неможливість протидіяти його вчиненню без кримінально-правового реагування. Умовою – необхідність її здійснення відповідно до вимог соціально-психологічного та системно-правового характеру.

Розглянемо далі основні положення, покладені в підґрунтя цього підходу, що організують межі можливих аспектів аналізу складових аспектів обґрунтування доцільності криміналізації протиправного діяння, передбаченого ст. 210 КК України.

Перший аспект криміналізації цього діяння обумовлений соціальною потребою у визнанні нецільового використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням протиправним посяганням та забороні його під страхом кримінальної відповідальності через суспільну небезпечність і неможливість протидіяти його вчиненню без кримінально-правового реагування. Соціальна потреба криміналізації протиправного посягання, передбаченого ст. 210 КК України, у зв'язку з неможливістю протидії його вчиненню без кримінально-правового реагування, обумовлена, насамперед, суспільною небезпечністю цього діяння. Суспільна небезпечність як категорія

кримінального права традиційно характеризується двома складовими: характером (якісна характеристика) та ступенем (кількісна характеристика) суспільної небезпечності [63, с. 56]. Попри це, варто зауважити і про те, що, не дивлячись на те, що зміст суспільної небезпечності традиційно визначається цінністю об'єкта посягання та характером шкоди, яка йому спричиняється чи може бути спричинена, є окремі дослідники, які вважають, що суспільну небезпечність обумовлюють й інші обставини. Зокрема, крім зазначених чинників суспільну небезпечність діяння утворюють: характеристика об'єктивної сторони діяння (спосіб учинення посягання, знаряддя та засоби, за допомогою яких його вчинено, час, місце, обстановка); форми та ступінь вини особи, яка його вчинила; мотиви кримінальної протиправної діяльності та мета, досягнення якої переслідувалося винним [149, с. 25].

О. Ю. Шиян зазначає, що ступінь суспільної небезпеки протиправного посягання завжди полягає в спричиненні шкоди об'єкту кримінально-правової охорони або створенні реальної загрози її заподіяння, навіть у діяннях, у яких суспільно небезпечні наслідки не є обов'язковою ознакою об'єктивної сторони (діяння з так званним формальним складом), до яких належить і злочин, передбачений ст. 210 КК України. Подібне розуміння суспільної небезпеки, на думку дослідниці, не залишає сумнівів у тому, що зазначені в ст. 210 КК України діяння є об'єктивно суспільно небезпечними, оскільки передбачені в указаних статтях різновиди нецільового використання бюджетних коштів завдають значної шкоди, змістом якої є порушення встановленого законодавством порядку виконання державного та місцевих бюджетів у частині використання бюджетних коштів, оскільки порушується збалансованість бюджетної системи, фінансування та здійснення програм і заходів, що реалізуються за рахунок бюджетних коштів, без чого неможливе існування держави. Водночас дослідниця, як, до речі, й окремі інші автори, помилково приходять до висновку, згідно з яким ступінь суспільної небезпечності цього злочину виражається спричиненням шкоди у великому розмірі, тобто на суму, що в 1000 і більше разів перевищує неоподаткованих мінімумів доходів громадян, оскільки великий

розмір характеризує не шкоду, що настала, а предмет цього посягання [161, с. 38–39].

З приводу суспільної небезпечності не лише посягання, передбаченого ст. 210 КК України, але й будь-якого іншого кримінального правопорушення, доречно звернути увагу на те, що окремими вітчизняними дослідниками взагалі заперечується приналежність суспільної небезпечності до однієї з основних (базових) ознак кримінального правопорушення як такого. В решті-решт ними робиться висновок, що від цієї категорії взагалі необхідно відмовитися як від такої, яку не можна чітко ані визначити, ані встановити та оцінити. В. В. Шаблистий наголошує на тому, що ознака суспільної небезпеки кримінального правопорушення не може мати місце в державі, у якій людину проголошено найвищою соціальною цінністю [160, с. 351–352].

Навіть згідно з проектом нового КК України суспільна небезпечність вже не є обов'язковою ознакою кримінального правопорушення, принаймні, оскільки останнім вважається протиправне діяння, яке відповідає складу злочину чи проступку, передбаченого цим Кодексом (ст. 2.1.1.) [97]. Водночас з цього приводу нам імпонує позиція ти дослідників, які критично ставлячись до окремих положення проекту нового КК України, зазначають, що це не зовсім так. Зокрема, ч. 1 ст. 2.5.1. проекту задекларовано, що тяжкість кримінального правопорушення визначається видом і розміром спричиненої шкоди та формою вини. У зв'язку з цим, у визначення поняття кримінального правопорушення все ж таки вкрадається, хоча й певною мірою завуальовано закріплення матеріальної ознаки суспільної небезпечності як ознаки цього поняття, причому ще у більш суворій формі (сучасне розуміння суспільної небезпечності допускає загрозу заподіяння шкоди, а ця ознака за проектом вказує лише на спричинення шкоди як доконаний факт) [20].

Доречно також зазначити, що одним з наполегливих критиків існування у кримінальному праві (законодавстві) категорії суспільної небезпечності є Д. С. Азаров. Водночас дослідник зауважує, що попри всі критичні міркування цінність вчення про суспільну небезпеку протиправного посягання не можна

применшувати і недооцінювати та взагалі відмовлятися від неї. Водночас, на його думку, кримінальний закон не можна будувати з розрахунку на те, що в процесі застосування кримінально-правових норм буде визначатись міра суспільної небезпеки і залежно від цього вирішуватись, чи є вчинене діяння кримінальним правопорушенням. Спосіб відображення суспільної небезпечності в чинному законодавстві і те, як її розуміє більшість сучасних правників, є небезпечним та породжує низку критичних кримінально-правових ризиків. У зв'язку з цим, закони мають писатись, а потім застосовуватись із дотриманням таких, зокрема, правил: якщо склад злочину є формальним, то діяння є злочинним незалежно від наслідків, які настали; якщо передбачено певні наслідки, то за їх настання не може розглядатись питання про малозначність діяння; законодавчий опис діяння не може супроводжуватись прикметниками, що характеризують якість, яку не можна чітко виміряти (грубе, злісне, зухвале, цинічне тощо); якщо мінімальну межу шкоди певного виду (приміром, майнової) від злочину не зазначено в законі, то спричинення будь-якої за розміром шкоди цього виду свідчить про злочинність діяння [2, с. 16–17].

Категорія суспільної небезпечності у сучасному кримінальному законодавстві проявляється у тому, що вчиненим кримінальним правопорушенням заподіюється або створюється загроза заподіяння істотної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі. При цьому зі змісту ст. 11, 12 КК України випливає, що істотна шкода як обов'язкова ознака кримінального правопорушення, зважаючи на його типи, може бути представлена: 1) істотною шкодою – у випадку вчинення кримінального проступку; 2) істотною шкодою – у разі вчинення злочину. Порядок її визначення у різних випадках різний. Якщо істотність матеріальної (майнової чи фізичної) шкоди часто визначається безпосередньо в законі на підставі заздалегідь визначених критеріїв (кількість неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, тяжкість тілесних ушкоджень тощо), то визнання чи невизнання істотною нематеріальної шкоди (політичної, моральної,

організаційної, психологічної тощо), як правило, здійснюється у межах судової дискреції без урахування вказаних критеріїв [94, с. 49–50].

Вища судова інстанція з цього приводу в постанові Пленуму Верховного Суду України від 26 грудня 2003 р. № 1 «Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень» зазначає, що істотною шкодою можуть визнаватися порушення охоронюваних Конституцією України чи іншими законами прав та свобод людини і громадянина (право на свободу й особисту недоторканність та недоторканність житла, виборчі, трудові, житлові права тощо), підрив авторитету та престижу органів державної влади чи органів місцевого самоврядування, порушення громадської безпеки та громадського порядку, створення обстановки й умов, що утруднюють виконання підприємством, установою, організацією своїх функцій, приховування злочинів [128].

Принципово інший підхід у визнання чи невизнання істотною нематеріальної шкоди запропонований у проекті нового КК України, в якому можна спостерігати чіткі критерії визначення не лише матеріальної, але й нематеріальної шкоди, з наявністю якої констатується той чи інший тип кримінального правопорушення.

Зокрема, в одній з редакцій проекту нового КК України безпосередньо вказано, що кримінальне правопорушення, яким умисно спричинено неістотну шкоду або з необережності спричинено значну шкоду, є проступком (критерії її визначення задекларовані ст. 2.5.2.). Кримінальне правопорушення, яким умисно спричинено істотну, значну, тяжку, особливо тяжку чи винятково тяжку шкоду або з необережності спричинено тяжку або особливо тяжку шкоду, є злочином (ст. ст. 2.5.3.–2.5.7.). У зв'язку з цим, якщо, наприклад, публічна службова особа, яка шляхом використання службових повноважень, становища чи пов'язаних з ними можливостей незаконно набула неправомірну вигоду шляхом використання майна, що знаходиться в державній чи комунальній власності, або бюджетних коштів не за їх цільовим призначенням, та відповідним діянням спричинило істотну майнову шкоду, – вона вчинила злочин 1 ступеня (п. 5 ч. 1

ст. 9.5.4. проекту). Натомість, якщо публічна службова особа, яка шляхом використання службових повноважень, становища чи пов'язаних з ними можливостей незаконно набула неправомірну вигоду шляхом використання майна, що знаходиться в державній чи комунальній власності, чи бюджетних коштів не за їх цільовим призначенням, та відповідним діянням спричинило неістотну майнову шкоду, – вона вчинила проступок [99].

Суспільно небезпечні наслідки діяння, передбаченого чинною редакцією ст. 210 КК України, мають певною мірою завуальований характер, про що більш детально буде йтися у підрозділі 2.1. дослідження. У цьому підрозділі лише зазначимо, що такими суспільно небезпечними наслідками є дисбаланс доходів і видатків бюджету, що призводить до зменшення рівня виконання державою функцій соціального захисту та соціального забезпечення громадян, що задовольняються державою за рахунок державних коштів, та одночасно до державних економічних збитків у певному розмірі. Їх особливість полягає в тому, що вони не мають чітко вираженого диференційованого критерію на кшталт матеріальної (майнової чи фізичної) шкоди. Це дозволяє висунути гіпотезу, що істотна шкода, яка настає внаслідок нецільового використання бюджетних коштів, насампере, у великих розмірах за ч. 1 ст. 210 КК України, належить до незначної істотної шкоди, що засвідчує приналежність ч. 1 ст. 210 КК України до кримінального проступку, а не злочину. Натомість дисбаланс доходів і видатків бюджету, що призводить до зменшення рівня виконання державою функцій соціального захисту та соціального забезпечення громадян, та одночасно до державних економічних збитків, через нецільове використання бюджетних коштів в особливо великих розмірах, слід вважати ознакою складу злочину, передбаченого ч. 2 ст. 210 КК України.

Додатково до висуненої наукової гіпотези слід додати й те, що суспільна небезпечність цього кримінального правопорушення, залежить не лише від констатації прихованих суспільно небезпечних наслідків його вчинення, але ще й від ступеня суворості кримінально-правового обтяження, що покладається на

винну особу судом за його вчинення, що у свою чергу залежить від розвитку (стадій) кримінально-протиправної поведінки.

Річ у тім, що поняття кримінального правопорушення, визначеного у ст. 11 КК України, охоплює не лише закінчене правопорушення, яким заподіюється або створюється загроза заподіяння істотної шкоди, але і незакінчене правопорушення (готування до нього і замах на нього), що створює лише загрозу заподіяння істотної шкоди. Саме тому найменування законодавцем готування до злочину та замаху на злочин незакінченим злочином свідчить про те, що хоча вони і є незакінченими, але є злочинами, з усіма наслідками, що з цього випливають. При цьому, положення ч. 2 ст. 14 КК України передбачають, що готування до кримінального проступку або злочину, за який статтею Особливої частини КК України передбачене покарання у вигляді позбавлення волі на строк до двох років або інше, більш м'яке покарання, не тягне за собою кримінальної відповідальності. У зв'язку з цим, якщо за змістом цієї статті закону готування до кримінального проступку за ступенем суспільної небезпечності дорівнює готуванню до злочину, за який статтею Особливої частини КК України передбачене більш м'яке, ніж позбавлення волі (тобто, скажімо, *штраф або виправні роботи, або обмеження волі, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю або без такого – санкція ч. 1 ст. 210 КК України*), то можна з великою долею імовірності припустити, що ступінь суспільної небезпечності цих закінчених категорій кримінального правопорушення також є однаковим. Звідси, за логікою законодавця, якщо за ступенем суспільної небезпечності готування до злочину, за який статтею Особливої частини КК України передбачене покарання, скажімо, у вигляді штрафу до чотирьох тисяч неоподаткованих мінімумів доходів громадян (ч. 1 ст. 210 КК України), є однаковим зі ступенем суспільної небезпечності із готуванням до кримінального проступку, то є всі підстави стверджувати, що й ступінь суспільної небезпечності вказаних категорій кримінального правопорушення як закінчених є співрозмірним або, принаймні, дуже близьким до співрозмірного.

Умови криміналізації нецільового використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням представлені двома блоками вимог: вимогами соціально-психологічного та системно-правового характеру.

Перший блок таких вимог, тобто вимог соціально-психологічного характеру, представлений: відносною поширеністю цього діяння в країні; домірністю позитивних і негативних наслідків криміналізації; кримінально-політичною адекватністю криміналізації.

Відносна поширеність діяння в країні. О. Ю. Шиян, аналізуючи статистичну інформацію Міністерства внутрішніх справ України та Генеральної прокуратури України, зазначає, що протягом 2013–2016 рр. обліковано 121 кримінальне правопорушення, з яких вручено повідомлення про підозру 12 особам [161].

З урахуванням власних наукових розвідок [132], зазначимо, що за фактом вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України протягом 2013–2022 рр., обліковано 153 провадження, в яких проводилося досудове розслідування.

Протягом 2010–2022 рр. судами України за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 210 КК України, було засуджено 15 осіб, а за ч. 2 ст. 210 КК України – 9 осіб. При цьому три особи було виправдано. За різними альтернативними покаранню правовими підставами було закрито 17 кримінальних проваджень, облікованих за різними частинами ст. 210 КК України.

Показово, що кількість засуджених за цей злочин: за 2014 р. становить – 1 особа, за 2015 р. та 2016 р. не засуджено жодної особи. При цьому, протягом 2017–2022 рр. лише 4 особи засуджені судами України за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 210 КК України: у трьох випадках винним призначено покарання у вигляді штрафу, а в одному – штрафу з позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю [47; 36; 37; 48].

Коментуючи такі незначні за обсягом показники кількості зареєстрованих випадків вчинення цього протиправного посягання та осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності за його вчинення, хотілося б зауважити, що це ні в якому разі не свідчать про відсутність цієї умови криміналізації нецільового використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням. Навпаки, на наше переконання, прояви цього посягання достатньо чисельні, але, зважаючи на істотно завищені показники розміру коштів, що становлять предмет нецільового використання бюджетних коштів, вони є передумовою скоріше адміністративно-правового (ст. 164-12 Кодексу України про адміністративні правопорушення), а не кримінально-правового реагування. У зв'язку з цим, слід всіляко підтримати тих науковців, які у примітці до ст. 210 КК України пропонують щонайменше вдвічі зменшити великий та втричі – особливо великий розмір бюджетних коштів, які використовуються не за цільовим призначенням [161, с. 101], про що більш детально буди йтися у підрозділі 2.1 цього дослідження.

Домірність позитивних і негативних наслідків криміналізації говорить про те, що наскільки б не була суспільно небезпечною та чи інша поведінка, її криміналізація ніколи не може розглядатись як абсолютне благо, бо вона завжди являє собою жертвування одними інтересами суспільства заради інших, більш значущих. У науковій літературі давно вже визнано, що кримінальний закон уражає не тільки винного, але й ні в чому не винних членів його родини, що він не тільки рятує суспільство від злочинця, але й розриває у засудженого не лише злочинні, але й корисні, позитивні соціальні зв'язки. Однак суспільство переконано, що позитивні соціальні результати застосування кримінального закону істотно перевищують негативні наслідки криміналізації [39, с. 15]. Вказане цілком стосується й нецільового використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням, оскільки в результаті такого

використання безпідставно знижується рівень фінансування соціальних потреб, зокрема соціального захисту суспільства [161, с. 46].

Кримінально-політична адекватність криміналізації. Кримінально-політична адекватності криміналізації вказує на те, що кримінально-правова політика є складовою частиною політики держави у сфері протидії злочинності. Вона полягає у виробленні стратегії, головних завдань, форм і методів кримінально-правового впливу на злочинність [39].

О. Ю. Шиян з цього приводу зазначає, що ст. 210 КК України, «працює» неефективно й дає відповідним посадовим особам можливість безкарно (без відшкодування збитків) використовувати бюджетні кошти не за призначенням, адже кримінальна відповідальність за такі дії настає лише в тому разі, якщо предметом таких дій були бюджетні кошти у великих розмірах. Правопорушники бюджетного законодавства залишаються не притягнутими до матеріальної відповідальності, а бюджетні кошти державі не повертаються. Усі ці обставини свідчать про недосконалість законодавчої конструкції ст. 210 КК [161, 62–67].

Подібне твердження дослідниці заперечувати важко. У зв'язку з цим, удосконалення на законодавчому рівні конструктивних ознак нецільового використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням та можливих потенційних форм кримінальної відповідальності, виражених в санкціях ст. 210 КК України, за його вчинення має стати одним з пріоритетних завдань своєчасного та ефективного кримінально-правового реагування на це протиправне посягання.

Також слід зазначити, що визнання діяння, передбаченого ст. 210 КК України, кримінальним правопорушенням, здійснено з урахуванням міжнародної практики вирішення кримінально-правового захисту від аналогічних або споріднених посягань у сфері бюджетної системи. Цікавим з цього приводу є порівняльно-правовий аналіз злочинів, схожих на злочин, передбачений ст. 210 КК України, що містяться в КК певних зарубіжних держав,

проведений О. Ю. Шиян, який надав дослідниці змогу класифікувати їх на такі, у яких: 1) подібні діяння поділяються на діяння, що полягають у:

а) нецільовому (не за призначенням) використанні відповідних предметів злочинів (§ 153b KK Австрійської Республіки, ст. 195-1.2 KK Азербайджанської Республіки, ст. 260 KK Аргентинської Республіки, ст. 191 KK Республіки Вірменія, ч. 2 ст. 208 KK Грузії, ст. 306 KK Королівства Іспанія, ч. 2 ст. 219 KK Республіки Казахстан, ст. 384 KK КНР, ч. 2 ст. 210 KK Латвійської Республіки, ст. 206 KK Литовської Республіки, ч. 4 ст. 181-2 KK Республіки Молдова, ч. 2 ст. 264 KK Республіки Таджикистан, ч. 2 ст. 243 KK Республіки Туркменістан);

б) іншому незаконному здійсненні витрат (використанні) відповідних коштів (ст. 262, 263 KK Аргентинської Республіки, ч. 1 ст. 210 KK Латвійської Республіки, ст. 184-1 KK Республіки Узбекистан);

в) незаконному їх отриманні (заволодінні ними) (ст. 195 KK Азербайджанської Республіки, ст. 261 KK Аргентинської Республіки, ст. 144 KK Республіки Албанія, ч. 2 ст. 208 KK Грузії, п. 1 § 290 KK Королівства Данія, ст. 309 KK Королівства Іспанія, ч. 1 ст. 210 KK Латвійської Республіки, ч. 2 ст. 176 KK РФ, ч. 2 ст. 264 KK Республіки Таджикистан, ст. 205 KK Турецької Республіки, ч. 2 ст. 243 KK Республіки Туркменістан, ст. 433-4 KK Французької Республіки, § 264 KK ФРН);

г) незаконній їх видачі або наданням (ст. 184-1 KK Республіки Узбекистан).

Отже загальний висновок щодо визначеності у KK певних зарубіжних країн широкого кола суспільно небезпечних діянь, схожих на злочин, передбачений ст. 210 KK України, – вони полягають переважно в нецільовому (не за призначенням) використанні відповідних предметів злочинів або в незаконному здійсненні витрат відповідних коштів [161, с. 68 – 69].

Другий блок вимог, тобто вимог системно-правового характеру, становлять вимоги щодо конституційної адекватності; системно-правової несуперечливості; безпрогалинності та ненадмірності заборони; визначеності і єдності термінології; повноти складу; домірності санкції.

Конституційна адекватність. Відповідність криміналізації нецільового використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням цій вимозі системно-правового характеру вдало доведена О. Ю. Шиян. На думку дослідниці, у частині визначення конституційної адекватності норми кримінального закону, що передбачена ст. 210 КК України, важливу роль відіграє аналіз норм, закріплених у інших галузях законодавства, зокрема, норм бюджетного права, що закріплені в законах України та в інших нормативних актах, прийнятих з метою розвитку окремих положень Конституції України. Так, згідно з ч. 1 ст. 95 Конституції України, бюджетна система України будується на засадах справедливого і неупередженого розподілу суспільного багатства між громадянами і територіальними громадами. Відповідно до ч. 7 ст. 43 Основного Закону, право на своєчасне одержання винагороди за працю захищається законом. Згідно зі ст. 46 Конституції України, громадяни мають право на соціальний захист. А в ст. 53 Основного Закону передбачено, що держава забезпечує надання державних стипендій та пільг учням і студентам. У п. 8 ст. 7 Бюджетного кодексу України закріплений принцип цільового використання бюджетних коштів, що означає використання бюджетних коштів тільки на цілі, визначені бюджетними призначеннями та бюджетними асигнуваннями. Відповідно до ч. 1 ст. 116 БК, порушенням бюджетного законодавства визнається порушення учасником бюджетного процесу встановлених БК чи іншим бюджетним законодавством норм щодо, зокрема, виконання бюджету. Відповідно до ст. 121 БК, посадові особи, з вини яких допущено порушення бюджетного законодавства, несуть цивільну, дисциплінарну, адміністративну або кримінальну відповідальність згідно з законом [161, с. 41–42].

Наслідком дотримання під час криміналізації нецільового використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням вимог конституційної адекватності є *системно-правова несуперечливість*

криміналізації цього протиправного посягання. Остання полягає в необхідності усвідомлення таких двох моментів: 1) чи не суперечить кримінально-правова норма нормам інших галузей законодавства, а також чи не оголошує вона злочинним таке діяння, котре дозволено як правомірне іншим чинним законом; 2) чи не суперечить криміналізація діяння іншим положенням Кримінального кодексу України [39, с. 43]. Вказані моменти цілком витримані та очевидно, що лише засвідчують системно-правову несуперечливість криміналізації діяння, передбаченого ст. 210 КК України.

Вимоги безпрогалинності і ненадмірності заборони, а також визначеності і єдності термінології також у цілому дотримані при запровадженні кримінальної відповідальності за нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням. Водночас цього не можна сказати про вимоги повноти складу і домірності санкції.

Зокрема, слід підтримати пропозицію О. Ю. Шиян розширити предмет цього злочину коштами державних та місцевих позабюджетних фондів, адже вони за своїм соціальним призначенням і порядком використання схожі на бюджетні та є складовою державних фінансів [161, с. 110]. Крім того, навряд чи у повній мірі запровадження ст. 210 КК України свідчить про дотримання вимог домірності санкції за вчинення цього злочину. Так, санкцією ч. 1 ст. 210 КК України передбачено покарання у вигляді обмеження волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого, а санкцією ч. 2 ст. 210 КК України – у вигляді обмеження волі на строк від двох до п'яти років або позбавленням волі на строк від двох до шести років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років. Очевидно, що у такому разі санкції ч. 1 і 2 ст. 210 КК України містять недоліки конструювання, оскільки не відповідають сучасним науковим розробкам теорії пеналізації, чим унеможлиблюється стандартизація призначення покарання за вчинення цього злочину [6, с. 173].

Висновки до Розділу 1.

1. Розвиток кримінальної відповідальності за нецільове використання бюджетних коштів, з урахуванням наявних наукових розвідок у цьому напрямі (О. Ю. Шиян), може бути пов'язаний з чотирма основними періодами: 1) виникненням кримінальної відповідальності за казнокрадство у кримінальному законодавстві (середина XVIII – перша половина XIX ст.); 2) формуванням кримінальної відповідальності за розкрадання у сфері державної та громадської служби (середина XIX – початок XX ст.); 3) розвитком посягання на бюджетну систему як посадових злочинів (середина XX ст.); 4) встановленням та дією кримінальної відповідальності за порушення законодавства про бюджетну систему (кінець XX – початок XXI ст.)

2. Законодавча регламентація кримінальної відповідальності за нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням протягом декількох років після набрання чинності КК України 2001 р. зазнавала окремих змін на підставі Законі України «Про внесення змін до Кримінального та кримінально-процесуального кодексів України щодо гуманізації кримінальної відповідальності», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України зв'язку з прийняттям Бюджетного кодексу України», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень».

3. Наукова розробленість проблем кримінальної відповідальності за нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням набула свого найбільшого розвитку саме за часів незалежності України. Водночас наявні доктринальні позиції щодо окремих проблем нормативно-правової визначеності кримінальної відповідальності за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України, є далеко не

безспірними, а тому здійснення подальших наукових розвідок у цьому аспекті є цілком виправданим.

До цього додатково слід додати й те, що проблема кримінальної відповідальності за нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням, була у фокусі уваги науковців ще до набрання чинності Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень», на підставі якого у кримінальному законодавстві України запроваджений інститут кримінальних проступків. Вочевидь це є тим «тригером», який обумовлює і водночас дозволяє з нових позицій аналізувати проблему кримінально-правового реагування на різні форми порушення бюджетного законодавства України.

4. Системний аналіз чинного кримінального законодавства, з урахуванням наявних доктринальних позицій, дозволяє виділяти два види кримінальної відповідальності, яким притаманні специфічні форми:

а) позитивна (перспективна або потенційна чи майбутня), під якою слід розуміти обов'язок дотримання правослухняної докримінальної або соціально-прийнятної чи позитивної посткримінальної поведінки фізичної особи, зумовленої чинними приписами кримінального закону;

б) негативна (ретроспективна або реальна), яка зводиться до державного осуду фізичної особи, а також покарання її та/або покладання на неї інших примусових заходів кримінально-правового характеру, у випадку вчинення кримінального правопорушення, визначених обвинувальним вирокком суду, що набрав чинності.

5. Кримінальна відповідальність за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України, є одним із основних неминучих і водночас найсуворіших засобів кримінально-правового реагування. Її сутність полягає в тому, що, з одного боку, вона є нічим іншим, як дотриманням кримінально-правових заборон, а, з іншого, – засудженням або

заохоченням позитивної посткримінальної особи обвинувальним вироком, що набрав чинності, чим засвідчується нерозривний діалектичних взаємозв'язок негативного та позитивного аспекту кримінальної відповідальності.

6. Під кримінальною відповідальністю за нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням слід розуміти, з одного боку, переживання фізичною особою державного осуду, зазнавання нею визначених санкцією ч. 1 і 2 ст. 210 КК України обмежень, позбавлень чи заборон карального характеру, а також обмежень, позбавлень чи заборон, що є змістом інших некаральних, але примусових заходів кримінально-правового характеру, а, з іншого боку, зобов'язання до правомірної або відчуття наслідків стимулювання позитивної посткримінальної поведінки особи, зумовленої заборонними та заохочувальними приписами кримінального закону.

7. Кримінальній відповідальності за нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням властиві наступні ознаки:

1) така відповідальність зводиться до емоційно-психічного переживання засудженою особою державного суду;

2) вона характеризується відчуттям державного примусу, у вигляді призначеного покарання або інших примусових заходів кримінально-правового характеру;

3) вид і міра обмежень карального та некарального, але примусового характеру за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України, встановлюються виключно кримінальним законом і покладається на винного тільки судом;

4) зазнавання обмежень карального та некарального, але примусового характеру завжди має вимушений, а не добровільний характер;

5) кримінальна відповідальність є наслідком вчинення кримінального правопорушення виключно фізичною особою, яка є спеціальним суб'єктом;

б) вид та міра правомірної поведінки фізичної особи, визначений положеннями чинного кримінального закону України.

8. Кримінальній відповідальності за нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням притаманні наступні форми:

1) позитивна кримінальна відповідальність репрезентована загальною та спеціальними формами. Загальна форма обґрунтовується положеннями кримінального закону, які засвідчують його запобіжну функцію, викликаючи у особи зобов'язання до бажаної правомірної поведінки. Спеціальними формами позитивної кримінальної, а точніше конкретними спеціальними формами позитивного аспекту єдиної кримінальної відповідальності, є: а) звільнення від кримінально-правового обтяження, що безпосередньо знаходять свій вияв у наступних статтях: ст. 49; ч. 5 ст. 74; ч. 2 ст. 75–77 КК України; б) пом'якшення кримінально-правового обтяження або призначення його на підставі узгодженої сторонами угоди про визнання винуватості (ч. 5 ст. 65, ст. ст. 66, 69 КК України).

2) формами негативної кримінальної відповідальності є: а) засудження особи з призначенням покарання та його реальним відбуванням; б) відбуванням засудженою особою раніше призначеного покарання, від реального відбування якого вона була звільнена, у зв'язку з невиконанням покладених на неї судом обов'язків або вчиненням протягом іспитового строку нового кримінального правопорушення (ч. 2 ст. 75, ст. 76, 78 КК України); в) засудженням особи з призначенням покарання та реальним його відбуванням із зазначенням можливих інших примусових заходів кримінально-правового характеру, передусім судимості та спеціальної конфіскації (ст. ст. 65, 88–89, 96-1–96-2 КК України).

9. Запровадження кримінальної відповідальності за нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням у цілому відповідає принципу соціальної зумовленості

криміналізації ст. 210 КК України, що зводиться до констатації наявності для цього відповідних підстав та умов. Водночас певною мірою не дотримання вимог повноти складу і домірності санкції зумовлює удосконалення нормативної визначеності в ст. 210 КК України ознак цього протиправного посягання та окремих засобів кримінально-правового реагування, основним з яких є кримінальна відповідальність.

10. Системний аналіз чинного кримінального законодавства України дозволяє дійти висновку, що одним з важливих критеріїв поділу кримінальних правопорушень на кримінальну проступку та злочини є ступінь суспільної небезпечності цих категорій кримінальних правопорушень, що визначається не лише ступенем суворості різних видів основних покарань, але й видом і розміром суспільно небезпечних наслідків, які неминуче настають в результаті їх вчинення. Зважаючи на це, а також на положення ст. 12 КК України, можна дійти висновку, що іноді розмір передбаченого в санкції конкретної статті Особливої частини КК України основного покарання у вигляді штрафу, за відсутності покарання у виді позбавлення волі, не дозволяє певною мірою зробити правильний висновок щодо приналежності посягання до категорії злочину чи кримінального проступку. Це, власне, стосується діяння, передбаченого ч. 1 ст. 210 КК України, яке начебто належить до злочину, але ті суспільно небезпечні наслідки, які настають в результаті вчинення цього протиправного посягання та їх можливий розмір, а також аналіз приписів ч. 2 ст. 14 КК України, дозволяє стверджувати зворотне, тобто те, ще це посягання – кримінальний проступок. У зв'язку з цим, діяння, передбачене ч. 1 ст. 210 КК України, фактично належить до категорії кримінального проступку і лише, діяння, передбачене, ч. 2 цієї статті, – є злочином.

РОЗДІЛ 2
НЕЦІЛЬОВЕ ВИКОРИСТАННЯ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ, ЗДІЙСНЕННЯ
ВИДАТКІВ БЮДЖЕТУ ЧИ НАДАННЯ КРЕДИТІВ З БЮДЖЕТУ БЕЗ
ВСТАНОВЛЕНИХ БЮДЖЕТНИХ ПРИЗНАЧЕНЬ АБО З ЇХ
ПЕРЕВИЩЕННЯМ ЯК ПІДСТАВА КРИМІНАЛЬНОЇ
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

2.1. Об'єктивні ознаки складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України

У юридичній літературі зазначається, що об'єктивними, тобто такими, що піддаються зовнішньому спостереженню, оцінці, вимірюванню в певних одиницях ознаками складу кримінального правопорушення є його об'єкт, предмет, потерпілий та об'єктивна сторона [77, с. 62].

Зазначене розуміння об'єктивних ознак складу кримінального правопорушення є майже традиційним. Але окремими вітчизняними дослідниками звертається увага й на те, що предмет кримінального правопорушення і потерпілий в теорії кримінального права не відносяться безпосередньо до такого елементу складу кримінального правопорушення, як об'єкт, але вважаються такими, що завжди знаходяться поряд з об'єктом кримінального правопорушення, існують «в його площині» [3, с. 13].

З таким висновком якщо і можна погодитися, то лише в контексті того, що предмет кримінального правопорушення та потерпілий від його вчинення не є обов'язковими ознаками складу кримінального правопорушення, що характеризують об'єкт кримінального правопорушення. У разі ж набуття ними статусу обов'язкових ознак складу кримінального правопорушення, вони не можуть не відноситися до ознак об'єкта кримінального правопорушення, оскільки саме через оцінку предмета кримінального правопорушення можна

правильно встановити об'єкт кримінально-правової охорона та, як наслідок правильно кваліфікувати протиправне посягання. Наприклад, лише встановлення такого предмета кримінального правопорушення як наркотичні засоби, може стати передумовою для правильного висновку про визначення безпосереднього об'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 201, 201-1, 201-3, 201-4 або 305 КК України.

На наше переконання, об'єктивні ознаки складу кримінального правопорушення, можуть характеризувати лише ті ознаки, що характеризують об'єкт кримінального правопорушення та його об'єктивну сторону. Інакше кажучи, коли йдеться про об'єктивні або суб'єктивні ознаки складу будь-якого кримінального правопорушення, то акцент робиться на юридичній (правовій) характеристиці вчиненого посягання, а не описанні ознак та елементів вчиненого діяння як явища реальної дійсності.

У зв'язку з цим, одночасно з об'єктом та об'єктивною стороною кримінального правопорушення, як явища реальної дійсності, існують (присутні) ознаки складу кримінального правопорушення, що характеризують об'єкт та об'єктивну сторону реально вчиненого протиправного посягання. Інакше кажучи, слід розрізняти об'єктивні та суб'єктивні ознаки (елементи) кримінального правопорушення та об'єктивні та суб'єктивні ознаки складу кримінального правопорушення. Тому до об'єктивних ознак складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України, належать ознаки складу, що характеризують об'єкт (види об'єкта «за вертикалю» та «горизонталлю», предмет та потерпілий) та об'єктивну сторону цього протиправного посягання (суспільно небезпечне діяння, суспільно небезпечні наслідки, причинний зв'язок, час, місце, спосіб і т. д.). Подальша кримінально-правова характеристика кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України, нами буде здійснюватися з урахуванням висловлених вище міркувань.

Щодо об'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України, та ознак складу, що його характеризують, – видів об'єкта «за вертикаллю» та «за горизонталлю», предмета цього посягання та потерпілого.

У фаховому науковому середовищі зазначається, що механізм реалізації кримінальної відповідальності за нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням пов'язаний з трьома послідовними стадіями: а) з притягненням особи до кримінальної відповідальності за вчинення цього протиправного посягання; б) з покладанням на винну особу кримінальної відповідальності з дотриманням принципу індивідуалізації кримінальної репресії; в) з виконанням спеціальними державними органами в межах кримінально-виконавчих відносин покладеної кримінальної репресії.

Притягнення особи до кримінальної відповідальності за вчинення цього протиправного посягання, як, до речі, й будь-якого іншого протиправного діяння, не можливе без здійснення діяльності, змістом якої є правова оцінка (кваліфікація) відповідності між елементами вчиненого в реальній дійсності кримінального правопорушення та передбаченими кримінальним законом об'єктивними і суб'єктивними ознаками складу кримінального правопорушення [133; 39, с. 77].

За справедливим зауваженням І. І. Митрофанова для того, щоб покласти на особу кримінальну відповідальність, недостатньо встановити у вчиненому загальні властивості протиправного діяння. Поняття кримінального правопорушення відображає загальні риси кримінального делікту, але не розкриває особливостей конкретного виду посягання. У свою чергу, для покладення на суб'єкта кримінальної відповідальності за вчинене суспільно небезпечне діяння, необхідно вказати, яке саме діяння відбулося і якою конкретною нормою Особливої частини КК воно передбачено [81, с. 133].

Діяльність, пов'язана з юридичною оцінкою вчиненого посягання, розпочинається зі встановлення об'єкта кримінального правопорушення та

ознак, що його характеризують. Однак, не зважаючи на це, як правило, саме цьому елементу кримінального правопорушення під час кваліфікації протиправних діянь не завжди приділяється належна увага. Водночас встановлення та оцінка ознак складу, що характеризують об'єкт кримінального правопорушення, має не лише важливе значення для правильної кваліфікації кримінального правопорушення, але й впливає на призначення винним особам законного та справедливого покарання, а також застосування інших засобів кримінально-правового характеру.

У юридичній літературі зазначається, що концепція об'єкта кримінального правопорушення є однією з найважливіших у доктрині кримінального права, адже від розуміння сутності об'єкта вчиненого посягання та визначення його поняття залежить правильне розв'язання багатьох проблем кримінально-правової охорони [118, с. 171]. Водночас у доктрині кримінального права відсутня єдність думок щодо розуміння об'єкта кримінального правопорушення.

Так, існує позиція, що об'єктом кримінального правопорушення є суспільні відносини. Ця позиція у теорії кримінального права вважається найбільш розповсюдженою, а її послідовники вважають її універсальною [81, с. 151; 63, с. 88; 68, с. 43]. В. Я. Тацій, будучи одним з фундаторів цієї концепції, категорично заперечує, що вона є пережитком минулого. На думку дослідника, категорія «суспільні відносини» є філософською (або соціологічною); вона використовується не лише у кримінальному, але й у цивільному, господарському, конституційному праві та не має безпосереднього відношення до певного історичного періоду [118, с. 179–182]. Натомість, на думку С. Б. Гавриша, під об'єктом протиправного посягання слід розуміти правові блага, оскільки, з одного боку, кримінальна відповідальність настає лише за посягання на охоронювані кримінальним законом блага, а з іншого боку, – на реальне благо як охоронювану цінність [25, с. 4–14]. Є. В. Фесенко, П. С. Берзін, Т. А. Чолан та деякі інші науковці, навпаки, стверджують, що об'єктом кримінального правопорушення є не правові блага, а соціальні цінності, проти яких спрямоване протиправне посягання і яким воно заподіює шкоду або

створює загрозу її заподіяння [143, с. 9–12; 144, с. 225–226; 9, с. 19, 31; 159, с. 97]. Нарешті, В. П. Ємельянов вважає, що об'єктом посягання є конкретні сфери життєдіяльності людей, що охороняються кримінальним законом і які виступають як явища реальної дійсності. Учиняючи протиправне посягання, винна особа безпосередньо посягає не тільки на людей, але й на ті чи інші різновиди, аспекти, прояви життя, діяльності людини, колективів, суспільства, їх безпеку, умови існування і функціонування тощо [35, с. 7–11].

Позиції вчених щодо розуміння об'єкта кримінального правопорушення можна продовжувати, але ми не ставимо перед собою завдання на підставі аналізу різних точок зору виробити власну концепцію сутнісного розуміння об'єкта кримінального правопорушення. Наша мета більш скромніша – висловити окремі міркування з суті проблеми та за можливості навести певні аргументи з приводу доцільності можливого приєднання до будь-якої із вже наведених концепцій. Зважаючи на це, на нашу думку, слід акцентувати увагу на таких ключових загальнотеоретичних аспектах розуміння об'єкта кримінально-правової охорони, на що ми вже звертали увагу у своїх попередніх наукових розвідках: по-перше, ознаками об'єкта кримінального правопорушення, що вчиняється у реальному житті, виступають: 1) конкретне явище реальної дійсності (життя чи здоров'я особи, права, свободи, інтереси, довкілля, громадська безпека, громадський порядок, мир та безпека людства тощо), на яке здійснюється протиправне посягання; 2) цьому об'єкту протиправне посягання спричиняє істотну шкоду або створює загрозу заподіяння такої шкоди; 3) цей об'єкт знаходиться під охороною закону про кримінальну відповідальність; по-друге, при вчиненні кримінального правопорушення винна особа може посягати реально на один або два і більше охоронюваних кримінальним законом об'єкти [39, с. 89–95; 133].

У зв'язку з цим, зазначимо, що позиція В. П. Ємельянова нам імпонує більше, оскільки, на наше переконання, лише вона може претендувати на певною мірою універсальність у розумінні об'єкта кримінально-правової охорони,

оскільки вона фактично акумулює у собі всі інші як наведені, так і ті, що не наводилися нами, підходи до розуміння цього кримінально-правового явища.

Взявши за основу таке універсальне розуміння об'єкта кримінально-правової охорони, проаналізуємо далі наявні у спеціальній літературі позиції щодо власне розуміння об'єкта кримінального правопорушення передбаченого ст. 210 КК України.

Зазначимо, що в юридичній літературі визначення об'єкта будь-якого кримінального правопорушення, як правило, здійснюється у його прив'язці до розподілу об'єктів кримінально-правової охорони на види. Нагадаємо, що доктрині кримінального права відомі різні варіанти класифікацій об'єкта кримінального правопорушення. Достатньо поширеною є фактично чотирьох ступенева класифікація об'єктів «за вертикаллю» (*загальний, родовий (видовий) та безпосередній*) та двоступенева класифікація за «горизонталлю» (*безпосередній основний та безпосередній додатковий, який поділяється на безпосередній додатковий обов'язковий і безпосередній додатковий факультативний*). При цьому підкреслимо, що жодного «родового» (видового) чи «загального» кримінального правопорушення у реальному житті не існує, а тому не може існувати ніякого «родового (видового)» чи «загального» об'єкта будь-якого посягання як явища реальної дійсності. В. П. Ємельянов зазначає, що так звані «родовий (видовий)» чи «загальний» об'єкти – це лише поняття, які узагальнюють ознаки об'єктів конкретних складів кримінальних правопорушень на рівні родового та загального складу кримінального правопорушення, які найчастіше мають мінливий, суб'єктивний і суперечливий характер. Саме на рівні аналізу ознак складу протиправного посягання можна також здійснювати й поділ об'єкта посягання «по горизонталі», адже, вчиняючи кримінальне правопорушення в реальній дійсності, винна особа не має уявлення про те, яким чином ознаки цих об'єктів визначені у статтях Особливої частини КК [39, с. 89–95].

Отже, не акцентуючи увагу на загальному об'єкті кримінально-правової охорони, визначеному на законодавчому рівні у ч. 1 ст.1 КК України, зазначимо,

що розміщення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України, у розділі VII Особливої частини «Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності» дозволяє стверджувати, що родовим об'єктом складу цього протиправного посягання, вочевидь, є сфера господарської діяльності як конкретний різновид сфери життєдіяльності людини [38; 40].

О. Ю. Шиян зазначає, що судження науковців з приводу родового об'єкта посягання, передбаченого ст. 210 КК України, далеко не однозначні. Виходячи зі змісту чинного законодавства, родовий об'єкт кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності можна визначити як суспільні відносини, що виникають у процесі виробництва всією сукупністю галузей господарства суспільного продукту, його розподілу та обміну, виконання робіт і надання послуг вартісного характеру, а також у процесі формування та виконання бюджетів. При цьому, посягання, вчинювані у сфері формування та виконання бюджетів усіх рівнів, не входять у групу тих кримінальних правопорушень, родовим об'єктом яких є суспільні відносини у сфері господарської діяльності. Тому, з одного боку, на її думку, доцільним видається віднести кримінальна правопорушення, передбачені ст. 210, 211 КК України, до окремого розділу Особливої частини КК України, але, з іншого, –через незначну їх кількість варто змінити чинну назву розділу VII «Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності» на «Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності та бюджетної системи» [161, с. 86–87].

З такою думкою дослідниці якщо й можна погодитися, то лише з наступним уточненням. Як відомо, видовий об'єкт є частиною родового об'єкта кримінального правопорушення, що охоплює низку схожих безпосередніх об'єктів, захищених групою тісно взаємопов'язаних суміжних норм Особливої частини КК України. Отже видовий об'єкт у структурі родового об'єкта виявляє більші дрібні за обсягом і специфічні за змістом групи сфер життєдіяльності людини [63, с. 96].

Системний аналіз чинного кримінального законодавства України та навчальної літератури з кримінального права різних років дозволяє виокремити

різну кількість видових об'єктів кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності як складових частин його родового об'єкта. Так, на думку окремих дослідників, видовими об'єктами кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності є: 1) сфера кредитно-фінансової, банківської і бюджетної систем України (статті 199, 200, 201, 201-1, 201-2, 201-3, 201-4, 204, 210, 211, 212, 212-1 КК України); 2) сфера підприємництва, конкурентних відносин та іншої діяльності суб'єктів господарювання (статті 203-1, 203-2, 205-1, 206, 206-2, 209, 209-1, 213, 229, 231 і 232, 232-1, 232-2, 232-3 КК України); 3) сфера банкрутства (статті 218-1, 219, 220-1, 220-2 КК України); 4) сфера використання фінансових ресурсів та обігу цінних паперів (статті 222, 222-1, 222-2, 223-1, 224, 232-1 і 232-2 КК України); 5) сфера обслуговування споживачів і захисту їх прав (статті 227 КК України); 6) сфера приватизації державного і комунального майна (статті 233 КК України) [70, с. 186 – 187].

Є група науковців, які такими об'єктами вважають: 1) систему грошового обігу та фондового ринку (ст. ст. 199, 200, 222-1, 223-1, 223-2, 224, 232-1, 232-2 КК); 2) систему оподаткування і система загальнообов'язкового державного соціального страхування (ст. ст. 204, 212, 212-1 КК); 3) бюджетну систему (ст. ст. 210, 211 КК); 4) порядок переміщення предметів через митний кордон України (ст. 201 КК); 5) порядок зайняття господарською діяльністю (ст. ст. 203-1, 203-2, 205-1, 206, 209, 209-1, 213, 227 КК); 6) права кредиторів (ст. ст. 219, 222 КК); 7) засади добросовісної конкуренції (ст. ст. 229, 231, 232 КК); 8) порядок приватизації (ст. 233 КК) [60, с. 449].

З вищенаведеного можна дійти висновку, що родовий об'єкт кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України, визначає видовий об'єкт кримінально-правової охорони, яким є сфера бюджетної системи. Звідси можна констатувати, що родовим (видовим) об'єктом саме цього протиправного посягання є сфера господарської діяльності в частині нормального функціонування бюджетної системи. Отже, родовий об'єкт акумулює у собі різні сфері життєдіяльності людини і з огляду на групу кримінальних правопорушень, які розташовані у VII-му розділі Особливої

частини КК України, його розуміння не зводиться до нормативно-правового визначення господарської діяльності у ст. 3 ГК України. У зв'язку з цим, напевно можна погодитися з дослідницею в тому, що чинну назву розділу VII «Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності» доцільно замінити на «Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності та бюджетної системи», оскільки у такому разі визначення родового об'єкта групи кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності буде не повним. З логікою дослідниці у такому разі необхідно у запропоновану авторкою назву включати вказівку й на інші сфері господарської діяльності, які підлягають охорони в межах цього розділу Особливої частини КК України.

З приводу розуміння і визначення безпосереднього об'єкта складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України, хотілося би зазначити таке. В одному з науково-практичних коментарів КК України зазначено, що основним безпосереднім об'єктом розглядуваного посягання є бюджетна система України в частині встановленого порядку виконання державного і місцевих бюджетів за видатками та кредитування бюджету. Додатковим обов'язковим його об'єктом, є порядок здійснення службовими особами покладених на них службових повноважень, а додатковим факультативними об'єктами – власність, конституційні права громадян, інтереси правосуддя тощо [94, с. 696–697].

На думку В. П. Хоменко, основним безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини, що забезпечують легітимне функціонування бюджетної системи України в частині здійснення видатків чи надання кредитів. Додатковими об'єктами можуть бути права та свободи громадян, відносини в службовій сфері, авторитет органів державної влади тощо [154, с. 122].

Відповідно до п. 5 ч. 1 ст. 2 БК України бюджетна система України становить собою сукупність державного бюджету та місцевих бюджетів (бюджету АРК, обласних і районних бюджетів, бюджетів місцевого самоврядування територіальних громад сіл, їх об'єднань, селищ, міст),

побудована з урахуванням економічних відносин, державного та адміністративно-територіального устроїв і врегульована нормами права [10].

Уже неодноразово цитована нами О. Ю. Шиян зазначає, що основним безпосереднім об'єктом цього посягання, з урахуванням запропонованих дослідницею пропозицій щодо внесення змін та доповнень до ст. 210 КК України, слід визнавати суспільні відносини, які виникають у процесі виконання (у частині здійснення витрат) державного чи місцевих бюджетів, *державних або місцевих позабюджетних фондів*, що використовуються для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим і органами місцевого самоврядування, а *також здійснення міжбюджетного трансферту*. На думку дослідниці таке формулювання більш точно окреслює коло суспільних відносин, що виступають основним безпосереднім об'єктом цього злочину. Додатковими обов'язковими об'єктами злочину, передбаченого ст. 210 КК України, є економічна безпека (стану економіки, при якому забезпечуються досить високе та стійке економічне зростання, ефективне задоволення економічних потреб, контроль держави за рухом і використанням національних ресурсів, захист економічних інтересів країни на національному та міжнародному рівнях), службова діяльність та авторитет органів державної влади, органів місцевого самоврядування або організацій. Додатковими факультативними об'єктами цього злочину є суспільні відносини, на забезпечення фінансування яких були виділені відповідні кошти та які були порушені цим посяганням, тобто це: довкілля, правосуддя, конституційні права громадян (зокрема, на своєчасне отримання заробітної плати працівником та соціальний захист), пенсійне забезпечення, соціальний захист у зв'язку з випадком безробіття, тимчасовою втратою працездатності тощо [161, с. 17, 109–110].

Отже дослідниця дещо розширює характеристику основного безпосереднього об'єкту цього кримінального правопорушення, за рахунок вказівки на те, що таким об'єктом є суспільні відносини, які виникають у процесі виконання державних або місцевих позабюджетних фондів. У такому разі,

вочевидь, дослідниця одночасно розширює й уявлення про предмет кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України.

У юридичній літературі зазначається, що предметом кримінального правопорушення можуть бути будь-які речі матеріального світу, з певними властивостями яких закон про кримінальну відповідальність пов'язує наявність у діях особи ознак конкретного складу кримінального правопорушення [61, с. 118]. Предмет посягання знаходить свій вияв у матеріальних цінностях, з приводу яких і шляхом безпосереднього впливу на які (або без такого впливу) вчиняється протиправне діяння. При цьому, це не лише традиційні і всім відомі речі матеріального світу, але й інформація, електроенергія, анатомічні матеріали людини тощо [118, с. 194, 196, 199].

Предметом цього кримінального правопорушення виступають бюджетні кошти у великих або особливо великих розмірах. До бюджетних коштів (коштів бюджету), згідно з п. 1 примітки до ст. 210 КК України, належать кошти, що включаються до державного бюджету й місцевих бюджетів незалежно від джерела їх формування [58, с. 588].

Відповідно до п. 11 ч. 1 ст. 2 Бюджетного кодексу України *бюджетні кошти* це належні відповідно до законодавства надходження та витрати бюджету. Водночас у юридичній літературі зазначається, що кримінально-правове поняття «бюджетні кошти» охоплює лише надходження бюджетів. З урахуванням того, що кримінальна протиправність діяння визначається законом про кримінальну відповідальність (ч. 2 ст. 4 КК України), поняття бюджетних коштів при кваліфікації вчиненого за ст. 210 КК України має розумітись в його вузькому (кримінально-правовому) значенні. Широке (закріплене в БК України) розуміння поняття бюджетних коштів є прийнятним для кримінально-правової характеристики кримінального правопорушення, передбаченого ст. 211 КК України [94, с. 697].

Слід зазначити, що судова практика до бюджетних коштів також відносить й субвенції, тобто міжбюджетні трансферти для використання на певну мету в порядку, визначеному органом, який прийняв рішення про надання субвенції.

Зокрема, вища судова інстанція наголошує на тому, що нецільове використання службовою особою бюджетних коштів може мати місце в разі перерахування освітньої субвенції, що була виділена з державного бюджету місцевим бюджетам зокрема на придбання шкільних автобусів для перевезення дітей, котрі проживають у сільській місцевості, але завідомо для службової особи придбані автобуси не відповідали національному стандарту України та нормативним документам Міністерства освіти і науки України про затвердження технічної специфікації шкільних автобусів [117].

У зв'язку з цим, під предметом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України, слід розуміти бюджетні кошти, тобто належні відповідно до законодавства надходження бюджету, у тому числі й субвенції як різновиди міжбюджетних трансфертів.

Доречно також зазначити, що запропонований О. Ю. Шиян підхід щодо розширення предмету цього посягання за рахунок включення до нього коштів державних або місцевих позабюджетних фондів не є новим, адже вже був раніше запропонований окремими українськими дослідниками (Н. О. Гуторовою та О. З. Гладуном) [32, с. 105–106, 125, 181; 26, с. 18–19].

Коментуючи його, хотілося би зазначити, що нам з цього приводу імпонує позиція Р. А. Волинця, який констатує, що кошти державних цільових позабюджетних фондів, призначених для реалізації конституційних прав громадян (виплата пенсій, допомог тощо), не є бюджетними коштами [22, с. 38]. До цього слід додати й те, що нецільове використання коштів державних цільових позабюджетних фондів за наявності відповідних ознак цілком може мати правову оцінку вчиненого за ознаками складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 364 КК України. Водночас слід підтримати О. Ю. Шиян та інших вітчизняних науковців в їх пропозиції знизити межі розміру коштів, які становлять предмети бюджетних кримінальних правопорушень, і диференціюючи кримінальну відповідальність за їх вчинення залежно від того, були предметом цих кримінально караних діянь бюджетні кошти у великих або особливо великих розмірах. Під останніми розуміються

суми, які перевищують нмдг, відповідно, у п'ятсот і одну тисячу разів [60, с. 450; 161, с. 109–110].

Доречно також звернути увагу й на те, що ознаки складу, які характеризують об'єкт кримінального правопорушення, дозволяють розкрити не лише соціальну сутність будь-якого протиправного посягання, але й встановити його суспільно небезпечні наслідки [118, с. 171]. Це важливо з огляду на законодавчі приписи, визначені у ч. 2 ст. 11 КК України, про що додатково буде йти мова під час аналізу ознак складу, що характеризують об'єктивну сторону цього протиправного посягання.

У зв'язку з цим, ми схильні висунути наукову гіпотезу про те, що предмет кримінального правопорушення, передбаченого власне ч. 1 ст. 210 КК України, іманентно впливає на констатацію і розуміння суспільно небезпечних наслідків у вигляді істотної шкоди, які завжди настають в результаті вчинення цього протиправного посягання. Інакше кажучи, предмет цього кримінального правопорушення, як обов'язкова ознака об'єкта кримінально-правової охорони, дозволяє констатувати наявність істотної шкоди як суспільно небезпечного наслідку цього кримінального правопорушення, що є ознакою його об'єктивної сторони. До речі, у підрозділі 1.3. ми вже певною мірою анонсували подібний підхід, який, вочевидь, по-новому характеризує присутність суспільно небезпечних наслідків у результаті вчиненого кримінального правопорушення, особливо у так званих формальних складах кримінальних правопорушень.

Окремою ознакою складу, що характеризує об'єкт цього кримінального правопорушення, є потерпілим. Відповідно до ч. 1 ст. 55 КПК України потерпілим у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди, а також адміністратор за випуском облігацій, який відповідно до положень Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» діє в інтересах власників облігацій, яким кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди [74]. Отже потерпілим від кримінального

правопорушення, передбаченого ч 1 і 2 ст. 210 КК України є держава в особі юридичних осіб публічного права, яким якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди проявом якої є економічні збитки у певному розмірі. Однак, в окремих випадках не слід виключати того, що потерпілим можуть бути й фізичні особи у разі заподіяння їм шкоди через нецільове використання бюджетних коштів.

Таким чином, взявши за основу наведений вище загальнотеоретичний аспект щодо уявлення про об'єкт будь-якого кримінального правопорушення, можна дійти висновку, що особливістю основного безпосереднього об'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України, є його багатооб'єктність. У реальній дійсності при його вчиненні особа посягає на всі ті об'єкти, які охоплюються межами її дії, та спричиняє істотну шкоду цим об'єктам. Це, зокрема, бюджетна система України в частині встановленого порядку виконання державного і місцевих бюджетів за видатками та кредитування бюджету та здійснення міжбюджетного трансферту, економічна безпека, порядок здійснення службовими особами покладених на них службових повноважень, авторитет органів державної влади, органів місцевого самоврядування або організацій тощо.

Поділ на види згаданого безпосереднього об'єкта «по горизонталі» можливий лише на рівні аналізу об'єктивних ознак його складу, зокрема ознак, які характеризують об'єкт цього кримінального правопорушення. У зв'язку з цим, можна стверджувати, що вказані явища реальної дійсності, а не суспільні відносини, одночасно характеризують й його основний безпосередній об'єкт, яким є бюджетна система України в частині встановленого порядку виконання державного і місцевих бюджетів за видатками та кредитування бюджету, а також здійснення міжбюджетного трансферту, а також додатковий обов'язковий об'єкт складу цього кримінального правопорушення, яким є економічна безпека, службова діяльність та авторитет органів державної влади, органів місцевого самоврядування або організацій. У свою чергу, додатковим факультативними об'єктами складу розглядуваного протиправного посягання цілком може бути

довкілля, власність, здоров'я, конституційні права громадян, а також інтереси правосуддя.

Предмет, як ознака складу, що характеризує об'єкт цього кримінального правопорушення, яким є бюджетні кошти, у тому числі й субвенції як різновиди міжбюджетних трансфертів, має важливе значення для правильної кримінально-правової кваліфікації, оскільки дозволяє відмежувати це кримінальне правопорушення від суміжних кримінальних правопорушень та розмежувати його від схожих адміністративних правопорушень. У зв'язку з цим, можна виділити наступні *особливості кваліфікації нецільового використання бюджетних коштів за ознакою предмета*:

1) відповідно до примітки 1 до ст. 210 КК України до бюджетних коштів належать кошти, що включаються до державного бюджету і місцевих бюджетів незалежно від джерела їх формування, у великому (в тисячу і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян) та особливо великим розмірах (в три тисячі і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян). Нецільове використання бюджетних коштів або здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням, вчинене не у великих або особливо великих розмірах, тягне за собою адміністративну відповідальність за ч. 5 і ч. 6 ст. 164-12 КУпАП;

2) зі змісту диспозиції ч. 1 ст. 210 КК України також впливає, що предметом цього протиправного посягання є бюджетні кошти, що знаходяться на єдиному казначейському рахунку, на рахунках бюджетних установ в органах Державної казначейської служби України (чи на рахунках у банківських установах у випадках, передбачених законодавством) або в касах бюджетних установ. До них не слід відносити: а) кошти, які лише підлягають передачі до бюджету (вони є предметом посягання, передбаченого ст. 211 КК України), а також кошти, належні окремим юридичним особам на праві власності; б) кошти, що обраховуються виходячи з сум ПДВ, які знаходяться на спеціальних рахунках сільськогосподарських підприємств; в) кошти цільових страхових фондів, які

здійснюють керівництво та управління за видами загальнообов'язкового державного соціального страхування (порушення законодавства про таке страхування можуть кваліфікуватись за статтями 165-1, 165-3, 165-4, 165-5 КУпАП); г) відмінне від коштів, включених до складу бюджетів, державне або комунальне майно [60, с. 449; 94, с. 697];

2) нецільове використання службовою особою коштів державних цільових фондів, які не включені до складу бюджетів, наприклад, кошти Пенсійного фонду, за наявності необхідних підстав має кваліфікуватися за ст. 364, 365 або 367 КК країни [161, с. 199];

3) предметом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України, не можуть бути бюджетні кошти, які лише підлягають передачі до бюджету, а також кошти, належні окремим юридичним особам на праві власності. У такому разі такі кошти є предметом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 211 КК України [84, с. 127; 161, с. 192];

4) окремо слід звернути увагу на проблему кваліфікації протиправних дій, пов'язаних з нецільовим використанням коштів, призначених для виплати заробітної плати, стипендії, пенсії та інших установлених законом виплат (для придбання сировини, обладнання, техніки, різних товарів, оплати оренди, послуг, на будівництво чи ремонт приміщення). Так, в одному з науково-практичних коментарів зазначено, що передбачена ч. 2 ст. 175 КК невикплата заробітної плати, стипендії, пенсії чи іншої установленної законом виплати, вчинена внаслідок нецільового використання відповідних коштів, може розцінюватись як спеціальний різновид караного за ст. 210 нецільового використання службовою особою бюджетних коштів. У зв'язку з цим кримінально-правова кваліфікація має здійснюватися за правилами конкуренції загальної і спеціальної кримінально-правової норми, тобто застосування має підлягати ч. 2 ст. 175 КК України. Водночас у тому самому науково-практичному коментарі зазначається, що якщо предметом нецільового використання коштів, призначених для виплати заробітної плати, стипендії, пенсії та інших установлених законом виплат, були бюджетні кошти, вчинене

утворює ідеальну сукупність кримінальних правопорушень і потребує кваліфікації за ч. 2 ст. 175 і відповідною частиною ст. 210 КК України. Але при цьому одночасно наголошується, що вчинене має додатково кваліфікуватись за ч. 1 або ч. 2 ст. 210 і ч. 2 ст. 175 КК України, лише у випадках, коли конкретний розмір нецільового використання бюджетних коштів у ч. 2 ст. 175 КК перевищує суму вказану у ст. 210 КК України. В іншому випадку сукупність зазначених кримінальних правопорушень відсутня [60, с. 451; 94, с. 543, 699].

Дещо інший підхід з цього приводу висловлює О. Ю. Шиян, на думку якої між ст. 210 і ч. 2 ст. 175 КК відсутня будь-яка конкуренція, а отже, при вчиненні таких діянь завжди утворюється ідеальна сукупність кримінальних правопорушень незалежно від розміру бюджетних коштів і тому потрібна кваліфікація за ч. 2 ст. 175 та відповідною частиною ст. 210 КК України [161, с. 17]. Коментуючи подібні доктринальні підходи, зазначимо що, на наше переконання, кваліфікація нецільового використання коштів, призначених для виплати заробітної плати, стипендії, пенсії та інших установлених законом виплат, має здійснюватися за ч. 2 ст. 175 КК України без додаткової кваліфікації за відповідною частиною ст. 210 КК України лише у випадках, коли предметом нецільового використання за ч. 2 ст. 175 КК України не є бюджетні кошти. В іншому випадку, якщо предметом зазначеного нецільового використання є бюджетні кошти у великому або особливо великому розмірі, вчинене слід кваліфікувати за сукупністю кримінальних правопорушень, тобто за ч. 2 ст. 175 і ч.1 або 2 ст. 210 КК України. У зв'язку з цим, слід погодитися з О. Ю. Шиян, але лише в тому, що між ст. 210 і ч. 2 ст. 175 КК відсутня будь-яка конкуренція, а тому правило кваліфікації кримінальних правопорушень за наявності конкуренції загальної та спеціальної норм тут використано не може бути. Утім крапку у цьому питанні, вочевидь, має поставити вища судова інстанція.

Щодо об'єктивної сторони кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України, та ознак, що її характеризують: форм

суспільно небезпечного діяння, засобів, способу, суспільно небезпечних наслідків та причинного зв'язку.

Об'єктивна сторона кримінального правопорушення як явища реальної дійсності – це зовнішня сторона (зовнішнє вираження) посягання, що характеризується суспільно небезпечним діянням (дією або бездіяльністю), суспільно небезпечними наслідками, причинним зв'язком між діянням і суспільно небезпечними наслідками, місцем, часом, обстановкою, способом, знаряддями, а також засобами вчинення кримінального правопорушення [61, с. 124]. Інакше кажучи, об'єктивна сторона злочину – це елемент складу протиправного посягання, здатний віддзеркалювати зовнішній прояв посягання, умови й обставини його здійснення, процес розвитку, можливість настання суттєвої шкоди, а в кінцевому підсумку – і реальне припинення суспільних правовідносин, незважаючи на їх гарантовану охорону з боку кримінального законодавства [67, с. 301].

Коли йдеться про ознаки складу, що характеризують об'єктивну сторону реально вчиненого кримінального правопорушення, то вони поділяються на обов'язкові та факультативні. До обов'язкових ознак належить суспільно небезпечне діяння (дія або бездіяльність). Факультативні ознаки становлять суспільно небезпечні наслідки, причинний зв'язок між діянням і суспільно небезпечними наслідками, місце, час, обстановка, а також засоби вчинення злочину. Водночас залежно від юридичної конструкції складу посягання, а також від того чи зазначені окремі з факультативних ознак, що характеризують об'єктивну сторону, у диспозиції якогось кримінального правопорушення, останні можуть набувати статусу обов'язкових [61, с. 128–132].

Ознайомлення зі змістом основного та кваліфікованого складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України, а також наявними доктринальними положеннями з цього приводу засвідчує, що суспільно небезпечне діяння як обов'язкова ознака складу, яка характеризує об'єктивну сторону цього посягання, представлена такими альтернативними діями:

- 1) нецільовим використанням бюджетних коштів;
- 2) здійсненням видатків бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням всупереч БК чи закону про Державний бюджет України на відповідний рік;
- 3) наданням кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням всупереч БК чи закону про Державний бюджет України на відповідний рік [73, с. 299; 94, с. 698].

Одним із принципів бюджетної системи є принцип цільового використання коштів, відповідно до якого бюджетні кошти використовуються тільки на цілі, визначені бюджетними призначеннями та бюджетними асигнуваннями. У зв'язку з цим, під *нецільовим використанням бюджетних коштів* у науковій літературі розуміється витрачання бюджетних коштів на цілі, що не відповідають: 1) бюджетним призначенням, встановленим законом про Державний бюджет України або закону про Державний бюджет України на відповідний рік чи рішенням про місцевий бюджет; 2) напрямам використання бюджетних коштів, визначеним у паспорті бюджетної програми (в разі застосування програмно-цільового методу у бюджетному процесі) або порядку використання бюджетних коштів; 3) бюджетним асигнуванням (розпису бюджету, кошторису, плану використання бюджетних коштів).

Прикладами нецільового використання бюджетних коштів можуть стати:

- а) фінансування за рахунок бюджетних коштів видатків, не передбачених видатковими статтями затвердженого бюджету (скажімо, спрямування бюджетних коштів на придбання різноманітних активів із метою отримання прибутків та (або) наступного продажу, здійснення за рахунок бюджетних коштів внесків до статутних фондів господарських товариств або надання благодійної допомоги); б) використання бюджетних коштів, що мали цільове спрямування, з іншою метою, тобто фінансування одних видатків за рахунок інших статей видатків [73, с. 698].

Вищий антикорупційний суд з цього приводу додатково зазначає, що відповідно до ст. 119 БК України для цієї форми об'єктивної сторони

розглядуваного злочину необхідно встановити, що: 1) при здійсненні видатків, тобто при спрямуванні коштів на здійснення програм та заходів, бюджетне призначення на це було відсутнє або межі такого призначення перевищені; 2) суспільно небезпечне діяння являє собою порушення України або закону про Державний бюджет України на відповідний рік [11].

У зв'язку з цим, навряд чи виправданою виглядає пропозиція О. Ю. Шиян доповнити диспозицію ч. 1 ст. 210 КК України вказівкою на те, що кримінально караним є нецільове використання коштів, вчинене службовою особою всупереч законодавству або паспорту бюджетної програми чи розпису бюджету або порядку чи плану використання коштів або кошторису [161, с. 252]. Невідповідність напрямам використання бюджетних коштів, визначеним у паспорті бюджетної програми (в разі застосування програмно-цільового методу у бюджетному процесі) або порядку використання бюджетних коштів або кошторису є однією з можливих форм нецільового використання бюджетних коштів.

Здійснення видатків бюджету і надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням всупереч БК або закону про Державний бюджет України на відповідний рік, як наступні дві форми суспільно небезпечного діяння, що є обов'язковою ознакою об'єктивної сторони цього посягання, означають, що наявне фінансування видатків (витрачання бюджетних коштів) і надання кредитів з бюджету або за відсутності належних повноважень, або в сумах, які перевищують затверджені розміри. Ці форми прояву кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України, відрізняються від попередньої (нецільового використання бюджетних коштів) тим, що вони характеризуються здійсненням видатків бюджету за відсутності на це бюджетних призначень взагалі або ж за наявності, але з їх перевищенням [139, с. 41].

Слід наголосити, що кримінальна відповідальність за здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням була встановлена з 1 січня 2011 р. На думку

окремих вітчизняних дослідників, у диспозиції чинної ч. 1 ст. 210 КК України, таким чином, законодавець конкретніше визначив, які діяння ставляться під заборону кримінального покарання [130, с. 16].

Ба більше, в юридичній літературі спостерігається тенденція, суть якої зводиться до ще більшого розширення змісту диспозиції ст. 210 КК України, за рахунок удосконалення текстуального визначення можливих форм порушення бюджетного законодавства. Зокрема, Р. А. Волинець зазначає, що чинна редакція ст. 210 КК України визнає бюджетним кримінальним правопорушенням всього два порушення бюджетного законодавства (названі, відповідно, у п. 24 і п. 29 ч. 1 ст. 116 БК), а тому, на його думку, слід охопити аналізованою кримінально-правовою заборонаю й інші, близькі за суспільною небезпекою до безпосередньо названих у ст. 210 КК бюджетні правопорушення, а саме: 1) у тексті кримінального закону доцільно передбачити формулювання «здійснення витрат бюджету всупереч встановленому бюджетним законодавством України порядку»; 2) закріпити таку відмінну від незаконного здійснення витрат бюджету форму протиправної діяльності, як порушення порядку здійснення міжбюджетних трансфертів [60, с. 451–453].

На наше переконання, подібний підхід в окремому своєму аспекті дещо збігається з пропозицією О. Ю. Шиян щодо уточнення диспозиції ч. 1 ст. 210 КК України. Дослідницею пропонується залишити у диспозиції ч. 1 ст. 210 КК України суспільно небезпечну дію у формі нецільового використання відповідних коштів як найбільш поширену в правозастосовній діяльності та розширити інші форми, замінивши дію у формі здійснення видатків бюджету і надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням всупереч БК або закону про Державний бюджет України на відповідний рік на суспільно небезпечну дію у формі іншого здійснення витрат відповідних бюджетів або фондів або здійснення відповідного міжбюджетного трансферту [161, с. 104–106].

Свою позицію з цього приводу певною мірою ми вже висловлювали. Тут лише додатково додамо те, що, по-перше, вказані авторські пропозиції

орієнтують на впровадження у чинне кримінальне законодавство України ще більш обтяжливих та громіздких дефініцій, які покликані розкривати об'єктивну сторону цього протиправного посягання, ніж ті, що вже є. Водночас у доктрині кримінального права існують правила формулювання законодавчих дефініцій кримінально-правових понять, серед яких є правило повноти й стислості нормативного матеріалу [45, с. 134].

По-друге, запровадження у диспозиції ч. 1 ст. 210 КК України формулювання *«іншого здійснення витрат відповідних бюджетів або фондів або здійснення відповідного міжбюджетного трансферту»*, вочевидь, що значно розширить можливості притягнення до кримінальної відповідальності за порушення бюджетного законодавства, виходячи зі змісту ст. 116 БК України, що навряд чи виправдано не лише з позиції дотримання щодо багатьох, з передбачених у цій статті закону порушень бюджетного законодавства, вироблених доктриною кримінального права підстав та умов криміналізації суспільно небезпечних діянь. Не всі ті порушення бюджетного законодавства, що містяться у ст. 116 КК України, окрім з вже передбачених, мають тягнути кримінальну відповідальність. Крім того, вочевидь це призведе до проблем кваліфікації, зокрема до проблем оцінки суспільно небезпечного діяння у формі іншого здійснення витрат відповідних бюджетів або фондів або здійснення відповідного міжбюджетного трансферту, передбаченого ч. 1 ст. 210 КК України, з суміжними кримінальним та адміністративними правопорушеннями.

По-третє, здійснення міжбюджетного трансферту певною мірою і так є орієнтиром для застосування ст. 210 КК України, оскільки, предметом цього кримінального правопорушення з огляду на наявну судову практику, про, що ми вже згадували, є й субвенції. Останні передаються, як відомо, в межах міжбюджетного трансферту.

З цього приводу окрему увагу хотілося б звернути на відображення законодавчої дефініції об'єктивної сторони нецільового використання бюджетних коштів у проекті нового КК України. Так, скажімо згідно зі ст. 9.5.10. *«Використання бюджетних коштів не за їх цільовим призначенням, що*

спричинило істотну майнову шкоду» в редакції проекту від 25.02.2024 р. об'єктивна сторона подібного протиправного посягання сформульована у вигляді: «Публічна службова особа, яка використала бюджетні кошти не за їх цільовим призначенням, якщо відповідне діяння спричинило істотну майнову шкоду, - ... » [98].

Отже, автори проекту нового КК України схильні дотримуватися стислого формулювання дефініції об'єктивної сторони подібного порушення бюджетного законодавства.

Слід нагадати, що окремі вітчизняні дослідники, аналізуючи ознаки об'єктивної сторони цього посягання, доходять висновку, що здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням всупереч БК України чи закону про Державний бюджет України на відповідний рік, є тими діями, що визначають нецільове використання бюджетних коштів, в межах визначених у ст. 119 БК України [32, с. 301].

Однак положення ст. 116 БК України спростовують подібні підходи, оскільки здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням всупереч БК України чи закону про Державний бюджет України на відповідний рік є окремою самостійною формою порушення бюджетного законодавства (п. 29 ч. 1 ст. 116 БК України).

У зв'язку з цим, як ми вже зазначали, здійснення видатків бюджету і надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням всупереч БК або закону про Державний бюджет України на відповідний рік, означає те, що наявне витрачання бюджетних коштів і надання кредитів з бюджету *або за відсутності належних повноважень*, або в сумах, які *перевищують затверджені розміри*. Але звернемо увагу й на те, що здійснення видатків бюджету й надання кредитів з бюджету *за наявності й у межах бюджетних призначень*, хоч і з порушенням при цьому, наприклад, паспорту бюджетної програми або бюджетного асигнування, не утворює вказаних форм

об'єктивної сторони складу розглядуваного злочину. Так така поведінка може розцінюватись як нецільове використання бюджетних коштів та кваліфікуватись за ст. 210 КК України [94, с. 698].

Може виникнути запитання: «Чому саме ці форми порушення бюджетного законодавства (п. 29 ч. 1 ст. 166 БК України), а не окремі інші, визначені у ч. 1 ст. 116 БК України, знайшли відображення в об'єктивній стороні цього кримінального правопорушення, одночасно з нецільовим використанням бюджетних коштів (п. 24 ч. 1 ст. 116 БК України)?». Відповідаючи на нього зазначимо, що, можливо, це пов'язано з тим, що вони визначені як ознаки об'єктивної сторони порушення бюджетного законодавства у ст. 164-12 КУпАП, на відміну від багатьох інших.

У зв'язку з цим, не слід переобтяжувати ознаки об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України, до речі за типом кримінального проступку, зважаючи на те, що вони і так змістовно розкривають форми об'єктивної сторони порушення бюджетного законодавства. Запропонована ж дефініція об'єктивної сторони використання бюджетних коштів не за їх цільовим призначенням у проекті нового КК України, не зважаючи на свою лаконічність і стислість, що безумовно не може не приваблювати, потребує свого подальшого наукового осмислення та обговорення і обов'язково стане предметом наших подальших наукових розвідок.

Окрім суспільно небезпечного діяння в різних його формах, ознаками складу, що характеризують об'єктивну сторону цього кримінального правопорушення, є *спосіб та засоби* вчинення цього посягання. З огляду на законодавчу конструкцію ст. 210 КК України, ці ознаки традиційно характеризуються у розрізі їх приналежності до факультативних ознак цього складу кримінального правопорушення.

У спеціальній літературі зазначається, що *спосіб вчинення діяння* – це послідовність прийомів і методів, які використовує винний для вчинення умисного кримінального правопорушення [33, с. 180]. Водночас при цьому

окремі дослідники наголошують, що якщо при формулюванні основного складу законодавець не вказує спосіб, це означає, що діяння може бути вчинене у будь-який спосіб. Звідси випливає, що спосіб як характеристика діяння фактично насправді є обов'язковою ознакою об'єктивної сторони, тобто має встановлюватися завжди, а його відсутність, тобто невстановлення, повинна свідчити про відсутність об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення у цілому [67, с. 316–317].

Подібне доктринальне положення вочевидь не позбавлене логіки. Воно заслуговує на увагу в тому сенсі, що спосіб вчинення будь-якого кримінального правопорушення навіть у випадку відсутності формулювання про нього в основному складі має встановлюватися завжди. Водночас все ж таки у такому разі навряд чи його невстановлення повинно свідчити про відсутність об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення у цілому. Такий висновок є прийнятним лише для тих основних складів, в яких спосіб позначений як обов'язкова ознака його об'єктивної сторони. В іншому випадку, уявляється, що за умови обов'язковості його встановлення, спосіб як ознака об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення відіграє іншу роль., оскільки він має істотне значення для правильної кваліфікації вчиненого кримінального правопорушення з позиції множинності кримінальних правопорушень. Крім того його аналіз дає можливість зробити висновок про інші ознаки і елементи складу кримінального правопорушення. Нарешті спосіб відіграє важливу роль для диференціації та індивідуалізації кримінальної відповідальності [68, с. 69].

Наприклад, поєднане з підробленням документів та їхнім використанням нецільове використання бюджетних коштів треба кваліфікувати за сукупністю кримінальних правопорушень, передбачених ст. 210 і ст. 358 або ст. 366 КК України. У цьому випадку до документів, які підтверджують належне спрямування коштів, відносяться, наприклад, рахунки, товарно-транспортні накладні, трудові угоди, договори на виконання робіт, акти виконання робіт, звіти про результати здійснення процедур закупівель товарів, робіт, послуг за державні кошти [94, с. 701].

Показовим з цього приводу є такий приклад судової практики. Так, Дніпровським районним судом м. Херсона Б. визнана винною у вчиненні злочинів, передбачених ч.2 ст. 210, ч. 1 ст. 366 КК України та їй призначено покарання : за ч. 2 ст. 210 КК України у виді 2 (двох) років позбавлення волі з позбавленням права обіймати посади, пов'язані з господарськими та організаційно-розпорядчими функціями строком на 1 (один) рік і 1 (один)місяць; за ч.1 ст. 366 КК України у виді штрафу в розмірі 40 (сорока) неоподатковуваних мінімумів доходів громадян що становить 680 (шістсот вісімдесят) гривень .

Судом встановлено, що Б., будучи службовою особою-виконуючою обов'язки генерального директора обласного комунального фармацевтичного підприємства «Херсоноблфармація» згідно розпорядження голови обласної ради від 24.01.2009 року № 5, виконуючи обов'язок по розпорядженню бюджетними коштами, умисно, незаконно використовувала бюджетні кошти в особливо великому розмірі в сумі 1 111 093,6 грн., усупереч їх цільовому призначенню. Так, згідно рішень сесії Херсонської обласної ради від 12.03.2009 року № № 881, 882 і від 02.07.2009 року №1020 суб'єкту підприємницької діяльності обласному комунальному фармацевтичному підприємству «Херсоноблфармація», з бюджету розвитку спеціального фонду обласного бюджету за КФКВ 180409 (внески органом місцевого самоврядування у статутні фонди суб'єктів підприємницької діяльності) КЕКР 2410 «Капітальні трансфери підприємствам (установам, організаціям)» для поповнення статутного фонду виділені гроші в сумі 1 415 000 грн., які 08.07.2009 року перераховано з казначейського рахунку, відкритого в ГУДКУ у Херсонській області № 35442001006162, МФО 852010 на розрахунковий рахунок ОКФП «Херсоноблфармація», відкритого в обласній дирекції «Райфайзен банк Аваль» № НОМЕР_1, МФО 352093 на зазначені цілі.

Однак, всупереч вимогам ст. ст. 7, п . 8, 71 БК України, діючи умисно, будучи одержувачем бюджетних коштів, достовірно знаючи про те, що грошові кошти в сумі 1415000 грн., які були спрямовані рішеннями Херсонської обласної ради згідно КЕКР 2400 КЕКР 2410 «Капітальні трансфери підприємствам (установам, організаціям)» на поповнення статутного фонду, перебуваючи в

приміщенні ОКФП «Херсоноблафармація», Б. навмисно видала наказ № 63/2-П від 08.07.2009, згідно якого частину бюджетних коштів було витрачено не за їх цільовим призначенням, а на поточні розтрата. Таким чином, виконуючої обов'язки генерального директора ОКФП «Херсоноблафармація» Б., було використано бюджетні кошти у сумі 1 111 093,6 грн., що в три тисячі і більше разів перевищує нмдг, які є капіталом підприємства цільового призначення, на поточні витрати підприємства, а саме на виплату заробітної плати, податків, покупку лікарських засобів, що не відповідає їх цільовому призначенню, оскільки не призвело до збільшення вартості капітальних активів підприємства.

Крім цього, Б., виконуючи обов'язки генерального директора ОКМФП «Херсоноблафармація», умисно, з метою укриття своїх незаконних дій з нецільового витрачання бюджетних коштів, достовірно знаючи про те, що отримані грошові кошти в сумі 1 415 000,00 грн. спрямовані ОКМФП «Херсоноблафармація» для поповнення статутного фонду, частину з яких у сумі 1 111 093,6 грн, було витрачено на поточні витрати підприємства, що не відповідає їх цільовому призначенню, дала вказівку головному бухгалтеру ОКФП« Херсоноблафармація» С., яка знаходиться у її підпорядкуванні, внести дані, які носять недостовірні відомості, а саме: у звіті про надходження і використання інших надходжень спеціального фонду станом на 1 жовтня 2009 року (форми № 4-3д, № 4-3м) від 12.10.2009 року головний бухгалтер С. в графі КЕКР 2400 і КЕКР 2410 «Капітальні трансфери підприємствам (установам, організаціям)» вказала суму 1 415 000,00 грн., після чого вказаний звіт було підписано головним бухгалтером С. і керівником Б., а також було завірено печаткою ОКФП «Херсоноблафармація» [15]. Подібний приклад судової практики може бути представлений і вироком Дніпровського районного суду м. Херсона [14].

З цього приводу особливо актуальності і подальшого наукового осмислення потребує проблематика нецільове використання бюджетних коштів, поєднана з підробленням та використанням електронних документів. М. І. Фіалка та інші окремі науковці зазначають, що сьогодні підробка

електронних документів є досить поширеним явищем у судовій практиці, протидія якому вимагає від правоохоронних органів спеціальних навичок і серйозних зусиль. Для правопорушників достатньо отримати доступ до комп'ютера, на якому зберігається електронний підпис у вигляді цифрового файлу. Копіюючи підпис, зловмисники отримують можливість укласти різного роду угоди від імені жертви. Протидія цьому явищу стикається з певними складнощами. Не в першу чергу це пов'язано з тим, що правозастосовні органи, у тому числі й фахові експерти, у своїй професійній діяльності стикаються з певними труднощами, оскільки незважаючи на те, що в теорії кримінального права проблемам підробки електронних документів приділяється певна увага, ступінь її розвитку залишається недостатньою, оскільки технічна сфера життєдіяльності населення істотно змінилася. Фізичні та юридичні особи мають права, несуть обов'язки та можуть створювати їх шляхом підписання відповідних документів, що засвідчує управління правами або обов'язками [1, с. 95]. У цьому випадку ми не ведемо конкретно мову про те, що будь-яка службова особа, підробляючи електронний підпис іншої службової особи, вчиняє нецільове використання бюджетних коштів, оскільки у такому разі можлива кваліфікація вчиненого за іншими статтями Особливої частини КК України. Однак, ми не виключаємо того, що службова особа, будучи саме суб'єктом нецільового використання бюджетних коштів, може вчинити це протиправне посягання саме завдяки внесенню в справжній електронний документ відомостей, що не відповідають дійсності, скріплюючи його власним електронним підписом, та його майбутньому використанню. До речі, О. М. Нестеренко та М. І. Фіалка зазначають, що підроблення документів, може бути представлене у формі двох альтернативних дій: внесення в документи завідомо неправдивих відомостей або використання документів, які містять завідомо неправдиві відомості. Суспільно небезпечні дії у формі внесення визнається ними як розміщення в таких документах, або доповнення таких документів, або зміну частини їх інформації на інформацію, яка має характер завідомо неправдивих відомостей [95, с. 153–154; 96, с. 13].

Засобами вчинення діяння – є предмети матеріального світу, які за своїми об'єктивними властивостями можуть бути використані для вчинення кримінального правопорушення незалежно від того, мали вони такі властивості з самого початку чи були відповідним чином пристосовані винною особою. Ці предмети можуть бути призначені тільки для реалізації протиправного наміру або використовуватись і для досягнення інших цілей [34, с. 181].

Правильне встановлення юридичного засобу вчинення діяння при аналізі кримінально-правових норм здійснюється за допомогою відповіді на запитання: «За допомогою чого полегшується негативний вплив на об'єкт кримінально-правової охорони?» [67, с. 318].

В аспекті розглядуваного кримінального правопорушення засобом, тобто предметом матеріального світу, за допомогою якого полегшується негативний вплив на об'єкт кримінально-правової охорони у ст. 210 КК України, можуть визнаватися платіжні доручення, які подаються до органів Державної казначейської служби України, тобто документи. Вони не є розрахунковими документами як засобами доступу до банківських рахунків, а тому їх використання не може становити ознак складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 200 КК України. Якщо службовій особі не вдалося використати бюджетні кошти усупереч їх цільовому призначенню або здійснити видатки бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням всупереч закону через те, що орган Державної казначейської служби України, перевіряючи платіжне доручення і підтвердні документи, відмовився оплатити рахунок розпорядника (одержувача) бюджетних коштів, вчинене за спрямованістю умислу треба кваліфікувати за відповідними частинами ст. 15 і ст. 210 КК України як замах на розглядуваний злочин. Видання керівником бюджетної установи наказу про нецільове використання бюджетних коштів або здійснення видатків бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням всупереч закону не виходить за межі умисного створення умов для вчинення злочину, а тому має розглядатись не як замах, а як готування до злочину, передбаченого ч. 2 ст. 210 КК. Це саме

стосується і таких дій, як оформлення необхідних документів – платіжного доручення і підтвердних документів за готування до злочину, передбаченого ч. 1 ст. 210 КК України[94, с. 701; 60, с. 453–455].

Отже засоби вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України, якими виступають певні документи, можуть впливати на вирішення питання про кваліфікацію попередньої кримінальної протиправної діяльності, пов'язаної з нецільовим використанням бюджетних коштів. У зв'язку з цим, справедливим є твердження М. І. Фіалки, який зазначає, що в сучасному суспільстві важко переоцінити значення документу. Документ виступає незамінним інструментарієм в будь-якій сфері людської діяльності, під яким слід розуміти будь-який матеріальний носій, на якому закріплена відповідна інформація з метою її збереження і передачі в часі і просторі. Водночас останній приваблює своїм функціоналом не тільки законослухняну частину нашого суспільства, але, на превеликий жаль, зацікавленість осіб, схильних до девіантної поведінки у своїй професійній діяльності [147, с. 388; 146, с. 287; 145, с. 218–224; 148, с. 17].

Окремо слід звернути увагу на те, що аналіз змісту диспозиції ст. 210 КК України дозволяє більшості вітчизняних дослідників момент закінчення цього кримінального правопорушення пов'язувати зі вчиненням однієї з дій, альтернативно вказаних у ст. 210 КК України, тобто за конструкцією об'єктивної сторони і простий і кваліфікований склади цього посягання характеризувати як формальні склади кримінальних правопорушень [94, с. 700].

Водночас це не означає, що в результаті вчинення цього протиправного посягання не настають *суспільно небезпечні наслідки*. Річ у тім, що якщо протиправним посяганням не заподіюється шкода або не створюється загроза її заподіяння, то таке посягання, власне, не є злочином або кримінальним проступком, оскільки воно не може вважатися суспільно небезпечним, і, відтак, кримінальним протиправним [107, с. 81]. Суспільна небезпечність діяння, яке визнається кримінальним правопорушенням, як раз і полягає у спричиненні ним істотної шкоди об'єкту кримінально-правової охорони або створенні реальної

загрози заподіяння такої шкоди. Суспільна небезпечність органічно притаманна діянню, що й обумовлює необхідність його криміналізації, на що ми вже звертали увагу у п. 1.2 цього дослідження. Отже, в реальній дійсності не існує безнаслідкових кримінальних правопорушень, але у кримінальному законі існують склади кримінальних правопорушень, які не містять ознаки наслідків як обов'язкову ознаку їх складу, що впливає на визначення моменту закінчення кримінального правопорушення [21, с. 92, 93, 94, 120]. Суспільно небезпечні наслідки є результатом впливу на об'єкт посягання. На відміну від нього вони є антицінністю – шкодою об'єкту посягання, яка виступає негативними змінами об'єкта [9, с. 162].

До таких складів кримінального правопорушення як раз і належить склад кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України. У результаті його вчинення наслідки настають або створюється загроза їх настання. Питання лише в тому: «Які це наслідки? Що конкретно необхідно розуміти під проявами таких наслідків?».

Відповідаючи на це питання зазначимо, що суспільно небезпечні наслідки – це та шкода, яка заподіюється або може бути заподіяна об'єктам кримінально-правової охорони в результаті вчинення суспільно небезпечного діяння (дії або бездіяльності). Інакше кажучи, наслідком (кримінальним протиправним результатом) діяння прийнято вважати передбачену кримінально-правовою нормою матеріальну або іншу (нематеріальну) шкоду, заподіяну злочином або кримінальним проступком об'єкту посягання. Важливість цієї ознаки полягає в тому, що від розміру та характеру можливої або фактично заподіяної шкоди залежить значною мірою ступінь суспільної небезпечності кримінального правопорушення [81, с. 166; 67, с. 309].

Отже, суспільно небезпечні наслідки вчиненого кримінального правопорушення різноманітні і можуть мати місце в різних сферах: економіки, виробництва, прав людини, екології тощо. Усі вони можуть бути поділені на дві великі групи: наслідки матеріального і нематеріального характеру. До матеріальних наслідків належить шкода, що має особистий (фізичний) характер

(смерть людини при вбивстві, шкода здоров'ю при тілесних ушкодженнях), а також майнова шкода (позитивний чи упущена вигода). Нематеріальні наслідки – це негативні зміни в об'єкті посягання, що поєднані з порушенням тих чи інших інтересів учасників суспільних відносин, охоронюваних кримінальним законом, і, як правило, не пов'язані з фізичним впливом на людину як суб'єкта суспільних відносин чи впливом на матеріальні предмети зовнішнього світу (блага), з приводу яких існують суспільні відносини. Тут може бути виділена шкода інтересам політичним, організаційним, соціальним [69, с. 124–129].

У юридичній літературі зазначається, що суспільна небезпечність, визначених у диспозиціях ч. 1 і 2 цієї статті протиправних посягань, полягає в тому, що внаслідок вчинення таких діянь безпідставно знижується рівень фінансування суспільних потреб. У результаті не забезпечуються на належному рівні бюджетне фінансування обороноздатності, внутрішньої та екологічної безпеки, охорони здоров'я, освіти, культури тощо [73, с. 210]. Інакше кажучи, суспільна небезпечність цього посягання полягає у заподіянні економічних збитків державі, порушенні бюджетного законодавства, бюджетної дисципліни і принципу розподілу влад, створенні передумов для корупції, розкрадань бюджетних коштів і масового незадоволення у суспільстві, посяганні на конституційні права громадян. При цьому окремі науковці зазначають, що використання (витрачання) бюджетних коштів, як суспільно небезпечне діяння, одночасно свідчить і про характеристику діяння, і про наслідок, який презюмується законодавцем, який полягає у дисбалансі доходів і видатків бюджету [57].

Вищевикладене дозволяє стверджувати, що вчиненням кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України заподіюються суспільно небезпечні наслідки. Вони можуть бути представлені дисбалансом доходів і видатків бюджету, що призводить не лише до зменшення рівня виконання державою функцій соціального захисту та соціального забезпечення громадян, але й одночасно до економічних збитків, які зазнає держава. Економічний збиток у цьому випадку означає ні що інше, як *непродуктивні державні витрати*, що

вимагає від держави віднайденьня понадпланових бюджетних коштів, які будуть спрямовані на виконання раніше не виконаних функцій соціального захисту та соціального забезпечення громадян. Розмір непродуктивних державних витрат у такому разі в межах конкретного кримінального провадження за фактом нецільового використання бюджетних коштів має встановлюватися відповідною судово-економічною експертизою. Отже, виходячи зі згаданого, суспільно небезпечні наслідки у даному випадку є шкідливими змінами в об'єкті посягання у нематеріальній або матеріальній формі [9, с. 162].

У зв'язку з цим, слід всіляко підтримати ту наявну сучасну судову практику, в якій проведенню судово-економічній експертизі приділяється належна увага. Так, наприклад, Вищий антикорупційний суд під час судового розгляду кримінального провадження за обвинуваченням О. у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 210 КК України, зазначив, що згідно з висновком експерта від 29.11.2019 № 3187 за результатами проведення судової економічної експертизи встановлено, що господарська операція на суму 1104149,07 грн не відповідає умовам п. 11.1 Договору № 18 від 18.06.2018 та цілям, визначеним п. 1.3.2 Плану заходів з реалізації у 2018-2020 роках Стратегії розвитку Донецької області на період до 2020 року», затвердженого розпорядженням Голови Донецької обласної державної адміністрації від 27.01.2017 № 90. Документально підтверджується витрачання бюджетних коштів на цілі, що не відповідають напрямам використання бюджетних коштів, визначеним в порядку використання, на суму 1104149,07 грн [12].

При цьому, слід розуміти, що розмір непродуктивних державних витрат у будь-якому конкретному кримінальному провадженні за фактом нецільового використання бюджетних коштів може бути різним і таким, що не відповідає безпосередньо розміру бюджетних коштів, витрачених не за цільовим призначенням.

Доречно також зазначити, що зміст ст. ст. 11 і 12 КК України дозволяє зробити припущення, згідно з яким істотна шкода як обов'язкова ознака

кримінального правопорушення, зважаючи на його типи, може бути представлена: 1) незначною істотною шкодою – у випадку вчинення кримінального проступку; 2) істотною шкодою – у разі вчинення злочину.

З огляду на це, а також на предмет кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 210 КК України, потенційно можливі суспільно небезпечні наслідки його вчинення, які як було зазначено у підрозділі 2.3. цього дослідження ми схильні вважати проявом незначної істотної шкоди, а також на ступінь суворості кримінальної відповідальності за вчинення цього посягання, прояв нецільового використання бюджетних коштів, передбачений ч. 1 ст. 210 КК України, за своєю суттю є кримінальним проступком, а не злочином як це впливає з чинного закону про кримінальну відповідальність та декларується багатьма вченими.

Отже, під суспільно небезпечними наслідками вчиненого кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України, слід розуміти дисбаланс доходів і видатків бюджету, що призводить до зменшення рівня виконання державою функцій соціального захисту та соціального забезпечення громадян, що задовольняються державою за рахунок державних коштів, та одночасно до державних економічних збитків у різному розмірі.

Ознаками наявності такої шкоди у юридичному розумінні є: 1) наявність дисбалансу доходів і видатків бюджету, що призводить до зменшення рівня виконання державою функцій соціального захисту та соціального забезпечення громадян та до державних економічних збитків; наявність факту порушення законодавства службовими особами суб'єкта; наявність причинно-наслідкового зв'язку між фактом порушення бюджетного законодавства, дисбалансом доходів і видатків бюджету та діями (або бездіяльністю) службових осіб [5, с. 369].

Таким чином, незважаючи на те, що кримінальне правопорушення, передбачене ст. 210 КК України, сконструйована у вигляді так званого формального складу, його вчиненням все ж таки заподіюються суспільно небезпечні наслідки, проявам яких є істотна шкода (у тому числі й незначна істотна шкода). Вони, вочевидь, не лише впливають на момент закінчення цього

кримінального правопорушення, але й мають важливе значення для правильної кваліфікації й індивідуалізації кримінально-правового впливу у випадку вчинення цього посягання.

Зважаючи на це, до важливих ознак складу, що характеризують об'єктивну сторону цього кримінального правопорушення, також слід відносити й *причинний зв'язок* між передбаченими законом формами цього суспільно небезпечного діяння та наслідками, що настають в результаті його вчинення. До речі, окремими вітчизняними дослідниками звертається увага на те, що причинний зв'язок є фундаментальною категорією складу кримінального правопорушення. У зв'язку з цим, назріла потреба у новому КК України закріпити відповідне законодавче формулювання приблизно такого змісту: «Якщо цим Кодексом передбачена кримінальна відповідальність за вчинення кримінального правопорушення, через яке настав чи міг настати певний наслідок, то він має перебувати у причинному зв'язку з діянням суб'єкта цього правопорушення» [83, с. 109].

Розглянуті ознаки складу, що характеризують об'єктивну сторону кримінального правопорушення, мають важливе значення для кваліфікації цього посягання, їх оцінка допомагає здійснювати розмежування між нецільовим використанням бюджетних коштів й суміжними кримінальними правопорушеннями. Це яскраво засвідчує актуалізацією особливостей кваліфікації нецільового використання бюджетних коштів за окремими ознаками складу, що характеризують об'єктивну сторону цього протиправного посягання, які можна виокремити на підставі наявних у спеціальній літературі підходів з цього приводу.

Так, особливості кваліфікації нецільового використання бюджетних коштів за ознакою суспільно небезпечного діяння, способу його вчинення та наявних суспільно небезпечних наслідків, проявляються у тому, що:

1) не можна погодитися з наявними у спеціальній літературі твердженнями, що ст. 116 БК розрізняє такі порушення бюджетного законодавства, як нецільове використання бюджетних коштів, з одного боку, і

порушення вимог БК щодо виділення коштів з резервного фонду бюджету, з іншого. У зв'язку з цим, фінансування заходів, які не дозволяється фінансувати за рахунок коштів резервного фонду, з точки зору чинного БК немає підстав розцінювати як нецільове використання бюджетних коштів і, відповідно, кваліфікувати за ст. 210 КК. Порушення службовою особою встановленого законодавством порядку використання коштів резервного фонду державного або місцевого бюджету може утворювати склад того чи іншого злочину у сфері службової діяльності. Такий саме висновок буде доречним і щодо здійснення видатків, кредитування місцевого бюджету, які відповідно до БК мають проводитись з іншого бюджету. Назване бюджетне правопорушення (п. 28 ч. 1 ст. 116 БК) також немає підстав розцінювати наразі як нецільове використання бюджетних коштів;

2) недотримання порядку проведення операцій з бюджетними коштами, здійснене у формах, які у статтях 210, 211 КК України прямо не передбачені, має розцінюватись як адміністративний проступок (ст. ст. 164-12, 164-14 КУпАП) або як кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності (наприклад, ст. ст. 364, 366 або 367 КК України);

3) за наявності до цього підстав спричинення внаслідок порушення бюджетного законодавства суспільно небезпечних наслідків у вигляді безповоротної втрати державних активів (бюджетних коштів), що звертаються на користь винного має отримувати самостійну кримінально-правову оцінку за ст. 191 КК України. У такому разі нецільове використання бюджетних коштів виступає способом вчинення інших, більш тяжких злочинів [60, с. 451–455].

2.2. Суб'єктивні ознаки складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України

До суб'єктивних ознак складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України належать ознаки, що характеризують суб'єктивну сторону та суб'єкта цього протиправного посягання.

Щодо суб'єктивної сторони кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України, та ознак, що її характеризують: вини, мотиву мета та емоційного стану, хотілося би зазначити таке. Суб'єктивна сторона будь-якого кримінального правопорушення належить до розряду найбільш значимих і разом з тим найбільш складних гносеологічних категорій, адже являє собою надскладний комплекс нейрофізіологічних, психоемоційних та інтелектуальних характеристик людської діяльності, які, врешті-решт, у динамічному зрізі формують соціально-правові ознаки протиправної поведінки особи [63, с. 67].

У навчальній літературі з кримінального права під суб'єктивною стороною традиційно розуміється внутрішня сторона кримінального правопорушення, яка відображає психічні процеси, що відбуваються у свідомості суб'єкта з приводу вчиненого ним діяння [34, с. 184–185]. Її змістом як вчинюваного в реальній дійсності кримінального правопорушення охоплюються, як вина у формі умислу або необережності, так і мотив, мета та інші компоненти психічної діяльності (емоційний стан). Натомість зміст суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення характеризується тим, що вина є обов'язковою ознакою будь-якого складу кримінального правопорушення, а мотив, мета та інші компоненти психічної діяльності – факультативними ознаками будь-якого складу кримінального правопорушення [39, с. 114].

У зв'язку з цим, коли в навчальній літературі йдеться про те, що суб'єктивна сторона складається з певних ознак, які поділяються на обов'язкові (вина) та факультативні (мотив, мета, емоційний стан) [34, с. 184–185], йдеться саме про ознаки складу, що характеризують суб'єктивну сторону кримінального

правопорушення, а не про суб'єктивну сторону реально вчиненого кримінального правопорушення.

Відповідно до ст. 23 КК України вина характеризується такими ознаками, як зміст і форма. Зміст вини як обов'язкової ознаки складу, що характеризують суб'єктивну сторону кримінального правопорушення, складають інтелектуальний та вольовий моменти. Стосовно різних об'єктивних обставин інтелектуальне ставлення суб'єкта може бути різним (чітким, приблизним або помилковим). Вольовий момент змісту вини означає усвідомлене спрямування розумових і фізичних зусиль на досягнення певної мети чи на утримання від дій. Вольовий момент обох видів умислу полягає у позитивному (у формі бажання або свідомого припущення) ставленні до суспільно небезпечних наслідків, а вольовий момент обох видів необережності – у негативному ставленні до суспільно небезпечних наслідків, настання яких винний намагається уникнути або взагалі не передбачає [34, с.187–188].

Аналіз наявної наукової літератури дає підстави дійти висновку, що нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням, тягне кримінальну відповідальність або настання інших кримінально-правових заходів за наявності умисної форми вини у вигляді виключно прямого умислу. Так, в одному з науково-практичних коментарів КК України зазначається, що суб'єктивна сторона цього протиправного посягання характеризується прямим умислом, при якому особа усвідомлює суспільну небезпечність вчинюваного нею нецільового використання бюджетних коштів або здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень, або з їх перевищенням всупереч Бюджетному кодексу України чи закону про Державний бюджет України на відповідний рік та бажає вчинити такі дії [73, с. 302]. Твердження про те, що суб'єктивна сторона цього злочину характеризується прямим умислом, зустрічається і в навчальній літературі [60, с. 302].

На думку О. Ю. Шиян, злочин, передбачений ч. 1 ст. 210 КК України, є злочином з формальним складом, а тому має характеризуватися виною виключно у формі прямого умислу. Дослідницею сформульовано поняття такого прямого умислу за запропонованою оновленою редакцією диспозиції ст. 210 КК України – особа повинна усвідомлювати суспільно небезпечний характер своєї дії у вигляді нецільового використання коштів, іншого здійснення витрат державного або місцевих бюджетів чи державних або місцевих позабюджетних фондів чи здійснення міжбюджетного трансферту, вчинені всупереч законодавству чи паспорту бюджетної програми або розпису бюджету чи порядку або плану використання коштів чи кошторису, якщо предметом таких діянь були кошти у великих розмірах, та бажати вчинити такі дії [161, с. 128].

На нашу думку, з таким підходом погодитися навряд чи можна. Він є неприйнятним, оскільки не відповідає чинним положенням кримінального закону, адже бажання або припущення в умисній формі законодавець відносить виключно до наслідків, а не до самих дій

У зв'язку з цим, викликає інтерес висловлена в літературі думка, згідно з якою законодавчі визначення вини та її форм, будучи «прив'язаними» до суспільно небезпечних наслідків, прийнятні для кримінальних правопорушень виключно з матеріальним складом. Щодо визначення змісту вини у кримінальних правопорушеннях із формальним складом, то у науці з цього питання існують, принаймні, чотири різні підходи, згідно з якими вони можуть бути вчинені:

1) лише з прямим умислом або через недбалість. У межах цього підходу встановлювати психічне ставлення до суспільно небезпечних наслідків не потрібно. Психічне ставлення суб'єкта тут переноситься на саме діяння, з моменту вчинення якого кримінальне правопорушення вважається закінченим, а вина формулюється як психічне ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності. Вважається, що інтелектуальна ознака умислу у цьому разі включає лише усвідомлення суспільно небезпечного характеру свого діяння, а

ставлення до наслідків не виникає та й виникнути не може. Саме такий підхід, власне, і вбачається з вищенаведених доктринальних позицій;

2) лише з прямим умислом;

3) умисно або необережно, але встановити форму і вид вини у цьому разі неможливо. Зокрема, на думку А. О. Данилевського, визначення виду умислу у посяганнях з формальним складом є неможливим і некоректним. Відтак зміст вини для таких складів протиправних діянь вичерпується лише інтелектуальною ознакою (усвідомлювала особа суспільно небезпечний характер своїх дій чи не усвідомлювала) [67, с. 373–374];

4) кримінальних правопорушень із формальним складом не існує [33, с. 189–190].

Окремої увагу заслуговує й позиція судової гілки влади, згідно з якою при вирішенні питання доведеності винуватості обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 або 2 ст. 210 КК України, а також щодо наявності або відсутності в його діях складу кримінального правопорушення особливу увагу слід приділяти стандарту доведення поза розумним сумнівом. Стандарт доведення поза розумним сумнівом означає, що встановлена судом під час судового розгляду сукупність обставин справи виключає будь-яке інше розумне пояснення події, що є предметом судового розгляду, крім того, що інкриміноване кримінальне правопорушення було вчинено і обвинувачений є винним у його вчиненні. Зокрема в конкретному кримінальному провадженні, за таких обставин, з урахуванням стандарту доведення поза розумним сумнівом Вищий Антикорупційний Суду дійшов висновку, що: 1) стороною обвинувачення не доведено, що обвинуваченим було вчинене кримінальне правопорушення, передбачене частиною 2 статті 210 КК України, але доведено вчинення обвинуваченим кримінального правопорушення, передбаченого частиною 1 статті 210 КК України [11].

Висловлюючи своє ставлення до наведених доктринальних позицій зазначимо, що нам імпонує думка, згідно з якою у питанні встановлення вини як обов'язкової ознаки складу, що характеризує суб'єктивну сторону

кримінального правопорушення, передбаченого ч.1 і 2 ст. 210 КК України, слід виходити з того, що будь-яке кримінальне правопорушення як явище реальної дійсності є матеріальним, оскільки воно завжди заподіює істотну шкоду об'єкту кримінально-правової охорони або створює загрозу заподіяння такої шкоди (ч. 2 ст. 11 КК України). Звідси всім відомий розподіл складів кримінальних правопорушень на «формальні» і «матеріальні» є доволі умовним. Такий розподіл, на наше переконання, лише впливає на вирішення питання про констатацію моменту вчинення кримінального правопорушення в межах вчення про стадії кримінально-протиправної поведінки. У зв'язку з цим, незважаючи на те, що суспільно небезпечні наслідки у формальних складах перебувають за межами складу кримінальних правопорушень, це не означає, що при встановленні форми і виду вини ці наслідки не настають та їх не слід врахувати. Навпаки, з огляду на те, що їх врахування є обов'язковим для індивідуалізації кримінально-правового впливу, вони мають бути встановлені у будь-якому кримінальному провадженні. Ба більше, лише на підставі психічного ставлення винного до них, з урахуванням спрямованості волі винного на заподіяння цих наслідків, можна встановити форму і вид вини чи визнати особу невинною. З огляду на це, справедливим є твердження, згідно з яким низка кримінальних правопорушень з формальним складом можуть вчинятися як з прямим, так і не з непрямим умислом [56, с. 102 – 108].

Вказана доктринальна позиція, на наше переконання, яскраво підтверджується вищезгаданим прикладом судової практики, який орієнтує суб'єктів правозастосування під час вирішенні питання щодо доведеності винуватості обвинуваченого у вчиненні кримінальних правопорушень, склад яких належить до формальних, особливу увагу приділяти стандарту доведення поза розумним сумнівом, дотримання якого дозволяє дійти висновку про те, що інкриміноване кримінальне правопорушення було вчинено і обвинувачений є винним у його вчиненні за наявності умисної вини у вигляді як прямого, так і непрямого умислу. З огляду на це суб'єкт цього протиправного посягання усвідомлює суспільно небезпечний характер свого діяння та передбачає

настання його суспільно небезпечних наслідків (інтелектуальний момент) і бажає вчинити таке діяння (вольовий момент) або хоча й не бажає, але свідомо припускає їх настання.

Окрім вини ознаками суб'єктивної сторони кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України, є мотив та мета. У теорії кримінального права загальновизнаним є положення про те, що мета кримінального правопорушення – це уявний бажаний кінцевий результат, до якого прагне особа, його вчиняючи, а мотив – це внутрішнє спонукання, рушійна сила вчинку. Мотив і мета є тісно пов'язаними між собою. Формування мотиву означає постановку певної мети. Мотив відповідає на питання, чому особа вчинила кримінальне правопорушення, а мета – до чого вона прагнула. Як правильно зазначається в літературі, мотив і мета є характерними для будь-якої свідомої та вольової поведінки людини [63, с. 150; 81, с. 167–170].

Мотив і мета мають внутрішній суб'єктивно-психологічний зв'язок між собою. За своєю сутністю мотив та мета - це корелятивні поняття щодо визначення сфери психічної діяльності, які розкривають її в різних аспектах: мотив як відправний пункт діяльності особи, який впливає на будь-яку діяльність, тобто викликає її, а мета як мислене уявлення про результат, який має її завершити. Мотив кримінального правопорушення можна визначити як свідоме і вольове спонукання до досягнення мети [117].

О. Ю. Шиян, посилаючись на інших науковців, зазначає, що мета відіграє важливе значення для вирішення питань кримінальної відповідальності. Водночас мету злочину не передбачено диспозицією ст. 210 КК, тому вона не є обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони цього злочину та не впливає на кваліфікацію цього діяння. На думку дослідниці, мотиви та цілі досліджуваного злочину можуть бути різними: користь, небажання витратити сили й час на належне оформлення правомірного використання бюджетних коштів, прагнення поліпшити роботу бюджетної установи або суб'єкта господарювання – одержувача бюджетних коштів, особиста зацікавленість, вчинення в інтересах третіх осіб тощо. вони також не впливають на кваліфікацію [161, с. 131–132].

Водночас не зважаючи на те, що мотиви цього кримінального правопорушення і не впливають на його кваліфікацію, вони все ж таки з урахуванням інших ознак складу кримінального правопорушення дозволяють здійснювати розмежування власне цього кримінального правопорушення від інших суміжних кримінальних правопорушень, а також, як ми вже зазначали, враховуватися судом під час індивідуалізації кримінально-правового впливу. Крім того, останнім часом у юридичній літературі звертається увага на те, що кваліфікованим видом злочину, передбаченого ч. 2 ст. 210 КК України, доцільно визнати вчинення його з корисливих мотивів. Така диференціація кримінальної відповідальності, крім часткового узгодження ст. 210 зі ст. 17 Конвенції ООН проти корупції, дозволить врахувати позицію судової практики: фактична караність злочину, передбаченого ст. 210, залежить, зокрема, від мотиву дій винуватої особи [94, с. 702].

Емоційний стан (емоції) суб'єкта кримінального правопорушення характеризується певними психічними переживаннями, за наявності яких особа його вчиняє. У правовій літературі емоційний стан, як правило, обмежується питаннями сильного душевного хвилювання й афекту. За КК України вчинення посягання в стані сильного душевного хвилювання, викликаного аморальними або неправомірними діями потерпілого, є обставиною, яка пом'якшує покарання (п. 7 ч. 1 ст. 66 КК України) [63, с. 151]. Аналіз наявної судової практики засвідчує, що емоційний стан суб'єкта серед обов'язкових або факультативних ознак складу, що характеризують суб'єктивну сторону кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 і 2 ст. 210 КК України, не виявлено.

Значення ознак складу, що характеризують суб'єктивну сторону кримінального правопорушення, безпосередньо передбаченого ч. 1 і 2 ст. 210 КК України, важко переоцінити, оскільки ці ознаки виконують роль критерію, за яким необхідно розрізняти схожі форми протиправної поведінки, що містять ознаки складів кримінальних правопорушень, розташованих в різних інших розділах Особливої частини КК України.

Так, у спеціальній юридичній літературі зазначається, що, наприклад:

а) порушення вимог бюджетного законодавства вчинене через необережність за наявності підстав слід кваліфікувати за ст. 367 КК України, а не за ч. 1 або 2 ст. 210 КК України [92, с. 630; 90, с. 487];

2) із суб'єктивної сторони зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК України) передбачає наявність спеціальних мотивів (корисливого мотиву, інших особистісних інтересів або інтересів третіх осіб), а мотиви вчинення посягання, передбаченого ст. 210 КК України можуть бути різними (соціально корисними, нейтральними чи шкідливими) і на кваліфікацію не впливають [87, с. 680; 89, с. 446], але обов'язково враховуються судом під час індивідуалізації кримінально-правового впливу. Вочевидь ступінь суворості покарання за порушення бюджетного законодавства зі шкідливих мотивів має бути вищим, ніж ступінь суворості такого покарання за це посягання за наявності соціально корисних мотивів;

3) у випадках, коли службова особа заздалегідь планує привласнити бюджетні кошти, але цьому передують їх нецільове використання, то все вчинене охоплюється диспозицією ст. 191 КК України і додаткової кваліфікації за ст. 210 КК України не потребує. У цьому випадку враховується як спрямованість умислу, так і кінцева мета усього вчиненого службовою особою [60, с. 453–455];

4) окремі дослідники звертають увагу на те, що кримінальне правопорушення, передбачене ст. 210 КК України, відповідно до примітки 1 до ст. 45 КК України належить до корупційних кримінальних правопорушень. Водночас, виходячи зі змісту поняття «корупція» – це використання службовою особою наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди. Тобто, це протиправне посягання вважається корупційним незалежно від того чи мала особа на меті отримання неправомірної вигоди чи ні, що суперечить визначенню корупції, наведеному у Законі України «Про запобігання корупції». Наприклад, отримані службовою особою бюджетні кошти чітко призначались на ремонт дороги, натомість дана особа, зважаючи на суспільну потребу і задовільний стан дороги, направила їх на ремонт закладу охорони здоров'я, який перебував в аварійному стані,

всупереч бюджетним призначенням. Отже, службова особа не мала на меті отримати будь-яку неправомірну вигоду, а керувалась лише мотивом задоволення суспільних потреб. Зважаючи на диспозицію ст. 210 КК України, навіть у таких випадках вчинене службовою особою діяння визнається корупційним, хоча наявні не всі ознаки корупції [58, с. 590]. Показовим з цього приводу є те, що К. Задоя, здійснюючи узагальнення проблем застосування законодавства, що встановлює відповідальність за корупційні злочини, злочини, передбачені статтями 210 та 320 КК України, попри те, що вони згадані в примітці до ст. 45 КК України, для цілей цього узагальнення не розглядав як корупційні, оскільки законодавчі характеристики цих злочинів не узгоджуються з визначенням корупційного правопорушення, передбаченим у ст. 1 Закону «Про запобігання корупції» [46, с. 3].

Висловлюючи власне ставлення до цієї доктринальної позиції, зазначимо, що вона не позбавлена логіки. Ми вже зазначали, що схильні підтримати висунуту у юридичній літературі пропозицію визнавати кваліфікованим різновидом злочину, передбаченого ч. 2 ст. 210 КК України, вчинення його з корисливих мотивів. У зв'язку з цим, уявляється, що ця вказівка буде тим маркером, завдяки якому зазначені аргументи з приводу приналежності нецільового використання бюджетних коштів до різновидів корупційних кримінальних правопорушень будуть повністю спростовані.

Щодо суб'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України, та ознак, що його характеризують.

Відповідно до ч. 1 ст. 18 КК України загальним суб'єктом кримінального правопорушення є фізична осудна особа, яка вчинила кримінальне правопорушення у віці, з якого відповідно до чинного КК України може наставати кримінальна відповідальність. Неосудність особи виключає кваліфікацію вчиненого нею суспільно небезпечного діяння за будь-якою статтею КК. Так само відсутній склад злочину в діях (бездіяльності) особи, яка не досягла віку, який є ознакою суб'єкта відповідного складу злочину. Відтак осудність та певний вік особи визнаються ознаками загального суб'єкта, тобто

такими ознаками, що характеризують суб'єктів усіх складів кримінальних правопорушень, передбачених статтями Особливої частини КК України [3, с. 22].

Одночасно з фізичною особою, в передбачених законом України про кримінальну відповідальність випадках, суб'єктом заходів кримінально-правового характеру також може бути і юридична особа. Це дає підстави окремим дослідникам стверджувати, що за діючим законодавством загальним суб'єктом кримінального правопорушення також можуть бути визнані ще й юридичні особи [68, с. 71]. Однак, навряд чи з таким поглядом можна погодитися, оскільки згідно з приписами ст. 18 КК України юридична особа не може бути суб'єктом як кримінального правопорушення, так і кримінальної відповідальності. Відповідно до положень розділу XIV-I Загальної частини КК України, натомість, юридична особа може бути суб'єктом кримінально-правових відносин, на що вже зверталася увага у науковій літературі [31, с. 12]. У будь-якому випадку зазначені положення XIV-I Загальної частини КК України не є актуальними у нашому дослідженні в аспекті постановки питання про потенційну можливість застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб, оскільки вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України, не є передумовою для їх застосування.

Окрім загального суб'єкта у ст. 18 КК України закріплені ознаки спеціального суб'єкта. Спеціальним суб'єктом злочину, згідно з ч. 2 ст. 18 КК України, є фізична осудна особа, яка вчинила у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність, кримінальне правопорушення, суб'єктом якого може бути лише певна особа. Частина 3 ст. 18 КК України декларує загальне поняття службової особи, як різновиду спеціального суб'єкта, а частина 4 цієї статті – поняття іноземної службової особи.

Таким чином, згідно з чинним кримінальним законодавством України, спеціальний суб'єкт – це особа, яка, крім обов'язкових загальних ознак (фізичність, осудність, вік кримінальної відповідальності), має додаткові спеціальні (особливі) ознаки, передбачені в статті Особливої частини КК

України для суб'єкта конкретного складу кримінального правопорушення. Отже, ознаки спеціального суб'єкта покликані доповнювати ознаки загального поняття суб'єкта кримінального правопорушення, виступаючи як додаткові.

О. Ю. Шиян, зазначає, що суб'єкт злочину, передбаченого ст. 210 КК, є спеціальним – фізична осудна особа, яка досягла 16 років та є службовою особою, наділеною повноваженнями щодо використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредиту з бюджету (керівники та головні бухгалтери (керівники фінансових підрозділів) організацій, що є розпорядниками або одержувачами бюджетних коштів) [161, с. 135].

На думку Г. С. Крайника та В. О. Заточної, суб'єктом злочину, передбаченого ст. 210 КК України, є фізична особа, яка досягла 16 річного віку, а саме службова особа, наділена правом розпоряджатися бюджетними коштами [58, с. 590].

Отже, суб'єктом нецільового використання бюджетних коштів є службова особа, загальні ознаки якої визначені, як ми вже зазначили, у ч. 3 ст. 18 КК України і яка наділена правом розпоряджатися бюджетними коштами. Такий висновок власне й впливає зі змісту ч. 1 ст. 210 КК України. Водночас за справедливим зауваженням низки вітчизняних дослідників вказівка на спеціального суб'єкта злочину у ч. 1 ст. 210 КК України (службову особу) є невдалою з редакційної точки зору, оскільки міститься після позначення першої форми об'єктивної сторони аналізованого протиправного посягання, що дозволяє тлумачити відповідні законодавчі приписи таким чином, що притягнення до кримінальної відповідальності за нецільове використання бюджетних коштів можливе не за всіма формами цього кримінального правопорушення. Таке тлумачення входить у протиріччя з положеннями БК України, що навряд чи виправдано. У зв'язку з цим, пропонується перемістити вказівку про суб'єкт цього злочину (службову особу) після позначення всіх форм суспільно небезпечного діяння аналізованого протиправного посягання для того, щоб вона стосувалась усіх цих форм [161, с. 111–112].

У юридичній літературі зазначається, що поняттям службової особи як суб'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України, охоплюються передусім керівники і головні бухгалтери (керівники фінансових підрозділів), організацій, які є розпорядниками бюджету, у тому числі й розпорядники коштів бюджету нижчого рівня, а також службові особи одержувачів бюджетних коштів – суб'єктів господарювання, громадських чи інших організацій, які не мають статусу бюджетної установи, але які уповноважені розпорядником бюджетних коштів на здійснення заходів, передбачених бюджетною програмою, та отримують на їх виконання кошти бюджету. При цьому, визнавати суб'єктом злочину, передбаченого ст. 210 КК України, лише керівника головного розпорядника або розпорядника бюджетних коштів і виключати з кола виконавців головного бухгалтера відповідної установи, фактично спроможного виконати дії, що утворюють об'єктивну сторону бюджетного злочину, неправильно.

З урахуванням соціально-рольової компетенції осіб, які вчиняють злочини, пов'язані з незаконним використанням бюджетних коштів, у літературі пропонується виділяти три групи таких осіб: 1) особи, які, будучи представниками держави, наділені повноваженнями щодо ефективного управління бюджетними коштами; 2) особи, які незаконно отримали бюджетні кошти і, відповідно, порушили порядок отримання та використання бюджетних коштів; 3) особи, які законно отримали бюджетні кошти, однак використали їх не за призначенням, усупереч бюджетному законодавству [94, с. 702; 34, с. 456].

Особливості кваліфікації цього діяння за ознаками суб'єкта полягають у тому, що:

1) якщо зловживання бюджетними коштами вчинено службовою особою установи (організації), яка не є розпорядником або одержувачем бюджетних коштів, дії винного мають розцінюватись як будь-яке кримінальне правопорушення у сфері службової діяльності. Така сама кримінально-правова оцінка має даватись діям службових осіб тих підприємств, установ, організацій,

які відповідно до укладених договорів виконують роботи (надають послуги тощо) для бюджетних установ або одержувачів бюджетних коштів;

2) співучасниками кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України, можуть бути фізичні осудні особи, які досягли 16 років, та умисно спільно брали участь у вчиненні цього протиправного посягання. Його співвиконавцями можуть бути лише службові особи, які є суб'єктами дослідженого кримінального правопорушення. Інші співучасники (організатор, підбурювач або пособник) цього посягання можуть бути як загальними, так і спеціальними суб'єктами – фізичні осудні особи, які досягли 16 років;

3) службові особи, які сприяли вчиненню розглядуваного кримінального правопорушення, мають притягуватись до кримінальної відповідальності як пособники за ч. 5 ст. 27, ст. 210 КК України, а за наявності підстав – і за вчинення кримінального правопорушення у сфері службової діяльності (наприклад, за одержання неправомірної вигоди (ст. 368 КК України) [94, с. 702; 60, с. 456].

2.3. Кваліфікуючі ознаки складу нецільового використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням

Зі змісту ч. 2 ст. 210 КК України випливає, що до кваліфікуючих складу нецільового використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням, передбаченого ч. 1 ст. 210 КК України, належать:

1) предмет вчинення цього посягання, яких є бюджетні кошти в *особливо* великих розмірах;

2) вчинення його повторно;

3) вчинення його за попередньою змовою групою осіб.

Доречно зазначити, що згідно зі ст. 7 Закону України «Про Державний бюджет України на 2024 рік» від 09.11.2023 № 3460-IX протягом 2024 року особливо великий розмір бюджетних коштів становитиме суму, що дорівнює $3000 \times (3028/2) = 4\,542\,000$ грн і більше (при розмірі неоподаткованого мінімуму доходів громадян 1514 грн). До речі, сума бюджетних коштів, що є предметом цього посягання за ч. 1 ст. 210 КК України становитиме суму у розмірі 1 514 000 грн.

У підрозділі 2.1 ми зазначали, що нецільове використання бюджетних коштів, вчинене не у великих або особливо великих розмірах, тягне за собою адміністративну відповідальність за ч. 5 і ч. 6 ст. 164-12 КУпАП. Тут, доречно зазначити, що санкція ч. 5 ст. 164-12 КУпАП тягне за собою накладання штрафу на посадових осіб від 70 до 85 нмд, що становить розмір у сумі від 1 190 грн до 1 445 грн, а за ч. 6 цієї статті – накладення штрафу на посадових осіб від вісімдесяти п'яти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, що дорівнює сумі від 1 445 до 1 700 грн.

У зв'язку з цим, не говорячи вже про кваліфікований різновид цього протиправного посягання слід констатувати, що ступінь суворості державного реагування за прояви нецільового використання бюджетних коштів в межах національного адміністративного і кримінального законодавства істотно різняться, не зважаючи на вчинення фактично подібних за ступенем суспільної небезпечності діянь. Скажімо, нецільове використання бюджетних коштів у сумі трішки меншому, ніж 1 514 000 грн тягне накладання адміністративного стягнення у виді штрафу, розмір якого може дорівнювати сумі від 1 190 грн до 1 445 грн. Натомість нецільове використання бюджетних коштів у сумі, що дорівнює 1 514 000 грн та є дещо більшою, вже свідчить про вчинення кримінального правопорушення і може тягнути за собою призначення покарання від однієї тисячі до чотирьох тисяч нмдг, тобто дорівнювати сумі від 17 000 до 68 000 грн.

Отже, з одного боку, слід підтримати тих науковців, які пропонують нижні показники особливо великого розміру бюджетних коштів, необхідних для

кваліфікації за ч. 2 ст. 210 КК України, зменшити з трьох тисяч нмдг до однієї тисячі нмдг, а нижні показники великого розміру бюджетних коштів, необхідних для кваліфікації за ч. 1 ст. 210 КК України, зменшити з однієї тисячі до п'ятиста нмдг [161, с. 121].

З іншого боку, вважаємо за доцільне одночасно підвищити й мінімальні та максимальні показники адміністративного стягнення за нецільове використання бюджетних коштів, що передбачені у санкціях ч. 5 і 6 ст. 164-12 КУпАП. Зокрема, за ч. 5 ст. 164-12 КУпАП розмір штрафу, що накладаються на посадових осіб має становити показники від 70 до 500 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а з ч. 6 ст. 164-12 КУпАП – від 500 до 1000 тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Повторним є вчинення будь-якого діяння, передбаченого ч. 1 або ч. 2 ст. 210 КК України, особою, яка раніше вчинила одне або кілька таких діянь, незалежно від їх послідовності та наявності чи відсутності судимості за них. Визначальним є те, щоб судимість не було знято чи погашено, щоб не минули строки давності притягнення до кримінальної відповідальності за перший злочин [61, с. 270].

З приводу кваліфікації злочину за ч. 2 ст. 210 КК України, вчиненого особою, повторно слід виходити з того, що: а) суб'єкт злочину одноособово або у співучасті з іншими суб'єктами злочину вчинив декілька (два чи більше) самостійних одиничних злочинів. При цьому можливе найрізноманітніше поєднання таких злочинів, а саме вони можуть бути закінченими чи незакінченими, умисними чи необережними, вчиненими одноособово або у співучасті, простими або ускладненими (триваючими, продовжуваними, складеними (складними), злочинами, що кваліфікуються за наслідками) тощо; б) ці злочини є тотожними (тобто передбачені тією самою статтею або частиною статті Особливої частини КК) або однорідними і щодо повторності останніх в Особливій частині КК є безпосередня вказівка (тобто ці злочини передбачені різними статтями Особливої частини КК і в статті, за якою кваліфікується наступний злочин, вчинення попереднього злочину визнається такою

кваліфікуючою ознакою, як повторність); в) злочини вчинюються неодноразово (у різний час), тобто існує проміжок часу між вчиненням кожного з них. Водночас повторність можлива й у разі, якщо один зі злочинів був скоєний у період, коли інший вже розпочався, але ще не закінчився. Таким чином, при повторності злочинів їх неодноразове вчинення свідчить, що саме їх початкові моменти не збігаються за часовими показниками вчинення кожного з них. Повторним буде вважатися той злочин, що розпочався пізніше; г) один із двох злочинів, які утворюють повторність, не декриміналізовано (не усунуто його злочинність) новим законом, що набув чинності; д) не спливали строки давності притягнення суб'єкта до кримінальної відповідальності або не спливали строки давності виконання обвинувального вироку; е) за раніше вчинений злочин суб'єкта не було звільнено від кримінальної відповідальності на підставах, передбачених КК; є) для кваліфікації множинності злочинів як повторності не має значення, чи був суб'єкт засуджений за раніше вчинений (попередній) злочин [142, с. 249–251].

Нецільове використання бюджетних коштів за *попередньою змовою групою осіб* свідчить про те, що учасником групи може бути визнана тільки фізична особа, що володіє всіма ознаками суб'єкта, тобто яка досягла шістнадцятирічного віку, осудна. Кожен учасник групи осіб за попередньою змовою є співвиконавцем злочину. Отже, виконавцем (співвиконавцем) злочину зі спеціальним суб'єктом, зокрема, у ст. 210 КК може бути тільки спеціальний суб'єкт (службова особа). Згідно із ч. 2 ст. 29 КК, організатор, підбурювач та пособник підлягають кримінальній відповідальності за відповідною частиною ст. 27 і тією статтею (частиною статті) Особливої частини КК, яка передбачає злочин, вчинений виконавцем. Тобто співучасть осіб, які не є спеціальними суб'єктами, у злочинах зі спеціальним суб'єктом можлива, при цьому дії таких осіб кваліфікуються як організування того злочину, підбурювання до того злочину чи пособництво у тому злочині, виконавцем якого є спеціальний суб'єкт [161, с. 143].

У юридичній літературі пропонується доповнити ст. 210 КК України ч. 3 та 4, які б включали у свій зміст такий елемент складу злочину, як наслідки у вигляді заподіяння істотної шкоди та настання тяжких наслідків, зі встановленням відповідних санкцій. Окремі дослідники пропонують подібні зміни внести на кшталт ст. 364 КК України [22, с. 187–188]. Так, О. Ю. Шиян пропонує, у ст. 210 певні доповнення та уточнення. Так, дослідниця пропонує ч. 2 і 3 цієї статті викласти в такі редакції: «...

Ті самі дії, предметом яких були кошти в особливо великих розмірах, або вчинені повторно, чи за попередньою змовою групою осіб, або, якщо вони завдали істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб, – ...

Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, якщо вони спричинили тяжкі наслідки, – ...».

При цьому істотною шкодою в статті 210 цього Кодексу пропонується вважати шкоду, яка в сто і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, а тяжкими наслідками такі наслідки, які у двісті п'ятдесят і більше разів перевищують неоподатковуваний мінімум доходів громадян» [161, с. 252–253].

Подібна пропозиція дослідниці наражається на низку критичних зауважень. Зокрема, по-перше, за змістом запропонованої статті вбачається, що ч. 1 і 2 ст. 210 належать до так званих формальних складів, а ч. 3 і 4 – до матеріальних складів кримінального правопорушення. Водночас як ми вже зазначали поділ складів кримінальних правопорушень на формальні та матеріальні є умовним, оскільки відповідно до ст. 11 КК України будь-яке кримінальне правопорушення є матеріальним, адже заподіює істотну шкоду правоохоронюваним інтересам або створює загрозу її заподіяння. Саме у зв'язку з цим, нами висунута гіпотеза, що вчиненням кримінального правопорушення в чинній реакції цієї статті заподіюється істотна шкода у вигляді дисбалансу доходів і видатків бюджету, що призводить до зменшення рівня виконання

державою функцій соціального захисту та соціального забезпечення громадян, що задовольняються державою за рахунок державних коштів, та до державних економічних збитків у певному розмірі.

По-друге, предмет кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 210 КК України, як на наш погляд, іманентно впливає на констатацію і розуміння суспільно небезпечних наслідків у вигляді істотної шкоди, які завжди настають в результаті вчинення цього протиправного посягання та, звідси, як обов'язкова ознака об'єкта кримінально-правової охорони, дозволяє констатувати наявність економічних збитків у певному розмірі, як суспільно небезпечного наслідку цього кримінального правопорушення, що є ознакою його об'єктивної сторони. Якщо це так, то потерпілим від вчинення цього кримінального правопорушення є держава в особі відповідних юридичних осіб і цим юридичним особам заподіюються економічні збитки, розмір яких сьогодні не впливає, насамперед, на кваліфікацію. Натомість у випадку запропонованих авторкою змін кваліфікація цього протиправного посягання за ознаками суспільно небезпечних наслідків буде залежати виключно від їх констатації у певному розмірі. Наприклад, кримінально-правова кваліфікація порушення бюджетного законодавства буде залежати від спричинення майнової шкоди, розмір якої має коливатися від 100 до 250 або від 250 і більше нмдг, тобто протягом 2024 року, скажімо, становити суму від 151 400 до 378 500 або від 378 500 грн і більше. З урахуванням сучасної наявної статистичної інформації не лише щодо кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень за ознаками ч. 1 і 2 ст. 210 КК України, але й, насамперед, щодо кількості осіб реально притягнутих до кримінальної відповідальності за подібні прояви протиправної поведінки у бюджетній сфері (тобто засуджених), уявляється, що такі пропозиції навряд чи сприятимуть ефективній протидії цим суспільно небезпечним явищам та становитимуть підвищену динаміку державно-владного реагування.

По-третє, запропонована дослідницею нова редакція ст. 210 КК України є яскравим прикладом колізії кримінально-правових норм, яка в юридичній літературі оцінюється виключно як негативне явище, яку слід за можливості

завжди слід уникати. Згідно з запропонованою редакцією ч. 2 ст. 210 істотна шкода є ознакою кваліфікованого складу цього протиправного посягання, а, відтак, діяння, яке не заподіяло істотної шкоди, утворює основний склад цього посягання (ч. 1 ст. 210). Безпосередньо колізія у цьому випадку полягає в тому, що нецільове використання бюджетних коштів за відсутності спричинення істотної шкоди визнається за ч. 1 ст. 210 КК злочином, а за частиною 2 ст. 11 КК України – навпаки злочином не визнається [3, с. 26]. Звідси притягнення до кримінальної відповідальності за ч. 1 запропонованої ст. 210 КК України буде неможливим.

У зв'язку з цим, виглядає логічною пропозиція викладення змісту диспозиції цього кримінального правопорушення у проекті нового КК України, в одній зі своїх крайніх редакцій. Так, згідно зі ст. 9.5.10. «Використання бюджетних коштів не за їх цільовим призначенням, що спричинило істотну майнову шкоду» публічна службова особа, яка використала бюджетні кошти не за їх цільовим призначенням, якщо відповідне діяння спричинило істотну майнову шкоду (*тобто зокрема майнова шкода, яка більше ніж у 50, але не більше ніж у 500 разів перевищує розмір розрахункової одиниці – протягом 2024 р. це сума від 11 850 грн до 118 500 грн, але не тільки*), – вчинила злочин 1 ступеня. Відповідно до ст. 9.5.11. «Використання бюджетних коштів не за їх цільовим призначенням, що спричинило значну майнову шкоду» публічна службова особа, яка використала бюджетні кошти не за їх цільовим призначенням, якщо відповідне діяння спричинило значну майнову шкоду (*тобто зокрема майнову шкода, яка більше ніж у 500, але не більше ніж у 5 000 разів перевищує розмір розрахункової одиниці – протягом 2024 р. це сума від 118 500 до 1 185 000 грн, але не тільки*), – вчинила злочин 3 ступеня. Згідно зі ст. 9.5.12. «Використання бюджетних коштів не за їх цільовим призначенням, що спричинило тяжку майнову шкоду» публічна службова особа, яка використала бюджетні кошти не за їх цільовим призначенням, якщо відповідне діяння спричинило тяжку майнову шкоду (*зокрема майнова шкода, яка більше ніж у 5*

000 разів перевищує розмір розрахункової одиниці – *протягом 2024 р. це сума від 1 185 000 грн і більше грн, але не тільки*), – вчинила злочин 5 ступеня.

Нарешті, відповідно до ст. 9.5.20. «Використання бюджетних коштів не за їх цільовим призначенням, що спричинило неістотну майнову шкоду» публічна службова особа, яка використала бюджетні кошти не за їх цільовим призначенням, якщо відповідне діяння спричинило неістотну майнову шкоду (*тобто або майнову шкоду розміром не більше 50 розрахункових одиниць, яка протягом 2024 вона становила би суму не більше 11 850 грн, або інша шкода, якщо вона не визначена у Кодексі як істотна чи значна шкода*) – вчинила проступок [99].

По-четверте, в юридичній літературі також зазначається, що нецільове використання бюджетних коштів може фактично вчинятися з корисливих мотивів. На наше переконання, подібна позиція не позбавлена логіки, про, що ми зазначали у попередньому підрозділі дослідження. Ми є прихильниками такого підходу. Але за умови закріплення вказаної кваліфікуючої ознаки у ч. 2 ст. 201 КК України, слід виходити з того, що вчинення нецільового використання бюджетних коштів у такому випадку, під час, скажімо, списання бюджетних коштів з єдиного казначейського рахунку та їх отримання з метою подальшого обернення службовою особою на свою користь чи інших осіб утворюватимуть сукупність кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 210 та відповідною частиною ст. 191 КК України.

Висновки до розділу 2.

1. Об'єктивні ознаки складу кримінального правопорушення становлять лише ті ознаки, що характеризують об'єкт кримінального правопорушення та його об'єктивну сторону. Це означає, що одночасно з об'єктом та об'єктивною стороною кримінального правопорушення, як явища реальної дійсності, існують

(присутні) ознаки складу кримінального правопорушення, що характеризують об'єкт та об'єктивну сторону реально вчиненого протиправного посягання.

2. Особливістю об'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України, як явища реальної дійсності є його багатооб'єктність. Його суть становлять різні сфері життєдіяльності людини. Тому у реальній дійсності при його вчиненні особа посягає на всі ті об'єкти, які охоплюються межами її дії, та спричиняє шкоду цим об'єктам. Це, зокрема, бюджетна система України в частині встановленого порядку виконання державного і місцевих бюджетів за видатками та кредитування бюджету та здійснення міжбюджетного трансферту, економічна безпека, порядок здійснення службовими особами покладених на них службових повноважень, авторитет органів державної влади, органів місцевого самоврядування або організацій, власність, здоров'я тощо.

3. Поділ на види згаданого безпосереднього об'єкта «за вертикаллю» та «за горизонталлю» можливий лише на рівні аналізу об'єктивних ознак його складу, зокрема ознак, які характеризують об'єкт цього кримінального правопорушення. У зв'язку з цим, до ознак складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України, що характеризують об'єкт цього кримінального правопорушення, належать приналежність об'єкта цього кримінального правопорушення до певного виду «за вертикаллю» та «за горизонталлю», предмет та потерпілий.

4. Родовим об'єктом складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України, є сфера господарської діяльності як конкретний різновиду сфер життєдіяльності людини. Видовим об'єктом – сфера господарської діяльності в частині нормального функціонування бюджетної системи.

5. Основним безпосереднім об'єктом складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України, є бюджетна система України в частині встановленого порядку виконання державного і місцевих бюджетів за видатками та кредитування бюджету, а також здійснення міжбюджетного трансферту та економічна безпека держави.

6. Додатковий обов'язковий об'єкт складу цього кримінального правопорушення становить службова діяльність та авторитет органів державної влади, органів місцевого самоврядування або організацій, а додатковим факультативним об'єктом може бути довкілля, власність, здоров'я, конституційні права громадян, а також інтереси правосуддя.

7. Під предметом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України, слід розуміти бюджетні кошти у великих та особливо великих розміру, тобто належні відповідно до законодавства надходження бюджету, у тому числі й субвенції як різновиди міжбюджетних трансфертів. Бюджетними коштами у великих розмірах слід розуміти бюджетні кошти, розмір яких не перевищує 500 нмдг, а у великих розмірах – бюджетні кошти розмір яких не перевищує 1000 нмдг. У зв'язку з цим, ми підтримуємо тих вітчизняних науковців, які пропонують знизити мінімальні межі розміру коштів, які становлять предмети бюджетних кримінальних правопорушень за ч. 1 і 2 ст. 210 КК України.

8. Безпосереднім потерпілим від кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 і 1 ст. 210 КК України, є держава в особі відповідних юридичних осіб публічного права, яким цим кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди, проявом якої є економічні збитки у певному розмірі. Однак, в окремих випадках потерпілим можуть бути й фізичні особи у разі заподіяння їм шкоди через нецільове використання бюджетних коштів.

9. Об'єктивна сторона кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України, як явища реальної дійсності, являє собою протиправне посягання у певних формах порушення бюджетного законодавства, віддзеркалює зовнішній його прояв, умови й обставини здійснення, процес розвитку й настання істотної шкоди бюджетній системі України.

10. До ознак складу, що характеризують об'єктивну сторону кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України, належать різні форми суспільно небезпечного діяння, суспільно небезпечні наслідки,

причинний зв'язок між діянням та наслідками, засоби та способи вчинення цього протиправного посягання.

11. Суспільно небезпечне діяння як обов'язкова ознака складу, яка характеризує об'єктивну сторону цього посягання, представлена: 1) нецільовим використанням бюджетних коштів; 2) здійсненням видатків бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням всупереч БК чи закону про Державний бюджет України на відповідний рік; 3) наданням кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням всупереч БК чи закону про Державний бюджет України на відповідний рік.

12. У юридичній літературі спостерігається тенденція, суть якої зводиться до розширення змісту диспозиції ст. 210 КК України, за рахунок удосконалення текстуального визначення можливих форм порушення бюджетного законодавства. Ми схильні вважати, що наявні пропозиції сприятимуть впровадженню у чинне кримінальне законодавство України ще більш обтяжливих та громіздких дефініцій, ніж ті, що вже передбачені у законі. Крім того, це сприятиме значному розширенню можливості притягнення до кримінальної відповідальності за порушення бюджетного законодавства, що навряд чи виправдано. Запропонована ж дефініція об'єктивної сторони використання бюджетних коштів не за їх цільовим призначенням у проекті нового КК України вражає своє лаконічністю і стислістю, але вона, вочевидь, потребує свого подальшого наукового осмислення та обговорення.

13. Спосіб вчинення цього кримінального правопорушення має важливе значення для його кваліфікації, не зважаючи на те, що у диспозиції ч. 1 і 2 ст. 210 КК України, про нього жодної згадки нема. Таким способом часто виступає підробка документів. Наприклад, поєднане з підробленням документів та їхнім використанням нецільове використання бюджетних коштів або здійснення видатків бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їхнім перевищенням всупереч закону треба кваліфікувати за сукупністю кримінальних правопорушень, передбачених ст. 210 і ст. 358 або ст. 366 КК України. Крім того, нецільове використання бюджетних коштів, з урахування сучасного розвитку

технологічної індустрії, може бути поєднана з підробленням та використанням електронних документів. Подібні прояви протиправної вимагають своєчасного державного реагування, але останнє сьогодні стикається стикаються з чисельними труднощами, оскільки технічна сфера життєдіяльності населення постійно змінюється.

14. Засоби вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 і 2 ст. 210 КК України, також можуть впливати на вирішення питання про кваліфікацію попередньої кримінальної протиправної діяльності, пов'язаної з нецільовим використанням бюджетних коштів. Ними можуть визнаватися платіжні доручення, які подаються до органів Державної казначейської служби України, тобто документи.

15. Під суспільно небезпечними наслідками вчиненого кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України, слід розуміти дисбаланс доходів і видатків бюджету, що призводить до зменшення рівня виконання державою функцій соціального захисту та соціального забезпечення громадян, що задовольняються державою за рахунок державних коштів, та одночасно до державних економічних збитків у різному розмірі. Констатація суспільно небезпечних наслідків цього правопорушення в межах конкретного кримінального провадження вимагає проведення відповідної судово-економічної експертизи.

16. До важливих ознак складу, що характеризують об'єктивну сторону цього кримінального правопорушення, також слід відносити й причинний зв'язок між передбаченими законом формами порушення бюджетного законодавства та наслідками (незначної істотної та істотної шкоди), що настають в результаті його вчинення.

17. Зміст ст. ст. 11 і 12 КК України дозволяє зробити припущення, згідно з яким істотна шкода як обов'язкова ознака кримінального правопорушення, зважаючи на його типи, може бути представлена: 1) незначною істотною шкодою – у випадку вчинення кримінального проступку; 2) істотною шкодою – у разі вчинення злочину. З огляду на це, а також на предмет кримінального

правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 210 КК України, суспільно небезпечні наслідки його вчинення, ступінь суворості кримінальної відповідальності, різні прояви нецільового використання бюджетних коштів, передбачені ч. 1 ст. 210 КК України, за своєю суттю належать до кримінальних проступків, а не злочинів.

18. До суб'єктивних ознак складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України належать ознаки, що характеризують суб'єктивну сторону та суб'єкта цього протиправного посягання.

19. Ознаки складу, що характеризують суб'єктивну сторону кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 і 2 ст. 210 КК України, характеризується тим, що вина у формі умислу є обов'язковою ознакою основного та кваліфікованого складу цього кримінального правопорушення, а мотив та мета – їх факультативними ознаками.

20. У процесі вирішенні питання щодо доведеності винуватості обвинуваченого у вчиненні цього кримінального правопорушення особливу увагу слід приділяти стандарту доведення поза розумним сумнівом, дотримання якого дозволить дійти висновку, що інкриміноване кримінальне правопорушення було вчинено і обвинувачений є винним у його вчиненні за наявності умисної вини у вигляді як прямого, так і непрямого умислу.

21. Слід підтримати висунуту у юридичній літературі пропозицію визнавати кваліфікованим різновидом злочину, передбаченого ч. 2 ст. 210 КК України, вчинення його з корисливих мотивів. Уявляється, що ця вказівка буде тим маркером, який дозволить нецільове використання бюджетних коштів вважати різновидом корупційних кримінальних правопорушень або кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією, гармонізувавши таким чином законодавчі приписи передбачені приміткою 1 до ст. 45 КК України і Закону України «Про запобігання корупції».

22. Суб'єктом нецільового використання бюджетних коштів є службова особа, загальні ознаки якої визначені, як ми вже зазначили, у ч. 3 ст.18 КК України і яка наділена правом розпоряджатися бюджетними коштами.

23. Слід погодитися з низкою вітчизняних дослідників, які наголошують на тому, що вказівка на спеціального суб'єкта злочину у ч. 1 ст. 210 КК України (службову особу) є невдалою з редакційної точки зору. У зв'язку з цим, цілком виправдано пропозиція уточнення редакції диспозиції ч. 1 цієї статті за рахунок переміщення вказівки про суб'єкт цього посягання (службову особу) після позначення всіх форм суспільно небезпечного діяння для того, щоб вона стосувалась усіх передбачених законом форм.

24. До кваліфікуючих складу нецільового використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням належать: 1) предмет вчинення цього посягання, яким є бюджетні кошти в особливо великих розмірах; 2) вчинення його повторно; 3) вчинення його за попередньою змовою групою осіб.

25. Особливості кваліфікації нецільового використання бюджетних коштів здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням за окремими об'єктивними та суб'єктивними ознаками його складу пов'язані:

– з кваліфікацією за ознакою предмета та потерпілого. Констатація предмета цього протиправного діяння дозволяє проводити відмежування його від подібних діянь кримінальних (ст. ст. 211, 364, 365, 367 КК країни) та адміністративних правопорушень (ст. ст. 165-1, 165-3, 165-4, 165-5, ч. 5 і ч. 6 ст. 164-12 КУпАП; дозволяє здійснювати кваліфікацію за сукупністю кримінальних правопорушень (ч. 2 ст. 175 і ч.1 та 2 ст. 210 КК України) або за відсутності такої сукупності (ч. 2 ст. 175 КК України). Можлива наявність в окремих випадках потерпілого, яким можуть бути й фізичні особи у разі заподіяння їм шкоди через різні форми порушення бюджетного законодавства, зумовлює кваліфікацію вчиненого за сукупністю кримінальних правопорушень, тобто за ч. 1 і 2 ст. 210 КК України та відповідною статтею, що знаходиться у II розділі Особливої частини КК України «Кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я»;

– з кваліфікацією за такими ознаками складу, що характеризують об'єктивну сторону, як суспільно небезпечне діяння (тобто за визначеними законом форм порушення бюджетного законодавства), засоби, способи його вчинення. Їх суть зводиться до того, що констатація цих ознак складу впливає на вирішення питання про наявність або відсутність відповідної форми суспільно небезпечного діяння, відмежування цього кримінального правопорушення від кримінальних (ст. ст. 191, 211, 364, 366, 367 КК України) та адміністративних правопорушень (ст. ст. 164-12, 164-14 КУпАП)

– з кваліфікацією за такими ознаками складу, що характеризують суб'єктивну сторону, як форма вини та мотив. Ці ознаки виконують роль критерію, за яким необхідно розрізняти склади кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 і 2 ст. 210 КК України, від ознак складів, що характеризують суб'єктивну сторону суміжних кримінальних правопорушень (ст. ст. 364, 367 КК України). Так, порушення вимог бюджетного законодавства вчинене через необережність за наявності підстав слід кваліфікувати за ст. 367 КК України, а не за ч. 1 або 2 ст. 210 КК України. Із суб'єктивної сторони зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК України) передбачає обов'язкову наявність спеціальних мотивів (корисливого мотиву, інших особистісних інтересів або інтересів третіх осіб). Натомість мотиви вчинення посягання, передбаченого ч. 1 і 2 ст. 210 КК України, можуть бути різними і на кваліфікацію не впливають, хоча й враховуються судом під час індивідуалізації кримінально-правового впливу. З урахуванням підтриманої нами пропозиції кваліфікованим різновидом злочину, передбаченого ч. 2 ст. 210 КК України, визнавати вчинення його з корисливих мотивів, особливості впливу мотиву на його кваліфікацію безумовно будуть іншими;

– з кваліфікацією за такими ознаками складу, що характеризують суб'єкта кримінального правопорушення, як спеціального суб'єкта. Зокрема, якщо зловживання бюджетними коштами вчинено службовою особою, яка не є розпорядником або одержувачем бюджетних коштів, дії винного мають розцінюватись як будь-яке кримінальне правопорушення у сфері службової

діяльності. Співвиконавцями кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України, можуть бути лише службові особи, які є суб'єктами цього кримінального правопорушення. Службові особи, які сприяли вчиненню розглядуваного кримінального правопорушення, мають притягуватись до кримінальної відповідальності як пособники за ч. 5 ст. 27, ст. 210 КК України, а за наявності підстав – і за вчинення кримінального правопорушення у сфері службової діяльності (ст. 368 КК України).

РОЗДІЛ 3
ФОРМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕЦІЛЬОВЕ
ВИКОРИСТАННЯ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ, ЗДІЙСНЕННЯ ВИДАТКІВ
БЮДЖЕТУ ЧИ НАДАННЯ КРЕДИТІВ З БЮДЖЕТУ БЕЗ
ВСТАНОВЛЕНИХ БЮДЖЕТНИХ ПРИЗНАЧЕНЬ АБО З ЇХ
ПЕРЕВИЩЕННЯМ

3.1 Форми негативної кримінальної відповідальності за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України

У підрозділі 1.2 дослідження ми звертали уваги на можливі форми негативної кримінальної відповідальності за вчинення будь-якого кримінального правопорушення, у тому числі й кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України. До таких форм, нагадаємо, належать: 1) засудження особи з призначенням покарання та його реальним відбуванням; 2) відбуванням засудженою особою раніше призначеного покарання, від реального відбування якого вона була звільнена, у зв'язку з невиконанням покладених на неї судом обов'язків або вчиненням протягом іспитового строку нового кримінального правопорушення (ч. 2 ст. 75, ст. 76, 78 КК України); 3) засудженням особи з призначенням покарання та реальним його відбуванням із зазнаванням можливих інших примусових заходів кримінально-правового характеру, передусім судимості та спеціальної конфіскації (ст. ст. 65, 88–89, 96-1–96-2 КК України).

Розглянемо далі більш детальні ці форми негативної кримінальної відповідальності за нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням.

Щодо засудження особи з призначенням в обвинувальному вирокі покарання та його реальним відбуванням.

За справедливим зауваженням О. О. Житного та С. М. Гусарова кримінальне покарання та проблеми, які з ним пов'язані, обґрунтовано визнаються однією з найскладніших в теоретичних і прикладних галузях знань про злочинність та протидію їй. Водночас, покарання було й залишається правовим засобом регулювання поведінки людини. Тому оптимальні моделі кримінального покарання вимагають, серед іншого, належної нормативної регламентації визначення й обчислення його строків і розмірів на нормативному й прикладному рівнях [44, с. 85].

Нецільове використання бюджетних коштів службовою особою, а так само здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням всупереч Бюджетному кодексу України чи закону про Державний бюджет України на відповідний рік, тягне призначення винним різних видів основних та додаткових видів покарань:

– за ч. 1 ст. 210 КК України – штрафу; виправних робіт; обмеження волі, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю або без такого;

– за ч. 2 ст. 210 КК України – обмеження волі; позбавлення волі, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю.

Відповідно до ст. 53 КК України *штраф* – це грошове стягнення, що накладається судом у випадках і розмірі, встановлених в Особливій частині КК України, з урахуванням положень частини другої цієї статті [72].

Ю. А. Пономаренко у своїх окремих наукових публікаціях уточнює це поняття і пропонує під штрафом розуміти захід примусу, що полягає в обмеженні права власності особи на певну суму грошових засобів, яка вчинила кримінальне правопорушення, шляхом застосування судом за вирокі суду до такої особи грошового стягнення на користь державного бюджету України [116, с. 9]. Отже штраф – це грошове стягнення. Водночас в інших своїх публікаціях автор наголошує на тому, що така характеристика штрафу як грошове стягнення має

міжгалузевий зв'язок, оскільки грошове стягнення зустрічається й у кримінальному процесуальному законодавстві та застосовується як захід забезпечення кримінального провадження. У зв'язку з цим, на його думку, грошове стягнення повинно мати свою окрему характеристику і визначення [115, с. 334].

Звідси, грошове стягнення – це примусовий захід, який полягає в накладенні на особу в установленому законом порядку обов'язку сплатити певну грошову суму, що застосовується під час досудового розслідування за рішенням слідчого судді, а в судовому провадженні – судом. Саме тому під грошовим стягненням як обов'язкової характеристики штрафу у ст. 53 КК України слід розуміти обов'язок сплатити певну грошову суму, що накладається судом в межах судового розгляду кримінального провадження.

Покарання у вигляді штрафу за вчинення розглядуваного кримінального правопорушення може бути представлено такими прикладами судової практики. Так, вироком Суворівського районного суду м. Херсону О. визнана винним за ч. 1 ст. 210 КК України. Йому призначено покарання у виді штрафу у сумі, розмір якої становить 2550 грн, з позбавленням права обіймати посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих функцій строком на 2 роки [19]. Вироком Дніпровського районного суду Дніпропетровської області особа засуджена за ч. 1 ст. 210 КК України та їй призначено покарання у виді штрафу у розмірі 250 неоподаткованих мінімумів доходів громадян, тобто 4 250 (чотири тисячі двісті п'ятдесят) грн, з позбавленням права обіймати посади на строк до 3 років, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій в органах державної влади та місцевого самоврядування [15].

Згідно з чинним кримінальним законодавством України покарання у вигляді штрафу за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 210 КК України, призначається судом у межах від однієї тисячі до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Саме це власне і дає підстави вважати передбачене цією частиною статті протиправне посягання

злочином, хоча, насправді, воно таким не є, на що ми вже звертали увагу. У попередній розділах цього дослідження в обґрунтування такої думки ми вже наводили відповідні аргументи, тому немає сенсу ще раз на них наголошувати. Тут лише зазначимо, що оскільки протиправне посягання, передбачене ч. 1 ст. 210 КК України, насправді належить до категорії кримінальних проступків, то цілком логічно було би і санкцію цієї частини статті привести у відповідність з тими формальними критеріями, які покладає законодавець в основу розподілу кримінальних правопорушень на кримінальна проступки та злочини. У зв'язку з цим, вважаємо за доцільним знизити максимальну межу основного покарання у вигляді штрафу з 4000 нмдг до 3000 тисяч нмдг шляхом внесення до санкції ч. 1 ст. 210 КК України відповідних змін. Отже, *пропонуємо в абзаці другому частини другої статті 210 слова «від однієї тисячі до чотирьох тисяч» замінити словами «від однієї тисячі до трьох тисяч».*

Покарання у вигляді *виправних робіт* за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 210 КК України, призначається на строк до двох років. Цей різновид покарання зводиться до участі засудженого в суспільно корисній праці, що виконується на підприємстві, в установі, організації, де він працевлаштований та виконує певні трудові обов'язки. При цьому із суми заробітку засудженого до виправних робіт провадиться відрахування в дохід держави у розмірі, встановленому вироком суду, в межах від десяти до двадцяти відсотків [94, с. 164]. Тут слід звернути увагу на те, що можливість призначення покарання у вигляді виправних робіт, не зважаючи на його визначення у санкції ч. 1 ст. 210 КК України, є певною мірою сумнівною. У підрозділі 2.2. цього дослідження ми зазначали, що суб'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України, є спеціальний суб'єкт, а саме службова особа. Відповідно до приписів ч. 2 ст. 57 КК України виправні роботи не застосовуються «... до вагітних жінок та жінок, які перебувають у відпустці по догляду за дитиною, до непрацездатних, до осіб, що не досягли шістнадцяти років, та тих, що досягли пенсійного віку, а також до військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу Державної служби

спеціального зв'язку та захисту інформації України, працівників правоохоронних органів, нотаріусів, приватних виконавців, суддів, прокурорів, адвокатів, державних службовців, посадових осіб органів місцевого самоврядування».

Отже, негативним наслідком вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 210 КК України, не може бути призначення судом покарання у вигляді виправних робіт, принаймні не у всіх випадках це можливо. Звідси є всі підстави стверджувати, що нормативно-правове визначення цього виду основного покарання у санкції ч. 1 ст. 210 КК України, носить певною мірою декларативний характер. Це обумовлює висунення пропозиції щодо виключення саме цього виду основного покарання із санкції ч. 1 ст. 210 КК України. Подібна думка, до речі, вже висловлювалася окремими вітчизняними дослідниками [129, с. 215]. У зв'язку з цим, в нашій інтерпретації, вочевидь, вона дістає свого подальшого наукового розвитку.

Доречно також зазначити й те, що О. Ю. Шиян, навпаки, вважає, що передбачення покарання у вигляді виправних робіт в санкції цієї кримінально-правової норми є доцільним. В обґрунтування такої позиції дослідниця зазначає, що суб'єктом злочину, передбаченого ст. 210 КК України, можуть бути й особи, до яких застосовуються виправні роботи, наприклад, службові особи, наділені повноваженнями щодо використання бюджетних коштів (керівники та головні бухгалтери, керівники фінансових підрозділів організацій, що є одержувачами бюджетних коштів) [161, с. 213].

З приводу цього зазначимо, що згідно з ч. 2 ст. 1 Закону України «Про державну службу» державний службовець – це громадянин України, який займає посаду державної служби в органі державної влади, іншому державному органі, його апараті (секретаріаті), одержує заробітну плату за рахунок коштів державного бюджету та здійснює встановлені для цієї посади повноваження, безпосередньо пов'язані з виконанням завдань і функцій такого державного органу, а також дотримується принципів державної служби [127]. Отже, службові особи, наділені повноваженнями щодо використання бюджетних

коштів (керівники та головні бухгалтери, керівники фінансових підрозділів організацій, що є одержувачами бюджетних коштів), дійсно можуть і не бути державними службовцями. Однак, у ч. 2 ст. 57 КК України зазначається, що виправні роботи не застосовуються й щодо посадових осіб органів місцевого самоврядування, які за своїм правовим статусом фактично є ідентичними зі статусом наведених службових осіб з повноваженнями щодо використання бюджетних коштів. У зв'язку з цим, вочевидь, це ставить їх у нерівне правове становище. Згідно зі ст. 24 Конституції України громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками [54].

У зв'язку з цим, потенційна можливість призначення покарання у вигляді виправних робіт службовим особам, які не є державними службовцями, але наділені повноваженнями щодо використання бюджетних коштів (керівники та головні бухгалтери, керівники фінансових підрозділів організацій, що є одержувачами бюджетних коштів), порівняно з виключенням такої можливості щодо посадових осіб органів місцевого самоврядування, також наділених повноваженнями щодо використання бюджетних коштів, входить у протиріччя зі вказаними положеннями Конституції України, що лише підкреслює необхідність відмови у санкції ч. 1 ст. 210 КК України від нормативного правового визначення такого основного покарання як виправні роботи.

Покарання у вигляді обмеження волі за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 210 КК України, призначається на строк до трьох років, з додатковим призначенням позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.

Відповідно до ст. 61 КК України обмеження волі полягає у триманні особи в кримінально-виконавчих установах відкритого типу без ізоляції від суспільства в умовах здійснення за нею нагляду з обов'язковим залученням засудженого до

праці та призначається судом у межах від одного до п'яти років (ст. 61 КК України) [72].

Ю. А. Пономаренко зазначає, що особи, які відбувають обмеження волі, на відміну від засуджених до позбавлення волі, перебувають у виправних центрах без охорони, але під наглядом адміністрації, який охоплює спостереження і контроль за їх поведінкою за місцем проживання і роботи, а також в неробочий час. Служба з нагляду за засудженими на території виправного центру та прилеглої місцевості забезпечується, як правило, шляхом патрулювання. На підставі цього дослідник доходить висновку, що хоч засуджений й обмежується певним чином у своїх правах і свободах, але такі обмеження не створюють тих обмежень, що виникають під час позбавлення волі в умовах повної ізоляції засудженого. У зв'язку з цим, обмеження волі на відміну від позбавлення волі необхідно проводити не за наявності або відсутності ізоляції від суспільства, як це до речі безпосередньо впливає зі змісту ч. 1 ст. 61 і 64 КК України, а за ступенем такої ізоляції, більшою чи меншою її інтенсивності [112, с. 172–173]. Подібна позиція знаходить свою підтримку й серед інших науковців [100, с. 79]. Засуджені до обмеження волі особи відбувають покарання у виправних центрах, як правило, у межах адміністративно-територіальної одиниці відповідно до їх місця проживання до засудження [81, с. 411–412; 62, с. 335–336].

Як вже було зазначено, у разі вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 210 КК України, покарання у вигляді *позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю* як додаткове до обмеження волі покарання призначається на строк до трьох років або без такого.

Відповідно до ст. 55 КК України це покарання зводиться до встановлення обвинувальним вироком суду заборони засудженому обіймати певну посаду або займатись певним видом діяльності. У такий спосіб обмежується право особи на працю, зайняття службовою, професійною або іншою діяльністю. Цей вид покарання належить до кола змішаних покарань, оскільки може бути призначене як основне та як додаткове, строкових, а також спеціальних, оскільки застосовується не до будь-якого суб'єкта, а лише до тих осіб, які на момент

вчинення кримінального правопорушення обіймали ті посади чи займалися тією діяльністю, з якими було пов'язане вчинення кримінального правопорушення. Призначення цього покарання зумовлює для суду необхідність конкретизувати у вирокі ту посаду, права обіймати яку позбавляється особа, а так само той вид діяльності, права займатися якою він лишається [94, с. 160].

У випадку вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 210 КК України, щодо винного може бути призначене *обмеження волі* як основне покарання вже *без позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, але* на строк від двох до п'яти років.

Слід зазначити, що призначення цього виду основного покарання у вказаних мінімальних межах не відповідає виробленим доктриною кримінального права загальним засадам побудови кримінально-правових санкцій. Згідно з ними максимальна межа покарання за основним складом кримінального правопорушення має бути мінімальною межею покарання за його кваліфікованим складом [6, с. 173]. Отже, оскільки санкцією ч. 1 ст. 210 КК України покарання у виді обмеження волі визначено у межах «... *на строк до трьох років*», то мінімальна межа цього ж виду покарання за ч. 2 ст. 210 КК України має бути «*три*», а не «*два*» роки як встановлено в законі.

У зв'язку з цим, є всі підстави висунути пропозицію уточнити мінімальну межу основного покарання у вигляді обмеження волі за ч. 2 ст. 210 КК України. Тому пропонуємо в абзаці другому частини другої статті 210 слова «від двох до п'яти» замінити словами «від трьох до п'яти».

Найбільш суворим негативним наслідком вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 210 КК України, може бути покарання у вигляді *позбавлення волі* на строк від двох до шести років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років. Тобто засуджений в межах зазначеного строку повністю ізолюється від суспільства і поміщається до кримінально-виконавчої установи закритого типу (ст. 63 КК України) [137, с. 962–963; 112, с. 207–219]. Позбавлення волі пов'язується з істотними правообмеженнями для засудженого, який не лише

повністю ізолюється від суспільства, а й позбавляється свободи пересування, вибору виду трудової діяльності, обмежується в розпорядженні своїм часом, у спілкуванні з родичами та близькими йому особами тощо. На нього чиниться певний карально-виховний вплив, з ним ведеться систематична освітньо-виховна робота [81, с. 415–417].

Отже, робимо висновок, що перша форма негативної кримінальної відповідальності за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч.1 і 2 ст. 210 КК України, в дійсності (насправді) може поставати у реалізації судом його права покладати на засудженого з урахуванням принципу індивідуалізації кримінально-правового обтяження (ст. 65 КК України), одного з таких передбачених у санкціях відповідних частин статті 210 КК України видів покарань як:

- ч. 1 ст. 210 КК України – 1) штрафу; 2) обмеження волі, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю або без такого;
- ч. 2 ст. 210 КК України – 1) обмеження волі; 2) позбавлення волі, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю за вчинення нецільового використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням, належить до додаткових видів покарань. Всі інші до основних таких видів покарань.

При цьому, доречно зазначити, що за офіційною статистичною інформацією та наявною судовою практикою ця форма негативної кримінальної відповідальності за вчинення розглядуваного кримінального правопорушення принаймні за останні роки постає, як правило, у вигляді засудження з призначенням та реальним виконанням покарання у вигляді штрафу.

Штраф, будучи найменш суворим видом покарання є водночас доволі ефективним засобом протидії різним проявам протиправної поведінки. У зв'язку з цим, вважаємо не до кінця продуманою позицію законодавця, який відмовився від можливості призначення цього виду покарання у випадку вчинення

кваліфікованого порушення бюджетного законодавства (ч. 2 ст. 210 КК України). На наше переконання його визначення у санкції ч. 2 ст. 210 КК України лише би сприяло більш дієвому та ефективному кримінально-правовому реагуванню на передбачені в диспозиції ч. 2 ст. 210 КК України протиправні дії. Але вважаємо, що штраф необхідно передбачити в якості можливого покарання за вчинення кваліфікованого нецільового використання бюджетних коштів та інших форм порушення бюджетного законодавства не як основного, а як додаткового до такого основного покарання як *позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю*. Окремі вітчизняні науковці зазначають, що, враховуючи визначені у ст. 50 КК України цілі покарання, каральний потенціал позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю не лише як додаткового, але і як основного виду покарання є беззаперечним, оскільки засуджений: 1) позбавляється конкретних суб'єктивних прав; 2) обмежується в правоздатності; 3) позбавляється можливості на певний час використовувати отримані спеціальні знання, придбану професію, що може призвести до декваліфікації; 4) позбавляється права займатися звичною діяльністю; 5) виявляється поза колишнім колективом; 6) змушений освоювати іншу професію; 7) часто одержує меншу заробітну плату, ніж ту, яку одержував до засудження; 8) позбавляється низки пільг і переваг; 9) іноді втрачає безперервний виробничий стаж; 10) втрачає спеціальний виробничий стаж; 11) має судимість [140, с. 36]. Відповідно ж до ч. 3 ст. 53 КК України штраф як додаткове покарання може бути призначений лише тоді, коли його спеціально передбачено в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини цього Кодексу [72].

Доцільність запровадження за вчинення, кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 210 КК України, покарання у вигляді *позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю зі штрафом від 3000 нмдг до 6000 нмдг* обумовлено також ще й тим, що у випадку призначення судом такого основного покарання за вчинення злочину, передбаченого ч. 2 ст. 210 КК України, як обмеження волі, його виконання спеціальними органами держави

певною мірою ускладнюється з огляду на окремі положення чинного КВК України. З огляду на це, фактично єдиним кримінально-правовим наслідком вчинення кваліфікованого складу порушення бюджетного законодавства за чинною редакцією ч. 2 ст. 210 КК України залишається позбавлення волі, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю, що навряд чи відповідає принципу індивідуалізації покарання.

Річ у тім, що ст. 16 КВК України декларовано, що виправні центри виконують покарання у виді обмеження волі стосовно осіб, засуджених за кримінальні проступки та нетяжкі злочини, а також засуджених, яким даний вид покарання призначено відповідно до ст. 82, 389 КК України. відповідно до положень ст. 12 КК України, злочин, передбачений ч. 2 ст. 210 КК України, належить до тяжких злочинів, а тому його виконання виправними центрами є неможливим. Це є яскравим прикладом колізії правових норм, подолання якої можливе, як правило, шляхом уточнення чинного кримінально-виконавчого законодавства. До речі, вказаний аспект раніше, під час аналізу більш загальних проблем нормативно-правової визначеності та порядку виконання різних видів покарань, знаходив свою актуалізацію у наукових розвідках вітчизняних науковців. Зокрема, Ю. А. Пономаренко вже звертав увагу на те, що в КК України міститься низка тяжких злочинів, в санкціях за які встановлено покарання у виді обмеження волі. Більш того, на підставі ст. 69 КК України цей вид покарання може бути призначений практично не лише за будь-який тяжкий, але й за особливо тяжкий злочин. Але, зважаючи на положення ст. 16 КВК України, у разі призначення засудженим обмеження волі за тяжкий або особливо тяжкий злочин, відбувати покарання їм буде ніде. Будь-яких позитивних законодавчих зрушень у розв'язання вказаної правової колізії наразі спостерігати навряд чи можна, а тому залишається актуальною пропозиція уточнення відповідних нормативно-правових актів в частині прибирання зі згаданої статті вказівку на категорії тяжкості злочину, залишивши лише положення про те, що виправні центри виконують покарання у вигляді обмеження волі [112, с. 165–166].

У зв'язку з цим, навіть за умови усунення зазначеної колізії між нормами кримінального та кримінально-виконавчого законодавства, вважаємо за необхідне все ж таки доповнити абзац другий ч. 2 ст. 210 КК України перед словами «... обмеження волі ...» положенням наступного змісту: «... караються позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від трьох до п'яти років зі штрафом від трьох до шести тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян ...».

Альтернативна визначеність в санкції цієї заборонної кримінально-правової норми різних за ступенем суворості видів основних покарань повністю відповідатиме принципу індивідуалізації покарання та сприятиме дотриманню принципу справедливості і законності під час покладання відповідного кримінально-правового обтяження.

О. Ю. Шиян окремо звертає увагу на те, що у складі злочину, передбаченому ст. 210 КК України, та положеннях закону відсутні підстави щодо неможливості призначення покарання у виді арешту за цей злочин, окрім не передбачення його в санкціях цієї статті КК. У зв'язку із цим, дослідниця пропонує включити цей вид основного покарання у санкцію ч. 2 ст. 210 КК України, як альтернативу покаранню у виді позбавлення волі на певний строк [161, с. 216].

Зазначимо, що подібна пропозиція можливо дійсно й була актуальна на той час, коли дослідниця власне й висувала побідну ініціативу. Але сьогодні вона навряд чи є прийнятною, оскільки Законом України Законом України № 3342-ІХ від 23 серпня 2023 р. [126], покарання у виді арешту замінено на покарання у виді пробаційного нагляду. Отже, якщо й розвивати в подальшому згадану авторську концепцію, то виключно в контексті можливості запровадження у санкції ч. 2 ст. 210 КК України такого нового виду покарання як пробаційний нагляд. З приводу останнього в юридичній літературі висловлюються різні думки, окремі з яких зводяться до того, що пробаційний нагляд за своєю суттю є не покаранням, а іншим засобом кримінально-правового характеру, який дуже нагадує обов'язки (засоби безпеки), передбачені ст. 76 КК України, що

застосовуються до винних у разі їх засудження за певні види покарань на підставі ст. 75 КК України [163]. У зв'язку з цим, пропозиція необхідності і можливої доцільності нормативно-правового визначення у санкції ч. 2 ст. 210 КК України такого покарання як пробаційний нагляд замість арешту потребує свого подальшого наукового осмислення і обговорення.

Наступною формою негативної кримінальної відповідальності за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України, є відбування засудженою особою раніше призначеного покарання, від реального відбування якого вона була звільнена, у зв'язку з невиконанням покладених на неї судом обов'язків або вчиненням протягом іспитового строку нового кримінального правопорушення (ч. 2 ст. 75, ст. 76, 78 КК України).

У юридичній літературі зазначається, що у КК 2001 р. відомий багато років нашому праву інститут засудження з випробуванням (умовне засудження і відстрочка виконання вироку) трансформовано в один із видів звільнення від відбування покарання – звільнення від відбування покарання з випробуванням [69, с. 382].

У чинному КК України звільнення від відбування покарання з випробуванням представлене у вигляді звичайного та спеціального такого звільнення. Звичайне звільнення від відбування покарання з випробуванням застосовується у випадках, коли суд, зважаючи на певні обставини, дійде висновку про можливість виправлення засудженого без реального відбування покарання. КК передбачає зазначену можливість лише у випадках засудження особи до таких видів покарань, як виправні роботи, службове обмеження для військовослужбовців, обмеження волі і позбавлення волі. Суд визначає іспитовий строк, покладає на винного певні особисті обов'язки, а на відповідні державні органи – обов'язки з контролю. Не виключається призначення при цьому додаткових покарань [34, с. 364].

Спеціальне звільнення від відбування покарання з випробуванням пов'язано з реалізацією положень ч. 2 ст. 75 КК України. У зв'язку з цим, реалізація інституту звільнення від відбування покарання з випробуванням має

певні особливості. Так, якщо обов'язковою передумовою звільнення від відбування покарання у «звичайному» кримінальному провадженні є висновок судді про можливість виправлення особи без реального відбування покарання, то відповідно до ч. 2 ст. 75 КК України, умовою відповідного звільнення у провадженні на підставі угоди є лише міра призначеного особі покарання та узгодження питання про звільнення від відбування покарання між сторонами угоди. Єдиною можливістю реагування суду на умови угоди, є передбачене процесуальним законодавством повноваження відмовити в затвердженні угоди, якщо вона не відповідає вимогам закону [7, с. 329].

Вказані види звільнення від відбування покарання з випробуванням є водночас, з одного боку, нічим іншим як засудженням винного з призначенням йому певного виду і розміру покарання, від реального відбування якого він протягом іспитового строку звільняється, а, з іншого боку, відбуванням засудженою особою раніше призначеного покарання, від реального відбування якого вона була звільнена (ч. 2 ст. 75, ст. 76 КК України), у зв'язку з невиконанням покладених на неї судом обов'язків (ч. 2 ст. 78 КК України) або засудження його знову з урахуванням положень ст. 71, 72 КК України у випадку вчинення протягом іспитового строку нового кримінального правопорушення (ч. 3 ст. 78 КК України).

В аспекті розглядуваної форми негативної кримінальної відповідальності за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України, ключове значення мають не підстави та умови взагалі постановки питання про звільнення від відбування покарання з випробуванням (це є предметом аналізу відповідної форми позитивної кримінальної відповідальності за вчинення цього протиправного посягання), а інші обставини. Такими обставинами, власне, й є невиконання засудженим покладених на нього обов'язків, а також систематичне вчинення адміністративних правопорушень, протягом іспитового строку, що тягне припинення випробування і направлення засудженого для реального відбування призначеного покарання. При цьому, у випадку вчинення ним протягом строку випробування нового кримінального правопорушення, хоча і

припиняє випробування згідно з ч. 2 ст. 75 КК, але й водночас додатково ще й вимагає призначення покарання за сукупністю вироків [33, с. 364]. У цьому вбачається дуалізм позитивного та негативного аспекту кримінальної відповідальності, що яскраво проявляється в її можливих формах та формах інших заходів кримінально-правового характеру [165, с. 215–217].

І. І. Митрофанов зазначає, що відповідно до ч. 2 ст. 78 КК України якщо засуджений не виконує покладені на нього обов'язки або систематично вчинює правопорушення, що потягли за собою адміністративні стягнення і свідчать про його небажання стати на шлях виправлення, суд, керуючись ч. 2 ст. 78 і на підставі п. 8 ч. 1 ст. 537 КПК України, направляє засудженого для відбування призначеного покарання. При цьому систематичне вчинення правопорушень – це вчинення трьох або більше правопорушень із застосуванням до засудженого за кожне правопорушення заходів адміністративного стягнення, що є свідченням його небажання стати на шлях виправлення. Як невідбуту частину покарання необхідно розглядати: а) те основне покарання, від відбування якого засуджений був звільнений на підставі ст. 75 України, за винятком строку попереднього ув'язнення, якщо воно мало місце в попередньому кримінальному провадженні. При цьому, якщо попереднім вирокком особа була засуджена до позбавлення волі зі звільненням від відбування покарання із випробуванням і в період іспитового строку вчинила нове кримінальне правопорушення, суд зобов'язаний визначити остаточне покарання у виді позбавлення волі і тоді, коли останнім за часом вирокком призначаються більш м'які види покарання (абз. 7 п. 26 Постанови ПВСУ «Про практику призначення судами кримінального покарання» від 24 жовтня 2003 р. № 7); б) невідбуту частину додаткового покарання у виді штрафу чи позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, якщо воно було призначене при звільненні від відбування покарання з випробуванням. «Якщо про вчинення під час іспитового строку нового злочину стало відомо після винесення постанови про звільнення засудженого від покарання (ч. 1 ст. 78 КК України), суд, який розглядає справу про новий злочин, вправі призначити покарання за сукупністю вироків лише за

умови скасування цієї постанови в установленому порядку» (абз. 3 п. 10 Постанови ПВСУ «Про практику призначення судами кримінального покарання» від 24 жовтня 2003 р. № 7) [81, с. 477].

Для встановлення випадків вчинення засудженим нового кримінального правопорушення, кримінально-виконавча інспекція (орган пробації) один раз на шість місяців направляє вимоги до підрозділів інформаційних технологій відповідних органів внутрішніх справ. Отримані відповіді зберігаються в особових справах засуджених [90, с. 193].

У юридичній літературі з посиланням на вищу судову інстанцію зазначається, що судам рекомендовано не застосовувати повторно під час розгляду справи про вчинене нове кримінальне правопорушення звільнення за ст. 75 КК України щодо осіб, раніше звільнених від відбування покарання з випробуванням у випадку вчинення ними протягом іспитового строку нового кримінального правопорушення. Хоча й будь-яких обмежень щодо такого повторного застосування ст. 75 КК України у таких ситуаціях закон й не містить [92, с. 201].

З цього приводу варто зазначити, що якщо й можна погодитися з такою позицією вищої судової інстанції, то лише у випадках прийняття рішення про звільнення від відбування з випробуванням, під час розгляду справи про вчинене нове кримінальне правопорушення, у випадках раніше застосованого судом звільнення на підставі ч. 1 ст. 75 КК України. У раз ж раніше застосованого звільнення від відбування покарання з випробуванням на підставі ч. 2 ст. 75 КК України, зокрема, у випадку затвердження угоди про визнання вини, повторне звільнення від відбування покарання з випробуванням виключати не слід. Але підходити до цього необхідно диференційовано. У випадку будь-яких сумнівів щодо такого звільнення цілком виправдано, якщо й відмовляти у звільненні від відбування покарання з випробуванням винним особам, то лише за умови призначення узгодженого сторонами угоди про визнання вини покарання та його затвердження судом. Насамперед, це можна обґрунтувати тим, що інститут угод у кримінальному процесі, спрямований на спрощення та скорочення процедури

розгляду кримінальних проваджень зменшення строків перебування осіб під вартою, заощадження коштів та часу, що втрачаються на розгляд кримінального провадження, зменшення навантаження на суд та суддю [75, с. 967]. Подібна рекомендація, вочевидь, цілком може бути використана й у відповідних ситуаціях, пов'язаних зі вчиненням кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України.

Нарешті, *формою негативної кримінальної відповідальності за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України, є засудження особи з призначенням покарання та реальним його відбуванням із зазнаванням можливих інших примусових заходів кримінально-правового характеру, передусім спеціальної конфіскації та судимості (ст. ст. 65, 88–89, 96-1–96-2 КК України).*

Дослідження особливостей засудження особи за нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням з призначенням згаданих видів основних та додаткових покарань та інших передбачених кримінальним законом обмежень або обтяжень може бути здійснено у вигляді: 1) засудження з призначенням покарання та застосуванням спеціальної конфіскації; 2) засудження з призначенням покарання та комплексу обмежень, обтяжень або заборон судимості.

Засудження з призначенням покарання та застосуванням *спеціальної конфіскації* можливе на підставі приписів ст. 96-1, 96-2 КК України. Так, ч. 1 ст. 96-1 КК України задекларовано, що спеціальна конфіскація полягає у примусовому безоплатному вилученні за рішенням суду у власність держави грошей, цінностей та іншого майна у випадках, визначених КК України, за умови вчинення умисного кримінального правопорушення або суспільно небезпечного діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого Особливою частиною КК України, за які передбачено основне покарання у вигляді позбавлення волі або штрафу понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а так само ... передбаченого ч. 1 ст. 210 КК України [72].

Умовами застосування спеціальної конфіскації є такі: 1) вчинення умисного злочину або суспільно небезпечного діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого Особливою частиною КК України за які встановлено основне покарання у вигляді позбавлення волі або штрафу понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян; 2) вчинення умисного злочину, за яке передбачено відповідальність за один із кримінальних правопорушень, визначених у ч. 1 ст. 96-1 КК України.

Підставою застосування спеціальної конфіскації є: 1) обвинувальний вирок суду; 2) ухвала суду про звільнення особи від кримінальної відповідальності; 3) ухвала суду про застосування примусових заходів медичного характеру; 4) ухвала суду про застосування примусових заходів виховного характеру (ч. 2 ст. 96-1 КК України).

Предметом спеціальної конфіскації можуть бути гроші, цінності й інше майно, які: а) були одержані внаслідок вчинення злочину та/або є доходами від такого майна; б) призначалися (використовувалися) для схиляння особи до вчинення злочину, фінансування та/або матеріального забезпечення злочину або винагороди за його вчинення; в) були предметом злочину, крім тих, що повертаються власнику (законному володільцю), а у разі, коли його не встановлено, – переходять у власність держави) були підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення злочину, крім тих, що повертаються власнику (законному володільцю), який не знав і не міг знати про їх незаконне використання (ч. 1 ст. 96-1 КК України).

Спеціальна конфіскація не може бути застосована: – до майна, яке перебуває у власності добросовісного набувача (ч. 4 ст. 96-1 КК України); – до грошей, цінностей та іншого майна, які згідно із законом підлягають поверненню власнику (законному володільцю) або призначаються для відшкодування шкоди, завданої злочинцем (ч. 5 ст. 96-1 КК України) [63, с. 361–362].

З приводу нормативної визначеності зазначеної законодавчої конструкції спеціальної конфіскації у ст. 96-1 КК України, хотілося б звернути увагу на те, що суб'єктивна сторона цього кримінального правопорушення може

характеризуватися прямим умислом. Санкцією чинної ч. 1 ст. 210 КК України передбачено можливість призначення винному основного покарання у вигляді штрафу від однієї тисячі до чотирьох тисяч нмдг. Отже, вже це засвідчує наявність умови щодо потенційної можливості застосування судом спеціальної конфіскації у випадку вчинення кримінального правопорушення, що розглядається, а тому окрема додаткова вказівка у ч. 1 ст. 96-1 КК України ще й на те, що передумовою застосування спеціальної конфіскації «... так само ... є вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 210...» є зайвою та порушує принцип економії визначеності нормативного матеріалу [132, с. 190–192].

Кримінальна відповідальність за вчинення нецільового використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням також настає з моменту набрання обвинувальним вироком законної сили та припиняється – з моменту погашення або зняття *судимості* (ст. 89 КК України). Судимість – це кримінально-правовий наслідок учинення особою суспільно небезпечного діяння, визначеного законом про кримінальну відповідальність як кримінальне правопорушення, що тягне за собою певні негативні соціальні та правові обмеження. Отже, судимість пов'язується виключно з учиненням діяння, передбаченого законом про кримінальну відповідальність, і жодне інше правопорушення не тягне за собою такого наслідку, тобто не може утворювати судимості. Обмеження, пов'язані із судимістю, виникають із дня набрання законної чинності обвинувальним вироком суду та тривають до її погашення або зняття (ч. 1 ст. 88 КК України). Виходячи з цього визначення, судимість поширюється на весь строк відбування покарання і, як правило, на певний строк після його відбуття. Таким чином, підставою судимості є наявність обвинувального вироку суду, який набрав законної чинності та яким особа засуджується до певного виду й розміру покарання [63, с. 341].

З приводу засудження з призначенням покарання та комплексу обмежень, обтяжень або заборон *судимості* зазначимо, що така форма негативної

кримінальної відповідальності за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України, може мати місце у випадках засудження з призначенням покарання, комплексу обмежень, обтяжень або заборон судимості та їх реальним зазнаванням за вчинення нетяжкого або тяжкого злочину, передбаченого ч. 1 і 2 ст. 210 КК України.

Системний аналіз вказаних положень чинного КК України дозволяє дійти висновку, що строки комплексу обмежень, обтяжень або заборон судимості, у випадку нецільового використання бюджетних коштів можуть бути різними. Відповідно до ст. 89 КК України такими, що не мають судимості, визнаються особи, які вчинили кримінальне правопорушення, передбачене ст. 210 КК України:

1) засуджені за вчинення цього протиправного посягання відповідно до ч. 2 ст. 75 КК України, якщо *протягом іспитового строку* вони не вчинять нового кримінального правопорушення і якщо протягом зазначеного строку рішення про звільнення від відбування покарання з випробуванням не буде скасоване з інших підстав, передбачених законом. Якщо строк додаткового покарання перевищує тривалість іспитового строку, особа визнається такою, що не має судимості, після відбуття цього додаткового покарання (п. 1 ч. 1 ст. 89 КК України);

2) засуджені за вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 210 КК України, до основного покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч нмдг, позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю, виправних робіт, якщо вони протягом року з дня відбуття покарання (основного та додаткового) не вчинять нового кримінального правопорушення (п. 5 ч. 1 ст. 89 КК України);

3) засуджені за вчинення злочину, передбаченого ч. 2 ст. 210 КК України, до обмеження волі, якщо вони *протягом двох років з дня відбуття покарання* (основного та додаткового) не вчинять нового кримінального правопорушення (п. 6 ч. 1 ст. 89 КК України);

4) засуджені до позбавлення волі за тяжкий злочин, тобто передбачений ч. 2 ст. 210 КК України, якщо вони *протягом шести років з дня відбуття покарання (основного та додаткового)* не вчинять нового кримінального правопорушення (п. 8 ч. 1 ст. 89 КК України) [72].

3.2 Форми позитивної кримінальної відповідальності за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України

З огляду на доктринальні положення, викладені нами у підрозділі 1.2 цього дослідження, форми позитивної кримінальної відповідальності за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України, зводяться переважно до звільнення особи від потенційного або реального кримінально-правового обтяження, що безпосередньо знаходять свій вияв у ст. 49; ч. 5 ст. 74; ч. 2 ст. 75–77 КК України. За своїм змістом ця форма – це заохочення, що реалізуються як в межах, так і поза межами кримінальної відповідальності, або недоцільність здійснення раніше розпочатого кримінального провадження. Причому, реалізація заохочувальної потенціалу у випадку звільнення від відбування покарання з випробуванням в окремих випадках, ця форма пов'язана із застосуванням до винних осіб одночасно з заохоченням ще й визначених законом обов'язків або обмежень, особистого та іншого характеру, які здебільшого мають примусовий характер.

Отже, зовнішній вияв прояву цих кримінально-правових норм у випадку вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України, може бути представлений:

1) прийняттям рішення у формі ухвали суду про закриття кримінального провадження у зв'язку з закінченням строків давності зі звільненням особи від кримінальної відповідальності (ст. 49 КК України);

2) прийняттям рішення у формі обвинувального вироку суду, в якому зазначається рішення про засудження винного, але звільнення його від

призначення покарання у зв'язку із закінченням строків давності (ч. 5 ст. 74 КК України);

3) прийняттям рішення у формі обвинувального вироку суду, в якому зазначається рішення засудити винного, призначити йому узгоджене на підставі угоди про визнання винуватості покарання, та звільнити від його реального відбування з покладанням протягом визначеного випробувального строку, передбачених у ст. 76 КК України обов'язків та обмежень судимості.

Розглянемо більш детально наведені форми позитивної кримінальної відповідальності за вчинення розглядуваного кримінального правопорушення.

Перша форма позитивної кримінальної відповідальності за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України, зводиться до прийняття рішення у формі ухвали суду про закриття кримінального провадження у зв'язку з закінченням строків давності зі звільненням особи від кримінальної відповідальності (ст. 49 КК України).

О. О. Житний зазначає, що найважливіші принципи кримінального права (законності, справедливості, гуманізму) повинні дотримуватись не лише при реалізації кримінальної відповідальності, але й під час звільнення від неї. Важко сказати, що є суттєвішим порушенням закону: неправомірне притягнення до кримінальної відповідальності невинуватих осіб, несправедливе звільнення від неї, чи безпідставна відмова у ньому там, де це звільнення передбачене законом. У будь-якому з названих випадків порушуються права громадян, страждають інтереси держави та суспільства. Необхідність посилення законності в діяльності вітчизняних органів кримінальної юстиції обумовлює потреби в подальшому вдосконаленні прикладних аспектів застосування норм кримінального права, зокрема, правових приписів про звільнення від кримінальної відповідальності [42, с. 23].

Тут також доречно зазначити, що існування у чинному кримінальному законодавстві України інституту звільнення від кримінальної відповідальності безпосередньо пов'язано з розумінням кримінально-правової політики, суть якої зводиться до того, що покарання не є ні єдиним, ні головним засобом протидії

різним проявам кримінальної активності. У зв'язку з цим, досягнення завдань, визначених у ч. 1 ст. 1 КК України, можливе завдяки застосуванню не лише покарання, але й інших кардинально відмінних від нього заходів кримінально-правового характеру. Їх сутністю є не кара, а виховання, лікування, заохочення (стимулювання), безпека тощо. Вочевидь, коли йдеться про звільнення від кримінальної відповідальності то це означає, що особа звільняється саме від негативної (ретроспективної) кримінальної відповідальності, оскільки звільнення від кримінальної відповідальності означає позбавлення особи несприятливих наслідків вчиненого нею в минулому діяння. Саме тому, звільнення від кримінальної відповідальності багатьма дослідниками розуміється як відмова держави, в особі суду, від державного осуду особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, а також від покладання на неї обмежень особистого, майнового або іншого характеру, встановлених законом за його вчинення [66, с. 283-284].

Звільненню від кримінальної відповідальності властиві наступні особливості: 1) будь-який вид звільнення від кримінальної відповідальності може бути застосований тільки до осіб, у діях яких містяться ознаки складу кримінального правопорушення; 2) під підставами застосування такого звільнення варто розуміти ті об'єктивно існуючі причини, що обумовлюють таке звільнення. Слід погодитися з тими вченими, які підстави будь-якого звільнення бачать у різних проявах позитивної посткримінальної поведінки або в об'єктивних факторах (зміна обстановки, закінчення строків давності), за наявності яких здійснення подальшого кримінального провадження є недоцільним. Не можна вважати підставою звільнення склад кримінального правопорушення, тому що його наявність в діях особи є, з одного боку, передумовою для звільнення від кримінальної відповідальності, а, з іншого боку, підставою для виникнення кримінальної відповідальності (ч. 1 ст. 1 КК України); 3) звільнення від кримінальної відповідальності застосовується в межах кримінально-правових відносин, що виникли внаслідок вчинення кримінального правопорушення. Тому застосовувати звільнення від кримінальної

відповідальності може тільки суд, але до прийняття рішення про ухвалення обвинувального вироку суду і замість нього; 4) звільнення від кримінальної відповідальності не є реабілітацією особи. Звідси у особи, яка підлягає звільненню від кримінальної відповідальності впливає право на заперечення проти такого звільнення, якщо ця особа вважає себе невинною; 5) звільнення від кримінальної відповідальності відрізняється від звільнення від покарання. Розходження між цими правовими явищами засновано на розходженні між кримінальною відповідальністю і покаранням, що є близькими, але не тотожними правовими категоріями. Звичайно, особа, звільнена від кримінальної відповідальності звільняється і від покарання, але особа, звільнена від покарання, несе кримінальну відповідальність, оскільки така особа засуджується обвинувальним вироком суду, що виражає негативну оцінку її протиправної поведінки від імені держави [61, с. 326–330; 131, с. 163–166].

На думку О. О. Житного та деяких інших дослідників звільнення від кримінальної відповідальності є засобом регулювання кримінально-правових відносин, які виникають з приводу вчиненого посягання між державою й особою. Його змістом є дострокове й повне припинення цих правовідносин, що відбувається до початку реалізації кримінальної відповідальності. Про повне припинення кримінальної відповідальності свідчить те, що вчинення після цього особою наступного, нового протиправного діяння не враховується у будь-якому виді множинності, що безпосередньо впливає зі змісту ч. 4 ст. 32 та ч. 2 ст. 33 КК України [41, с. 30; 101, с. 213; 80, с. 219–221; 55, с. 103–105; 141, с. 174–176; 150, с. 271–279; 151, с. 258–262].

Звільнення від кримінальної відповідальності на підставі положень чинного КК України у випадку вчинення розглядуваного кримінального правопорушення може бути здійснено судом лише на підставі ст. 49 КК України, тобто у зв'язку із закінченням строків давності з дня вчинення нею протиправного посягання і до дня набрання вироком законної сили, якщо минули такі строки:

за ч. 1 ст. 210 КК України – п'ять років;

за ч. 2 ст. 210 КК України – 10 років.

На відміну від звільнення від призначення покарання у зв'язку із закінченням строків давності на підставі ч. 5 ст. 74 КК України, про що мова буде йти далі, аналіз відповідної статистичної інформації про кількість засуджених осіб за вчинення цього протиправного посягання не засвідчив жодного випадку звільнення від кримінальної відповідальності службової особи за його вчинення саме на підставі ст. 49 КК України.

Належить сказати, що розробники нового КК України намагаються в його тексті відмовитися від інституту звільнення від кримінальної відповідальності, що навряд чи виправдано. На думку окремих вітчизняних науковців, з якими не можна не погодитися, у проекті нового КК України все ж таки незважаючи на своєрідну відмову від інституту звільнення від кримінальної відповідальності, останній не втрачає своєї актуальності, оскільки фактично представлений, принаймні, такими різновидами звільнення від кримінальної відповідальності, а точніше звільнення від притягнення до кримінальної відповідальності, як: 1) виключення застосування засобів кримінальної відповідальності у зв'язку з наявністю дипломатичного або іншого імунітету (ст. 1.4.7.) та 2) припинення кримінального переслідування у зв'язку з помилуванням (ст. 3.4.15.). Більше того, на їх думку, за доцільне розширення подібних нормативних положень за рахунок віднесення до них, скажімо, приписів щодо припинення кримінального переслідування у зв'язку із закінченням строків давності, відомих кримінальному законодавству переважної більшості країн європейського союзу [164, с. 240–242].

Друга форма позитивної кримінальної відповідальності за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України, постає у засудженні винного обвинувальним вироком суду, але звільненням його від призначення покарання у зв'язку із закінченням строків давності (ч. 5 ст. 74 КК України).

Звільнення від покарання (його призначення та відбування) є заходом кримінально-правового впливу, добре відомого в юридичній практиці багатьох

країн. України в цьому плані не є виключенням. Її кримінальне законодавство передбачає звільнення від покарання (наприклад, ч. 4 ст. 74, ч. 5 ст. 74) та від його відбування (наприклад, ст. ст. 75–79, 81, 83 та ін.) в якості заходів кримінально-правового впливу, що застосовуються в різних формах кримінальної відповідальності [108, с. 356].

Звільнення від призначення покарання на підставі ч. 5 ст. 74 КК України являє собою особливий вид звільнення від покарання, що має місце у разі закінчення строків давності, визначених у ст. 49 КК України, якщо обвинувачений (підсудний) заперечує проти звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності на підставі ст. 49 КК України. У такому разі кримінальне провадження здійснюється у звичайному порядку, який передбачає вирішення питання про винуватість або невинуватість особи у вчиненні кримінального правопорушення. В разі, якщо особа визнається винною у вчиненні кримінального правопорушення, з моменту вчинення кого минули передбачені ст. 49 строки, суд зобов'язаний: 1) після визнання особи винною у вчиненні кримінального правопорушення не призначати їй покарання за його вчинення; 2) звільнити особу від призначення покарання, зробивши у вирокі посилення на ст. 49 та ч. 5 ст. 74 КК України [87, с. 198].

Ця форма позитивної кримінальної відповідальності може бути репрезентована таким прикладом судової практики. Так, Вищим антикорупційним судом встановлено, що визначений вимогами п. 2 ч. 1 ст. 49 КК України (у редакції, яка діяла станом на час вчинення кримінального правопорушення) і п. 2 ч. 1 ст. 49 КК України (у редакції, яка діє станом на теперішній час) трирічний строк, є підставою для звільнення обвинуваченого від кримінальної відповідальності та покарання, за вчинення злочину, передбаченого ч. 2 ст. 210 КК України, сплив 24 квітня 2022 року. Судом не встановлено обставин, які передбачені частинами 2 і 3 статті 49 КК України в якості підстав зупинення та/або переривання строку звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строку давності. Обвинувачений

ОСОБА_7 категорично наполягав на його виправданні у зв'язку з відсутністю складу інкримінованого злочину.

За таких обставин з врахуванням положень ч. 5 ст. 74 КК України суд дійшов висновку про необхідність звільнення від покарання обвинуваченого ОСОБА_7 на підставі п. 2 ч. 1 ст. 49 КК України у зв'язку із закінченням строків давності. Спеціальна конфіскація судом не застосовується. Викривач у кримінальному провадженні відсутній. Підстав для застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру немає.

Вищевикладене дозволило суду ОСОБА_7 визнати винуватим у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 статті 210 КК України та призначити йому покарання я у виді штрафу в розмірі ста неоподаткованих мінімумів громадян, що становить 1 700,00 (одна тисяча сімсот) гривень. ОСОБА_7 звільнити від призначеного покарання на підставі статті 49 КК України у зв'язку із закінченням строків давності [11; 134, с. 204–206].

До третьої форми належить засудження винного, з призначенням йому узгодженого покарання на підставі угоди про визнання винуватості, та звільнення його від реального відбування призначеного покарання (ч. 2 ст. 75 КК України) з покладанням протягом певного випробувального (іспитового) строку, визначених у ст. 76 КК України, обов'язків.

Не можна не погодитися з О. П. Горохом в тому, що ця форма позитивної кримінальної відповідальності яскраво засвідчує те, що основним із напрямів сучасної кримінально-правової політики у сфері оптимізації інститутів Загальної частини КК України є кримінально-правова політика у сфері звільнення від покарання та його відбування [29, с. 400].

Водночас не можна не звернути увагу на те, що чинна редакція ч. 1 ст. 75 КК України певною мірою обмежує потенціальні можливості звільнення від відбування покарання з випробуванням. Це стосується випадків вчинення певної категорій кримінальних правопорушень як передумови для можливості прийняття судом рішення про таке звільнення. Так, законом встановлено, що звільнення від відбування покарання з випробуванням за ч. 1 ст. 75 КК України

(тобто так зване загальне звільнення) є неможливим у випадках вчинення і наступного засудження за корупційне кримінальне правопорушення, кримінальне правопорушення, пов'язане з корупцією, кримінальне правопорушення, передбачене ст. 403, 405, 407, 408, 429 КК України, вчинене в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці, порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керували транспортними засобами у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебували під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, катування, передбачене ч. 3 ст. 127 цього Кодексу.

З огляду на те, що згідно з приміткою 1 до ст. 45 КК України нецільове використання бюджетних коштів та інші форми порушення бюджетного законодавства, що визначені ст. 210 КК України, є проявом корупційного кримінального правопорушення, то і реалізація звільнення від відбування покарання з випробуванням у випадку засудження за це посягання за ч. 1 ст. 75 КК України є неможливим.

Водночас таке звільнення може бути здійснено на підставі ч. 2 ст. 75 КК України. Передумовою для такого звільнення є призначення погодженого сторонами провадження певних видів покарань, а саме виправних робіт, обмеження волі, а також позбавлення волі на строк не більше п'яти років (ч. 2 ст. 75 КК України). Підстави звільнення: наявність угоди про визнання вини, в якій сторони узгодили застосування звільнення від відбування покарання з випробуванням, що затверджено судом (ч. 2 ст. 75 КК України). Цей вид звільнення від покарання належить до факультативних видів і передбачає встановлення судом іспитового строку тривалістю від одного до трьох років (ч. 4 ст. 75 КК України). На час дії іспитового строку суд покладає на засуджену особу обов'язки, визначені у ст. 76 КК України [63, с. 324–325].

Показовим з цього приводу є такі приклади судової практики. Так, вироком Краматорського міського суду затверджено угоду, укладену 11 червня 2013 року між старшим прокурором прокуратури м. Краматорська та підозрюваною О, яка визнана винною у вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 210 КК України, і

призначити їй, узгоджене сторонами покарання, у вигляді штрафу у розмірі 1700 (одна тисяча сімсот) грн.

Судом встановлено, що О. призначена на посаду головного бухгалтера КМУ «Міська лікарня № 3» м. Краматорська та ознайомена зі своїми посадовими обов'язками, що зазначені у посадовій інструкції головного бухгалтера КМУ «Міська лікарня № 3».

У період з 01.12.2010 року по 28.02.2013 року О., будучи службовою особою, є розпорядником бюджетних коштів установи, в порушення вимог п. 4 ст. 13, п. 6 ст. 7, п. 3 ст. 116 БК України, п. п. 19, 22, 23, 28, 29 «Порядку складання, розгляду, затвердження та основних вимог до виконання кошторисів бюджетних установ», п.5.8 «Умов оплати праці працівників закладів охорони здоров'я та установ соціального захисту населення», здійснила покриття за рахунок коштів загального фонду кошторису видатків заробітної плати з нарахуваннями на неї лікарям, які проводили платні медичні послуги за період з 01.12.2010 року по 28.02.2013 роки в загальній сумі 641887 грн. 94 коп., внаслідок здійснення за рахунок коштів загального фонду кошторису установи видатків, пов'язаних з нарахуванням платних медичних послуг, було порушено суспільні відносини з розподілу, перерозподілу та використання бюджетних коштів, що використовуються для забезпечення завдань і функцій які здійснюються органами місцевого самоврядування, без їх втрати [17].

Інший подібний приклад. Вироком Каховського міськрайонного суду Херсонської області затверджено угоду від 29 липня 2013 року про визнання винуватості між прокурором та обвинуваченим С., який визнаний винуватим у вчиненні злочину, передбаченого ст. 210 ч. 2 КК України, та призначити йому узгоджене сторонами угоди про визнання винуватості від 29 липня 2013 року покарання у вигляді 3 років позбавлення волі. Відповідно до ч. 2 ст. 69 КК України не призначати додаткового покарання, що передбачене в санкції частини 2 ст. 210 КК України у вигляді позбавлення права займати певні посади чи займатись певною діяльністю. Згідно зі ст. 75 КК України його звільнено від призначеного покарання з іспитовим строком 2 роки та застосувати правила п.п.

2, 3 ст. 76 КК України, а саме не виїжджати за межі України на постійне проживання без дозволу кримінально-виконавчої інспекції та повідомляти кримінально-виконавчу інспекцію про зміну місця проживання або роботи. Суд вирішив доведеним в підготовчому судовому засіданні те, що С. вчинив нецільове використання бюджетних коштів Каховського районного бюджету в загальній сумі 4 014 622,56 гривень, що більш ніж в 3000 разів перевищує встановлений законодавством на той період неоподаткований мінімум доходів громадян, і є особливо великим розміром, а тому його дії кваліфікує за ст. 210 ч. 2 КК України за ознакою використання службовою особою бюджетних коштів у супереч їх цільовому призначенню, предметом яких були бюджетні кошти в особливо великих розмірах, за якою належить призначити С. узгоджене сторонами угоди про визнання винуватості покарання [16].

Вироком Охтирського міжрайонного суду Сумської області затверджено угоду про визнання винуватості, укладену 29 червня 2017 року між прокурором Охтирської місцевої прокуратури юристом 1 класу та підозрюваним Б. за обвинуваченням за ч. 1 ст. 210 КК України. Його визнано винуватим у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч.1 ст. 210 КК України, та призначено за цим законом покарання у виді штрафу у розмірі 1700 (одна тисяча сімсот) гривень без позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю. Суд дійшов висновку, що дії обвинуваченого обґрунтовано кваліфіковані як кримінальне правопорушення, передбачене ч. 1 ст. 210 КК України – нецільове використання бюджетних коштів службовою особою. Обвинувачений свою винуватість у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 210 КК України, визнає. Умови угоди про визнання винуватості не суперечать вимогам кримінального процесуального закону, міра покарання, узгоджена підозрюваним та прокурором не суперечить інтересам суспільства. Підстав для відмови в затвердженні угоди про визнання винуватості, передбачених ч.7 ст. 474 КПК України, не встановлено [18].

Вироком Вищого антикорупційного суду затверджено угоду про визнання винуватості, укладену 26 жовтня 2020 року у місті Києві між її сторонами:

прокурором другого відділу управління процесуального керівництва, підтримання державного обвинувачення та представництва у суді Спеціалізованої антикорупційної прокуратури Офісу Генерального прокурора і підозрюваним С., якого визнано винним у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 210 КК України, та призначено узгоджене між сторонами угоди про визнання винуватості покарання у виді штрафу у розмірі трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, що становить 5100,00 (п'ять тисяч сто) гривень.

Угода про визнання винуватості містить: формулювання підозри чи обвинувачення та його правову кваліфікацію із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність (пункт 2 угоди про визнання винуватості, яке також наведене вище за текстом мотивувальної частини цього вироку); істотні для цього кримінального провадження обставини (пункт 3 угоди про визнання винуватості); беззастережне визнання підозрюваним своєї винуватості у вчиненні інкримінованого йому кримінального правопорушення (пункт 4 угоди про визнання винуватості); умови часткового звільнення підозрюваного, обвинуваченого від цивільної відповідальності у вигляді відшкодування державі збитків внаслідок вчинення ним кримінального правопорушення (пункт 5 угоди про визнання винуватості); узгоджене покарання та згода підозрюваного, обвинуваченого на його призначення або на призначення покарання та звільнення від його відбування з випробуванням (пункт 6 угоди про визнання винуватості).

Судом встановлено, що С. обвинувачується у нецільовому використанні бюджетних коштів службовою особою у великих розмірах, тобто у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 210 КК України, за таких обставин: начальник КП «УКБ» Дружківської міської ради С., будучи службовою особою, діючи умисно, витратив бюджетні кошти у сумі 1104,1 тис. грн. на цілі, що не відповідають напрямам використання бюджетних коштів, визначеним в порядку їх використання [12].

Доречно зазначити, що ця форма потенційної кримінальної відповідальності, причому не лише за вчинення розглядуваного, але й будь-якого іншого кримінального правопорушення, проявляється не лише в ухваленні відповідного обвинувального вироку суду, але й ще обов'язково у прийнятті рішення у формі ухвали суду про остаточне звільнення від відбування покарання з випробуванням після закінчення іспитового строку. Це прямо впливає зі змісту ч. 1 ст. 78 КК України, положення якої спрямовані на стимулювання (заохочення) до законослухняної поведінки та виправлення. Стосовно засудженого, який виконав покладені на нього судом обов'язки та не вчинив нового кримінального правопорушення (що підтверджується довідкою про перевірку судимості), наступного дня після закінчення іспитового строку до суду направляються подання для вирішення питання про звільнення його від призначеного покарання та справа. У цьому випадку суд зобов'язаний остаточно звільнити засудженого від призначеного йому покарання [92, с. 200].

Висновки до розділу 3.

1. З огляду на те, що кримінальна відповідальність за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України, являє собою симбіоз негативного й позитивного аспекту свого існування, зовнішній прояв такої відповідальності відповідно також може бути представлений певними формами, що притаманні як негативній, так і позитивній кримінальної відповідальності за його вчинення.

2. Форми негативної кримінальної відповідальності за кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України, є: 1) засудження особи з призначенням покарання та його реальним відбуванням; 2) відбуванням засудженою особою раніше призначеного покарання, від реального відбування якого вона була звільнена, у зв'язку з невиконанням покладених на неї судом обов'язків або вчиненням протягом іспитового строку нового кримінального

правопорушення (ч. 2 ст. 75, ст. 76, ч. 2 і 3 ст. 78 КК України); 3) засудженням особи з призначенням покарання та реальним його відбуванням із зазнаванням можливих інших примусових заходів кримінально-правового характеру, передусім спеціальної конфіскації та судимості (ст. ст. 65, 88–89, 96-1–96-2 КК України).

3. Засудження особи з призначенням покарання та його реальним відбуванням за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 і 2 ст. 210 КК України, полягає у реалізації судом його права покладати на засудженого з урахуванням принципу індивідуалізації кримінально-правового обтяження (ст. 65 КК України), одного з таких передбачених у санкціях відповідних частин статті 210 КК України видів покарань: а) ч. 1 ст. 210 КК України – 1) штрафу; 2) обмеження волі, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю або без такого; б) ч. 2 ст. 210 КК України – 1) обмеження волі; 2) позбавлення волі, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

4. Потенційна можливість призначення покарання у вигляді виправних робіт службовим особам, які не є державними службовцями, але наділені повноваженнями щодо використання бюджетних коштів (керівники та головні бухгалтери, керівники фінансових підрозділів організацій, що є одержувачами бюджетних коштів), що впливає зі змісту санкції ч. 1 ст. 210 КК України, порівняно з виключенням такої можливості щодо посадових осіб органів місцевого самоврядування, також наділених повноваженнями щодо використання бюджетних коштів, входить у протиріччя зі положеннями Конституції України щодо рівності всіх перед законом, що лише підкреслює неможливість призначення цього виду покарання відповідній службовій особі та одночасно доцільність відмови у санкції ч. 1 ст. 210 КК України від нормативного правового визначення такого основного покарання як виправні роботи.

5. Нормативна визначеність такого основного покарання як обмеження волі за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 і ч. 2 ст.

210 КК України, не відповідає виробленим доктриною кримінального права загальним засадам побудови кримінально-правових санкцій, згідно з якими максимальна межа покарання за основним складом кримінального правопорушення має бути мінімальною межею покарання за його кваліфікованим складом. Оскільки санкцією ч. 1 ст. 210 КК України покарання у виді обмеження волі визначено у межах «... на строк до трьох років», то мінімальна межа цього ж виду покарання за ч. 2 ст. 210 КК України має бути «три», а не «два» роки як встановлено в законі. У зв'язку з цим, законодавча конструкція ст. 210 КК України має бути уточнена в цій частині.

6. Штраф, будучи найменш суворим видом покарання є водночас доволі ефективним засобом протидії різним проявам протиправної поведінки. У зв'язку з цим, вважаємо не до кінця продуманою позицію законодавця, який відмовився від можливості призначення цього виду покарання у випадку вчинення кваліфікованого порушення бюджетного законодавства (ч. 2 ст. 210 КК України). На наше переконання його визначення у санкції ч. 2 ст. 210 КК України лише би сприяло більш дієвому та ефективному кримінально-правовому реагуванню на передбачені в диспозиції ч. 2 ст. 210 КК України протиправні дії. Але вважаємо, що штраф необхідно передбачити в якості можливого покарання за вчинення кваліфікованого нецільового використання бюджетних коштів та інших форм порушення бюджетного законодавства не як основного, а як додаткового до такого основного покарання як позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. З урахуванням зазначеного, вважаємо, що абзац другий ч. 2 ст. 210 КК України текстуально також має бути уточнений в цій частині. Альтернативна визначеність в санкції цієї заборонної кримінально-правової норми різних за ступенем суворості видів основних покарань повністю відповідатиме принципу індивідуалізації покарання та сприятиме дотриманню принципу справедливості і законності під час покладання відповідного кримінально-правового обтяження.

7. Відбування засудженою особою раніше призначеного покарання, від реального відбування якого вона була звільнена, у зв'язку з невиконанням

покладених на неї судом обов'язків або вчиненням протягом іспитового строку нового кримінального правопорушення (ч. 2 ст. 75, ст. 76, ч. 2 і 3 ст. 78 КК України), як форма негативної кримінальної відповідальності за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України, полягає у констатації обставин, що засвідчують невиконання засудженим покладених на нього обов'язків, визначених у ст. 76 КК України, а також систематичне вчинення адміністративних правопорушень, протягом іспитового строку, що власне й тягне припинення випробування і направлення засудженого для реального відбування раніше призначеного покарання. При цьому, у випадку вчинення ним протягом строку випробування нового кримінального правопорушення, цей факт хоча і припиняє випробування згідно з ч. 2 ст. 75 КК України, але й водночас додатково ще й вимагає призначення покарання за сукупністю вироків.

8. У випадку раніше застосованого звільнення від відбування покарання з випробуванням на підставі ч. 2 ст. 75 КК України за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України, повторне таке звільнення судом виключати не слід. Але підходити до цього необхідно диференційовано. Якщо є будь-які сумніви щодо такого звільнення цілком виправдано, якщо й відмовляти у звільненні від відбування покарання з випробуванням винним особам, то лише за умови призначення узгодженого сторонами угоди про визнання вини покарання та його затвердження судом. Це обґрунтовано тим, що інститут угод у кримінальному процесі, спрямований на спрощення та скорочення процедури розгляду кримінальних проваджень зменшення строків перебування осіб під вартою, заощадження коштів та часу, що втрачаються на розгляд кримінального провадження, зменшення навантаження на суд та суддю.

9. Засудження особи з призначенням покарання та реальним його відбуванням із зазнаванням можливих інших примусових заходів кримінально-правового характеру, полягає в тому, що винному одночасно з покладеним покаранням призначається спеціальна конфіскація, та з моменту набрання

обвинувальним вироком суду та на підставі нього у винного виникає судимість (ст. ст. 65, 88–89, 96-1–96-2 КК України).

Умовою застосування спеціальної конфіскації у цьому випадку є вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України, а підставою: 1) обвинувальний вирок суду; 2) ухвала суду про звільнення особи від кримінальної відповідальності, зокрема за ст. 49 КК України (ч. 2 ст. 96-1 КК України).

10. Суб'єктивна сторона цього кримінального правопорушення може характеризуватися прямим умислом. Санкцією чинної ч. 1 ст. 210 КК України передбачено можливість призначення винному основного покарання у вигляді штрафу від однієї тисячі до чотирьох тисяч нмдг. Отже, вже це засвідчує наявність умови щодо потенційної можливості застосування судом спеціальної конфіскації у випадку вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України, а тому окрема додаткова вказівка у ч. 1 ст. 96-1 КК України ще й на те, що передумовою застосування спеціальної конфіскації «... так само ... є вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 210...» є зайвою та порушує принцип економії визначеності нормативного матеріалу. Лише у разі відображення у законі запропонованих нами у цьому дослідженні законодавчих змін, подібна вказівка залишиться актуальною.

11. Системний аналіз вказаних положень чинного КК України дозволяє дійти висновку, що строки комплексу обмежень, обтяжень або заборон судимості, у випадку нецільового використання бюджетних коштів та інших форм порушення бюджетного законодавства можуть бути різними. Відповідно до ст. 89 КК України такі строки можуть бути представлені: а) *іспитовим строком* (п. 1 ч. 1 ст. 89 КК України); б) 1 роком з дня відбуття покарання (основного та додаткового) та не вчинення нового кримінального правопорушення (п. 5 ч. 1 ст. 89 КК України); в) *двома роками з дня відбуття покарання* (основного та додаткового) та не вчинення нового кримінального правопорушення (п. 6 ч. 1 ст. 89 КК України); г) *шістьма роками з дня відбуття*

покарання (основного та додаткового) та не вчинення нового кримінального правопорушення (п. 8 ч. 1 ст. 89 КК України).

12. Форми позитивної кримінальної відповідальності за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України, зводяться переважно до звільнення особи від потенційного або реального кримінально-правового обтяження, що безпосередньо знаходять свій вияв у ст. 49; ч. 5 ст. 74; ч. 2 ст. 75–77 КК України. Водночас реалізація заохочувального потенціалу у випадку звільнення від відбування покарання з випробуванням в окремих випадках пов'язане з застосуванням до винних осіб ще й визначених законом обов'язків або обмежень, особистого та іншого характеру, які здебільшого мають примусовий характер.

13. Звільнення від кримінальної відповідальності на підставі положень чинного КК України у випадку вчинення розглядуваного кримінального правопорушення може бути здійснено судом лише на підставі ст. 49 КК України, тобто у зв'язку із закінченням строків давності з дня вчинення нею протиправного посягання і до дня набрання вироком законної сили, якщо минули такі строки: за ч. 1 ст. 210 КК України – п'ять років; за ч. 2 ст. 210 КК України – 10 років.

14. Звільнення від призначення покарання на підставі ч. 5 ст. 74 КК України являє собою особливий вид звільнення від покарання, що має місце у разі закінчення строків давності, визначених у ст. 49 КК України, якщо обвинувачений (підсудний) заперечує проти звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності на підставі ст. 49 КК України. У зв'язку з цим, у разі, якщо особа визнається винною у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України, з моменту вчинення якого минули передбачені ст. 49 строки, суд зобов'язаний: а) після визнання особи винною у його вчиненні не призначати їй покарання; 2) звільнити особу від призначення покарання, зробивши у вирoku посилення на ст. 49 та ч. 5 ст. 74 КК України.

15. Призначенням узгодженого покарання на підставі угоди про визнання винуватості, та звільнення від реального відбування призначеного покарання (ч. 2 ст. 75 КК України) з покладанням протягом певного випробувального (іспитового) строку, визначених у ст. 76 КК України обов'язків, як окрема форма потенційної кримінальної відповідальності за вчинення розглядуваного кримінального правопорушення, полягає не лише в ухваленні відповідного обвинувального вироку суду, але й ще обов'язково у прийнятті рішення у формі ухвали суду про остаточне звільнення від відбування покарання з випробуванням після закінчення іспитового строку, що впливає зі змісту ч. 1 ст. 78 КК України.

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного дослідження вирішене наукове завдання, сутність якого полягає у здійсненні системного науково-правового аналізу проблеми кримінальної відповідальності за нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням (ст. 210 КК України), а також у розробці науково обґрунтованих пропозицій і рекомендацій щодо вдосконалення законодавчих приписів, що встановлюють таку відповідальність або інші заходи кримінально-правового характеру. На підставі цього сформульовані такі висновки й пропозиції.

1. Наукова розробленість проблем кримінальної відповідальності за нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням набула свого найбільшого розвитку саме за часів незалежності України. Водночас питання кримінальної відповідальності за це протиправне посягання були у фокусі уваги науковців переважно до набрання чинності Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень», на підставі якого у кримінальному законодавстві України був запроваджений інститут кримінальних проступків. Отже аналіз проблем кримінальної відповідальності за нецільове використання бюджетних коштів та інших порушень бюджетного законодавства України з урахуванням такого типу кримінального правопорушення як кримінальний проступок не здійснювався. Це

дозволяє з нових позицій актуалізувати проблематику кримінально-правового реагування на визначені кримінальним законом різновиди порушень бюджетного законодавства України.

2. Кримінальна відповідальність за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України, є одним із основних неминучих і водночас найсуворіших засобів кримінально-правового реагування. Під нею слід розуміти, з одного боку, переживання фізичною особою державного осуду, зазнавання нею визначених санкцією ч. 1 і 2 ст. 210 КК України обмежень, позбавлень чи заборон карального характеру, а також обмежень, позбавлень чи заборон, що є змістом інших некаральних, але примусових заходів кримінально-правового характеру, а, з іншого боку, зобов'язання до правомірної поведінки або відчуття наслідків стимулювання позитивної посткримінальної поведінки особи, зумовленої заборонними та заохочувальними приписами кримінального закону. Оцінка кримінальної відповідальності за вчинення цього кримінального правопорушення у такому вигляді засвідчує нерозривний діалектичних взаємозв'язок негативного та позитивного аспекту кримінальної відповідальності. У зв'язку з цим, кожному виду кримінальної відповідальності за вчинення цього протиправного діяння (негативній або позитивній) притаманні власні окремі форми негативної та позитивної кримінальної відповідальності.

3. Запровадження кримінальної відповідальності за нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням у цілому відповідає принципу соціальної зумовленості криміналізації ст. 210 КК України, що зводиться до констатації наявності для цього відповідних підстав та умов. Водночас певною мірою не дотримання вимог повноти складу і домірності санкції зумовлює, з одного боку, удосконалення нормативної визначеності в ст. 210 КК України ознак цього протиправного посягання та окремих засобів кримінально-правового реагування, основним з яких є покарання (його розміру та видів), а, з іншого, – впливає на вироблення

висновку про те, що діяння, передбачене ч. 1 ст. 210 КК України, яке начебто належить до злочину, насправді є кримінальним проступком і лише, діяння, передбачене, ч. 2 цієї статті, є злочином. Такий підхід ґрунтується на тому, що одним з важливих критеріїв поділу кримінальних правопорушень на кримінальні проступки та злочини є ступінь суспільної небезпечності цих категорій кримінальних правопорушень, що визначається не лише ступенем суворості різних видів основних покарань, але й видом і розміром суспільно небезпечних наслідків, які неминуче настають в результаті їх вчинення.

4. Об'єктивні ознаки складу кримінального правопорушення становлять лише ті ознаки, що характеризують об'єкт кримінального правопорушення та його об'єктивну сторону.

До ознак складу, що характеризують об'єкт кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України, належить характеристика видів об'єкта «за вертикаллю» та «за горизонталлю», предмет та потерпілий. *Родовим об'єктом складу* кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України, є сфера господарської діяльності як конкретний різновиду сфер життєдіяльності людини. *Видовим об'єктом* – сфера господарської діяльності в частині нормального функціонування бюджетної системи. *Основним безпосереднім об'єктом складу* кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України, є бюджетна система України в частині встановленого порядку виконання державного і місцевих бюджетів за видатками та кредитування бюджету, а також здійснення міжбюджетного трансферту та економічна безпека держави. *Додатковий обов'язковий об'єкт складу* цього кримінального правопорушення становить службова діяльність та авторитет органів державної влади, органів місцевого самоврядування або організацій, а *додатковим факультативним об'єктом* може бути довкілля, власність, здоров'я, конституційні права громадян, а також інтереси правосуддя. Під *предметом* кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України, слід розуміти бюджетні кошти у великих та особливо великих розміру, тобто належні відповідно до законодавства надходження бюджету, у тому числі й

субвенції як різновиди міжбюджетних трансфертів. Ми повністю підтримуємо тих вітчизняних науковців, які пропонують знизити мінімальні межі розміру коштів, які становлять предмети бюджетних кримінальних правопорушень за ч. 1 і 2 ст. 210 КК України. *Потерпілим* від кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 і 1 ст. 210 КК України, є держава в особі відповідних юридичних осіб публічного права, яким цим кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди, проявом якої є економічні збитки у певному розмірі. Однак, в окремих випадках потерпілим можуть бути й фізичні особи у разі заподіяння їм шкоди через нецільове використання бюджетних коштів.

До ознак складу, що характеризують об'єктивну сторону кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України, належать різні форми суспільно небезпечного діяння, суспільно небезпечні наслідки, причинний зв'язок між діянням та наслідками, засоби та способи вчинення цього протиправного посягання. *Суспільно небезпечне діяння* як обов'язкова ознака складу, яка характеризує об'єктивну сторону цього посягання, представлена: 1) нецільовим використанням бюджетних коштів; 2) здійсненням видатків бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням всупереч БК чи закону про Державний бюджет України на відповідний рік; 3) наданням кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням всупереч БК чи закону про Державний бюджет України на відповідний рік. Під *суспільно небезпечними наслідками* вчиненого кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України, слід розуміти дисбаланс доходів і видатків бюджету, що призводить до зменшення рівня виконання державою функцій соціального захисту та соціального забезпечення громадян, що задовольняються державою за рахунок державних коштів, та одночасно до державних економічних збитків у різному розмірі. З огляду на те, що на наше переконання, діяння, передбачене ч. 1 ст. 210 КК України, належить до категорії кримінальних проступків, а діяння, передбачене ч. 2 ст. 210 КК України, – до злочинів: істотна шкода як обов'язкова ознака кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України, може бути

представлена незначною істотною шкодою – у випадку вчинення кримінального проступку та істотною шкодою – у разі вчинення злочину. *Причинний зв'язок* між передбаченими законом формами порушення бюджетного законодавства та наслідками (незначної істотної та істотної шкоди), що настають в результаті його вчинення, постає у вигляді необхідного причинного зв'язку. *Спосіб* та *засоби* вчинення цього кримінального правопорушення мають важливе значення для його кваліфікації, не зважаючи на те, що у диспозиції ч. 1 і 2 ст. 210 КК України, про них жодної згадки нема. Таким способом часто виступає підробка документів, а *засоби* є документи, тобто можуть визнаватися платіжні доручення, які подаються до органів Державної казначейської служби.

Особливості правової оцінки складу цього кваліфікованого протиправного посягання за об'єктивними ознаками пов'язані: а) з оцінкою предмета цього посягання; б) з кваліфікацією за такими ознаками складу, що характеризують об'єктивну сторону, як суспільно небезпечне діяння (тобто за визначеними законом форм порушення бюджетного законодавства), засоби, способи його вчинення.

5. До суб'єктивних ознак складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України належать ознаки, що характеризують суб'єктивну сторону та суб'єкта цього протиправного посягання.

Ознаки складу, що характеризують суб'єктивну сторону кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 і 2 ст. 210 КК України, характеризується тим, що вина у формі *умислу* (як прямого, так і непрямого) є обов'язковою ознакою основного та кваліфікованого складу цього кримінального правопорушення, а *мотив* та *мета* – їх факультативними ознаками. Слід підтримати висунуту у юридичній літературі пропозицію визнавати кваліфікованим різновидом злочину, передбаченого ч. 2 ст. 210 КК України, вчинення його з корисливих мотивів. Уявляється, що ця вказівка буде тим маркером, який дозволить нецільове використання бюджетних коштів вважати різновидом корупційних кримінальних правопорушень або кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією, гармонізувавши таким чином

законодавчі приписи передбачені приміткою 1 до ст. 45 КК України і Закону України «Про запобігання корупції». Суб'єктом нецільового використання бюджетних коштів є службова особа, загальні ознаки якої визначені, як ми вже зазначили, у ч. 3 ст. 18 КК України і яка наділена правом розпоряджатися бюджетними коштами. Слід погодитися з низкою вітчизняних дослідників, які наголошують на тому, що вказівка на спеціального суб'єкта злочину у ч. 1 ст. 210 КК України (службову особу) є невдалою з редакційної точки зору. У зв'язку з цим, цілком виправдано пропозиція уточнення редакції диспозиції ч. 1 цієї статті за рахунок переміщення вказівки про суб'єкт цього посягання (службову особу) після позначення всіх форм суспільно небезпечного діяння для того, щоб вона стосувалась усіх передбачених законом форм.

Особливості правової оцінки складу цього кваліфікованого протиправного посягання за суб'єктивними ознаками пов'язані: а) з кваліфікацією за такими ознаками складу, що характеризують суб'єктивну сторону, як форма вини та мотив; г) з кваліфікацією за такими ознаками складу, що характеризують суб'єкта кримінального правопорушення, як спеціального суб'єкта.

6. До кваліфікуючих складу нецільового використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням, що характеризують його об'єктивні ознаки, належать предмет вчинення цього посягання, яким є бюджетні кошти в особливо великих розмірах та вчинення його повторно, а до кваліфікуючих ознак складу, що характеризують його суб'єктивні ознаки, – вчинення діяння за попередньою змовою групою осіб. У юридичній літературі пропонується доповнити ст. 210 КК України ч. 3 та 4, які б включали у кваліфікований зміст такий елемент складу злочину, як наслідки у вигляді заподіяння істотної шкоди та настання тяжких наслідків. Подібна пропозиція наражається на низку критичних зауважень. Зокрема, хоча склади ч. 1 і 2 ст. 210 КК України й належать до так званих формальних складів, такий умовивід є певною мірою умовним, оскільки відповідно до ст. 11 КК України будь-яке кримінальне правопорушення є матеріальним, адже заподіює істотну шкоду

правоохоронюваним інтересам або створює загрозу її заподіяння, а, відтак, і будь-який склад кримінального правопорушення є матеріальним. Водночас слід підтримати висловлену думку, що нецільове використання бюджетних коштів може фактично вчинятися з корисливих мотивів, у зв'язку з чим цю ознаку доцільно передбачити у відповідному кваліфікованому складі цього посягання. Але у такому разі слід мати на увазі, що за умови закріплення вказаної кваліфікуючої ознаки у ч. 2 ст. 201 КК України, не виключені особливості її кваліфікації, оскільки правова оцінка вчиненого, наприклад, списання бюджетних коштів з єдиного казначейського рахунку та їх отримання з метою подальшого обернення службовою особою на свою користь чи інших осіб утворюватимуть сукупність кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 210 та відповідною частиною ст. 191 КК України.

7. Форми кримінальної відповідальності та інших засобів кримінально-правового характеру за нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням можуть бути представлені формами негативної та позитивної кримінальної відповідальності за вчинення цього посягання. До форм *негативної кримінальної відповідальності* за кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України, належить: 1) засудження особи з призначенням покарання та його реальним відбуванням; 2) відбуванням засудженою особою раніше призначеного покарання, від реального відбування якого вона була звільнена, у зв'язку з невиконанням покладених на неї судом обов'язків або вчиненням протягом іспитового строку нового кримінального правопорушення (ч. 2 ст. 75, ст. 76, ч. 2 і 3 ст. 78 КК України); 3) засудженням особи з призначенням покарання та реальним його відбуванням із зазначенням можливих інших примусових заходів кримінально-правового характеру, передусім спеціальної конфіскації та судимості (ст. ст. 65, 88–89, 96-1–96-2 КК України). Форми *позитивної кримінальної відповідальності* за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України, зводяться переважно до звільнення особи від потенційного або реального кримінально-

правового обтяження, що безпосередньо знаходять свій вияв у ст. 49; ч. 5 ст. 74; ч. 2 ст. 75–77 КК України. Водночас реалізація заохочувального потенціалу у випадку звільнення від відбування покарання з випробуванням в окремих випадках пов'язане з застосуванням до винних осіб ще й визначених законом обов'язків або обмежень, особистого та іншого характеру, які здебільшого мають примусовий характер. При цьому призначення узгодженого покарання на підставі угоди про визнання винуватості, та звільнення від реального відбування призначеного покарання (ч. 2 ст. 75 КК України) з покладанням протягом певного випробувального (іспитового) строку, визначених у ст. 76 КК України обов'язків, як окрема форма потенційної кримінальної відповідальності за вчинення розглядуваного кримінального правопорушення, полягає не лише в ухваленні відповідного обвинувального вироку суду, але й ще обов'язково у прийнятті рішення у формі ухвали суду про остаточне звільнення від відбування покарання з випробуванням після закінчення іспитового строку, що впливає зі змісту ч. 1 ст. 78 КК України.

8. Аналіз окремих форм негативної кримінальної відповідальності за це посягання дозволяє стверджувати, що нормативна визначеність такого основного покарання як обмеження волі за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 і ч. 2 ст. 210 КК України, не відповідає виробленим доктриною кримінального права загальним засадам побудови кримінально-правових санкцій, згідно з якими максимальна межа покарання за основним складом кримінального правопорушення має бути мінімальною межею покарання за його кваліфікованим складом. Оскільки санкцією ч. 1 ст. 210 КК України покарання у виді обмеження волі визначено у межах «... на строк до трьох років», то мінімальна межа цього ж виду покарання за ч. 2 ст. 210 КК України має бути «три», а не «два» роки як встановлено в законі. У зв'язку з цим, законодавча конструкція ст. 210 КК України має бути уточнена в цій частині.

Штраф, будучи найменш суворим видом покарання є водночас доволі ефективним засобом протидії різним проявам протиправної поведінки. У зв'язку з цим, вважаємо не до кінця продуманою позицію законодавця, який відмовився

від можливості призначення цього виду покарання у випадку вчинення кваліфікованого порушення бюджетного законодавства (ч. 2 ст. 210 КК України). На наше переконання його визначення у санкції ч. 2 ст. 210 КК України лише би сприяло більш дієвому та ефективному кримінально-правовому реагуванню на передбачені в диспозиції ч. 2 ст. 210 КК України протиправні дії. Але вважаємо, що штраф необхідно передбачити в якості можливого покарання за вчинення кваліфікованого нецільового використання бюджетних коштів та інших форм порушення бюджетного законодавства не як основного, а як додаткового до такого основного покарання як позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. З урахуванням зазначеного, вважаємо, що абзац другий ч. 2 ст. 210 КК України текстуально також має бути уточнений в цій частині. Альтернативна визначеність в санкції цієї заборонної кримінально-правової норми різних за ступенем суворості видів основних покарань повністю відповідатиме принципу індивідуалізації покарання та сприятиме дотриманню принципу справедливості і законності під час покладання відповідного кримінально-правового обтяження.

9. На підставі проведеного дисертаційного дослідження розроблено пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Sezonov V., Fialka M, Poltavski E., Prokopenko N., Fomenko M. (2022) Forensic Examination of Electronic Documents. Law, State and Telecommunications Review, [S. 1.], v. 14, n. 2, p. 81–93. URL: <https://periodicos.unb.br/index.php/RDET/article/view/40965/34807> (За рубіжне видання, включене до науково-метричної бази Scopus); <https://doi.org/10.26512/lstr.v14i2.40965>.
2. Азаров Д.С. Розуміння суспільної небезпеки злочину (за результатами соціологічного експерименту). Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки. 2019. Том 3. С. 16 – 17. (3 – 18).
3. Актуальні проблеми кримінально-правової кваліфікації: навч. посіб. / за заг. ред В.В. Топчія; наук. ред. В.І. Антипова. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. 896 с.
4. Андрушко П. П. Коментар до статті 210 Кримінального кодексу України. *Юридичний вісник України*. 2002. № 2 (342). С. 26–32.
5. Аніщенко О.В., Данильченко О.Л. Збитки як предмет судової економічної експертизи у кримінальному провадженні. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2019. № 20. С. 367–377.
6. Арманов М. Г. Кримінальна відповідальність за примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г.С.Сковороди. Харків, 2009. 260 с.

7. Бабанли Р. Ш. Призначення покарання в Україні: теоретико-прикладні засади. Чернігів: Десна Поліграф, 2019. 488 с.
8. Баулін Ю. В. Звільнення від кримінальної відповідальності: монографія. Київ : Атіка, 2004. 296 с.
9. Берзін П.С. Незаконне використання засобів індивідуалізації учасників господарського обороту, товарів та послуг: аналіз складів злочину, передбаченого ст. 229 КК України : монографія. Київ : Атіка, 2005. 316 с.
10. Бюджетний кодекс України : Закон України в редакції від 08.07.2010 № 2456-VI // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> .
11. Вирок Вищого антикорупційного суду від 09.01.2023 по справі № 991/2899/22 (провадження 1-кп/991/49/22). URL : <https://reustr.court.gov.ua/Review/108333060>.
12. Вирок Вищого антикорупційного суду від 18.11.2020 у справі № 991/8982/20 ; провадження № 1-кп/991/79/20. URL : <https://reustr.court.gov.ua/Review/92942795>
13. Вирок Вищого антикорупційного суду по справі № 991/2899/22; провадження 1-кп/991/49/22 від 09.01.2023. URL : <https://reustr.court.gov.ua/Review/108333060>
14. Вирок Дніпровський районний суд м. Херсона від 05.04.2013 по справі № 1-207/11 ; провадження № 1/666/5/13. URL : <https://reustr.court.gov.ua/Review/30501632>
15. Вирок Дніпропетровського районного суду Дніпропетровської області від 20.12.2018 по справі № 175/3660/17 ; провадження № 1-кп/175/219/17. URL : <https://reustr.court.gov.ua/Review/78717226>
16. Вирок Каховський міськрайонний суд Херсонської області від 05.09.2013 по справі № 658/3407/13-к ; провадження № 1-кп/658/212/2013. URL : <https://reustr.court.gov.ua/Review/33551021>

17. Вирок Краматорський міський суд Донецької області від 20.07.2013 по справі № 234/7489/13-к ; Провадження № 1-кп/234/252/13. URL : <https://reestr.court.gov.ua/Review/31968702>
18. Вирок Охтирський міськрайонний суд Сумської області від 31.07.2017 по справі № 583/1663/17 ; 1-кп/583/225/17. URL : <https://reestr.court.gov.ua/Review/67999633>
19. Вирок Суворовського районного суду м. Херсона від 04.08.2011 по справі №1-613/11 URL : <https://reestr.court.gov.ua/Review/50276854>
20. Висновок на проєкт Кримінального кодексу України (контрольний текст станом на 30.01.2023 р.). С. 44–45. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code>.
21. Вознесенська О. В. Кримінально-правова характеристика грабежу : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2012. 215 с.
22. Волинець Р. А. Кримінальна відповідальність за порушення бюджетного законодавства (ст. 210 КК України) : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2011. 215 с.
23. Волинець Р. А. Кримінальна відповідальність за порушення бюджетного законодавства (ст. 210 КК України) : монографія. Київ : Видавничий дім «Дакор», 2012. 184 с.
24. Волобуєв А., Степанюк Р. Особливості механізму злочинних порушень бюджетного законодавства. *Вісник Академії правових наук України*. 2003. № 4. С. 200–201.
25. Гавриш С. Б. Теоретические предпосылки исследования объекта преступлений. *Право и политика*. 2000. № 11. С. 4–14.
26. Гладун О. З. Злочини проти порядку виконання бюджету: кримінологічна характеристика, детермінація та запобігання : дис канд. юри. наук. Київ, 2012. 220 с.
27. Гончар Т. О. Загальна характеристика заходів кримінально-правового впливу. *Правова держава*. 2014. № 18. С. 101–105.

- 28.Горох О. П. Сучасні кримінально-правові проблеми звільнення від покарання та його відбування : монографія / за наук. ред. А. А. Музики. Київ : Дакор, 2019. 676 с.
- 29.Горох О. П. Щодо проблеми звільнення від покарання осіб, які вчинили корупційні злочини. Проблеми науки кримінального права та їх вирішення у законотворчій та правозастосовній діяльності : матер. міжнар. наук.-практ. конф., 8 – 9 жовт. 2015 р. / редкол.: В.Я.Тацій (голов. Ред.), В.І.Борисов (заст. Голов. Ред.) та ін. Харків : Право, 2015. С. 400 – 403.
- 30.Грищук В. К. Негативна (ретроспективна) кримінально-правова відповідальність та її підстава. *Університетські наукові записки*. 2012. № 1. С. 536–544.
- 31.Гусаров С. М. Колективний суб'єкт і правовідносини у кримінальному праві. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2015. № 2 (10). С. 7–16.
- 32.Гуторова Н. О. Кримінально-правова охорона державних фінансів України : монографія. Харків, 2001. 384 с.
- 33.Дудоров О. О. Злочини у сфері господарської діяльності: кримінально-правова характеристика : монографія. Київ : Юридична практика, 2003. 924 с.
- 34.Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право : Навчальний посібник / За заг. ред. М. І. Хавронюка. Київ : Ваіте, 2014. С. 184–185.
- 35.Емельянов В. П. Понятіе объекта преступлений в уголовно-правовой науке. *Право і безпека*. 2002. № 4. С. 7–11.
- 36.Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2013–2022 рр. : загальні відомості про кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень та результатів їх досудового розслідування. URL : <https://old.gp.gov.ua/ua/statinfo.html> .
- 37.Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2017–2022 рр. : загальні відомості про кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень та результатів їх досудового розслідування. URL : <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta->

[rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2](#) .

38. Ємельянов В. П. Визначення об'єкта злочину у кримінально-правовій науці: дискусійні питання. *Вісник Запорізького юридичного інституту Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2009. № 2. С. 125–135.
39. Ємельянов В. П. Кримінальне право України: Загальна частина. Основні питання вчення про злочин : наук.-практ. посіб. Харків : Право, 2018. 142 с.
40. Ємельянов В. П., Коростиленко А. В. Дискусійні питання щодо загального поняття об'єкта злочинів. *Часопис Київського університету права*. 2016. № 1. С. 255–259.
41. Житний О. О. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із дійовим каяттям : монографія Харків : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2004. 152 с.
42. Житний О. О. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку зі зміною обстановки. *Вісник Національного університету внутрішніх справ*. 2004. Вип. 26. С. 23–28.
43. Житний О. О. Кримінальне право України в міжнародному вимірі (порівняльно-правовий аналіз) : монографія. Харків : Одісей, 2013. 376 с.
44. Житний О. О., Гусаров С. М. Міра покарання: деякі проблеми визначення й встановлення в кримінальному праві України. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія «Право». 2019. Вип. 27. С. 78–86.
45. Загиней З. Кримінально-правова герменевтика : монографія. Київ : Видавничий дім «АртЕк», 2015. С. 140
46. Задоя К. Узагальнення проблем застосування законодавства, що встановлює відповідальність за корупційні злочини. Київ : Центр політико-правових реформ. 2019. 32 с.
47. Звіт про осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності та види кримінального покарання за 2010–2022 рр.: форма 6. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/ ;

48. Звіт про осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності та види кримінального покарання за 2017–2021 рр.: форма 6. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/
49. Книженко О. О. Теоретичні засади встановлення санкцій у кримінальному праві : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08 / Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2012. 431 с.
50. Козаченко О. В. Кримінально-правові заходи: культуро-антропологічний вимір : монографія. Миколаїв : Іліон, 2011. 504 с.;
51. Козаченко О. В. Критерії визначення ефективності застосування кримінально-правових заходів в умовах глобалізації. Кримінально-правове забезпечення сталого розвитку України в умовах глобалізації : матер. міжнар. наук.-практ. конф., 12–13 жовт. 2017 р. / редкол.: В. Я. Тацій (гол. ред.), В. І. Борисов (заст. гол. ред.) та ін. Харків : Право, 2017. С. 130–133.
52. Козаченко О. В. Правова природа інших кримінально-правових заходів як альтернативна кримінальної відповідальності колективних суб'єктів. *Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. праць*. 2005. Вип. 26. С. 237–241.
53. Константинов О. О. Кримінальна відповідальність за видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону. Автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2021. 22 с.
54. Конституція України : Основний Закон України від 28.06.1996 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
55. Коржанський М. Й. Кримінальне право і законодавство України. Частина Загальна : курс лекцій. К. : Атіка, 2001. 432 с.
56. Коржанський М. Й. Презумпція невинуватості і презумпція вини : монограф. Київ : Атіка, 2004. С. 102–108.

57. Кочерга В., Фесенко Є. Законопроект, який став законом. *Право України*. 1998. № 7. С. 93.
58. Крайник Г. С., Заточна В. О. Щодо визнання нецільового використання бюджетних коштів корупційним злочином. *Молодий вчений*. 2019. № 10 (74). С. 587–591.
59. Кримінальна відповідальність та форми її реалізації : підручник / О. В. Козаченко, О. М. Мусиченко, О. М. Сидоренко та ін. ; за ред. проф. О. В. Козаченка. Миколаїв : Іліон, 2015. 142 с.
60. Кримінальне право (Особлива частина): підручник / за ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. Т. 1. Луганськ : видав-во «Елтон-2», 2012. 780 с.
61. Кримінальне право України : Загальна частина : підруч. / В. І. Борисов, В. Я. Тацій, В. І. Тютюгін [та ін.] ; за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна ; 5-те вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2015. 528 с.
62. Кримінальне право України. Загальна частина : навч. посіб. / А. М. Ященко, В. Б. Харченко, О. О. Житний та ін. ; за заг. ред. О. М. Литвинова. Харків : Право, 2019. 480 с.
63. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / [А. А. Васильєв, Є. О. Гладкова, О. О. Житний та ін.] ; за заг. ред. проф. О. М. Литвинова; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2020. 428 с.
64. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / підготовлено колективом авторів; за заг. ред. В. Я. Конопельського, В. О. Меркулової. Одеса, ОДУВС, 2021. 257 с.
65. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / Ю. В. Александров, В. І. Антипов, М. В. Володько та ін.; вид. 3-те, переробл. та допов.; за ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. Київ : «Юридична думка», 2004. 352 с.
66. Кримінальне право України. Загальна частина. / За ред. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Київ-Харків, 2002. 278 с.

- 67.Кримінальне право України. Загальна частина: підруч. / За ред. А. С. Беніцького, В. С. Гуславського, О. О. Дудорова, Б. Г. Розовського. Київ : Істина, 2011. 1112 с.
- 68.Кримінальне право України. Загальна частина: текст лекцій: Закон. Злочин. Відповідальність / В. О. Туляков, Н. А. Мирошніченко, Д. О. Балобанова; НУ ОЮА. Одеса: Юридична література, 2014. 128 с.
- 69.Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / [Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.]; за ред. проф. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – 4-те вид., переробл. і допов. Харків : Право, 2010. 456 с.
- 70.Кримінальне право України: Особлива частина : підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. ; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 4-те вид., переробл. і допов. Харків : Право, 2010. 608 с.
- 71.Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 234-III (станом на 05.04.2001). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/ed20010405#Text> .
- 72.Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2002 № 234-III (станом на 01.01.2024). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/ed20010405#Text> .
- 73.Кримінальний кодекс України. науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид.. допов. Харків : Право, 2013. Т. 2 : Особлива частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. 2013. 1040 с.
- 74.Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> .
- 75.Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / за заг. ред. проф. В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. Київ : Юстініан, 2012. 1224 с.
- 76.Куц В. М. Кримінальна відповідальність у системі засобів кримінально-правового реагування // Фундаментальні проблеми кримінальної

- відповідальності : матер. наук. полілогу (м. Харків, 7 верес. 2018 р.) / упоряд.: Ю. В. Баулін, Ю. А. Пономаренко. Харків : Право, 2018. С. 53–56.
77. Куц В. М., Цховребов А. О. Кримінальна відповідальність за безпосереднє втручання у забезпечення правопорядку : монографія. Київ : Норма права, 2020. 184 с.
78. Лилик В. А. Методика розслідування нецільового використання бюджетних коштів, виділених на роботу з відходами. Автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Наці. Ун-т «Львів. Політехніка», Львів, 2019. 22 с.
79. Литвинов О. М., Митрофанов І. І. Концептуальна модель механізму кримінальної відповідальності : монографія. Харків : Золота миля, 2017. 180 с.
80. Матишевський П. С. Кримінальне право України: Загальна частина : підруч. для студ. юрид. вузів і фак. Київ : А.С.К., 2001. 352 с.
81. Митрофанов І. І. Загальна частина кримінального права України : навч. посіб. / Митрофанов Ігор Іванович ; Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського. Одеса : Фенікс, 2015. 576 с.
82. Митрофанов І. І. Теоретичні засади механізму реалізації кримінальної відповідальності : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08 / Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2017. 460 с.
83. Музика А. А., Багіров С. Р. Казуальність і кримінальний закон в аспекті правового прагматизму: монографія. Київ : ПАЛИВОДА А.В., 2023. 144 с.
84. Навроцький В. О. Кримінальне право. Особлива частина : курс лекцій. Київ, 2000. 771 с.
85. Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації : навч. посіб. Київ, 2006. 704 с.
86. Наден О. В. Спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності за злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів : монографія. Харків : «Право», 2003. 224 с.

87. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України (2-е вид., перероб. та доп.) / за заг. ред. П. П. Андрушка, В. Г. Гончаренка, С. В. Фесенка. Київ, 2008. 1428 с.
88. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / відп. ред. С. С. Яценко. 4-те вид., перероб. та доп. Київ, 2005. 848 с.
89. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України : за станом законодавства і постанов Пленуму Верховного Суду України на 1 грудня 2001 р. / За ред. С. С. Яценка. Київ : А.С.К., 2002.
90. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д. С. Азаров, В. К. Грищук, А. В. Савченко та ін. ; за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. Київ : Юрінком Інтер, 2017.
91. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. Київ, 2016. 1064 с.
92. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 9-те вид., перероб. та доп. Київ, 2012. 1316 с.
93. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 7-ме вид., перероб. та доп. Київ, 2010. 1288 с.
94. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 10-те вид., переробл. та допов. Київ : ВД «Дакор», 2018. 1368 с.
95. Нестеренко О. М. Кримінальна відповідальність за підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб-підприємців (ст. 205-1 КК України) : дисер. ... наук. ступ. докт. філософ. «081 Право» / Дніпропет. держ. універ. внутр. справ, 2023. 238 с.;
96. Нестеренко О. М., Фіалка М. І. Кримінальна відповідальність за підроблення документів, які подаються для проведення державної

- реєстрації юридичної особи та фізичних осіб-підприємців (ст. 205-1 КК України): монографія. Миколаїв: Іліон, 2023. 198 с.
97. Новий Кримінальний кодекс України : проект тексту станом на 22.05.2023 / EUAM: Ukraine: Новий Кримінальний кодекс. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code>.
98. Новий Кримінальний кодекс України : проект тексту станом на 25.02.2024 / EUAM: Ukraine: Новий Кримінальний кодекс. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code>.
99. Новий Кримінальний кодекс України : проект тексту станом на 31.01.2023 / EUAM: Ukraine: Новий Кримінальний кодекс. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code>.
100. Новікова К. А. Обмеження свободи як вид покарання : монографія. Харків : Право, 2019. 288 с.
101. Околіт О. В. Звільнення від кримінальної відповідальності на підставі частини 6 статті 255 Кримінального кодексу України: актуальні питання правозастосування. *Київський часопис права*, 2023. № (2). С. 212–220.
102. Олійник О. С. Принцип застосування заходів кримінально-правового характеру за вчинення суспільно небезпечного діяння, визначеного у КК України. *Правове регулювання економіки*. 2019. № 18. С. 173–180.
103. Орловская Н. А. Основания и принципы построения уголовно-правовых санкций : монографія. Одесса : Юридична література, 2011. 624 с.
104. Орловская Н. А. Уголовно-правовые санкции: проблемы определения, классификации и функционального анализа : монографія. Одесса : Юридична література, 2010. 296 с.
105. Орловська Н. А. Кримінально-правова санкція та кримінальна відповідальність: концептуальні питання співвідношення. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2011. Спец. вип. № 5. С. 64–71.

106. Орловська Н. А. Санкції кримінально-правових норм: засади та принципи формування : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08 / Нац. ун-т «Одеськ. юрид. акад.». Одеса, 2012. 40 с.
107. Пинаев А. А. Уголовное право Украины : Общая часть : програм. учеб. дисцип.; курс лекц.; метод. реком. и задан. к семин. (практ.) занят.; тем. курсов. роб., мето. реком. по их написан. и лит.; вопр. к зачет.; вопр. к экз. / А. А. Пинаев. Х. : Харьков юридический, 2005. 664 с.
108. Письменский Е. А. Освобождение от наказания и отбывания его части как меры уголовно-правового воздействия. Современные проблемы уголовно-правового воздействия : межгос. сб. науч. ст. / редкол. : Е. А. Письменский (отв. Ред.) ; МВД Украины, Луган. гос. ун-т внутр. дел им. Э. А. Дидоренко. Луганск : РИО ЛГУВД им. Э. А. Дидоренко, 2013. 355–365.
109. Письменський Є. Відповідальність кримінальна (види) / Велика українська кримінологічна енциклопедія. У 2 т. Т. 1: А-Л / редкол.: В. В. Сокурєнко (голова), О. М. Бандурка (співголова) та ін. ; наук. ред. О. М. Литвинов. Харків : «Факт», 2021. С. 190–191.
110. Письменський Є. О. Звільнення від покарання та його відбування: проблеми кримінального законодавства та практики його застосування : монографія / передмова д-ра юрид. наук, доц. М. І. Хавронюка ; наук. ред. д-р юрид. наук, проф. О. О. Дудоров. Луганськ: Віртуальна реальність, 2011. 388 с.
111. Письменський Є. О. Теоретико-прикладні проблеми звільнення від покарання та його відбування за кримінальним правом України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. / Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідорєнка. Луганськ, 2014. 562 с.
112. Пономаренко Ю. А. Види наказаний по уголовному праву Украины : монографія. Харьков : Издательство «ФИНН», 2009. 344 с.
113. Пономаренко Ю. А. Загальна теорія визначення караності кримінальних правопорушень : монографія. Харків : Право, 2020. 720 с.

114. Пономаренко Ю. А. Кримінальна відповідальність, покарання та інші заходи кримінально-правового характеру в системі кримінально-правових наслідків вчинення злочину // Проблеми науки кримінального права та їх вирішення у законотворчій та правозастосовній діяльності : матер. міжнар. наук.-практ. конф., 8 – 9 жовт. 2015 р. / редкол.: В. Я. Тацій (гол. ред.), В. І. Борисов (заст. гол. ред.) та ін. Харків : Право, 2015. С. 192–195.
115. Пономаренко Ю. А. Штраф як вид покарання неповнолітніх у кримінальному праві України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 2. С. 333–335.
116. Пономаренко Ю. А. Штраф як вид покарання у кримінальному праві України (за результатами реформи 2011 р.) : наук. нарис / наук. ред. Ю. В. Баулін. Харків : Право, 2012. 80 с.
117. Постанова Верховного Суду від 02.11.2022 у справі № 724/1590/19 (провадження № 51-5072км21). URL : [Єдиний державний реєстр судових рішень \(court.gov.ua\)](https://reestr.court.gov.ua).
118. Правова доктрина України : у 5 т. Харків : Право, 2013. Т. 5 : Кримінально-правові науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку / В. Я. Тацій, В. І. Борисов, В. С. Батиргарєєва та ін. ; за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова. 1240 с.
119. Примаченко В. Ф. Вплив диференціації кримінальної відповідальності на кримінально-правове забезпечення сталого розвитку України в умовах глобалізації. Кримінально-правове забезпечення сталого розвитку України в умовах глобалізації : матер. міжнар. наук.-практ. конф. (12–13 жовт. 2017 р.) / редкол.: В. Я. Тацій (гол. ред.), В. І. Борисов (заст. гол. ред.) та ін. Харків : Право, 2017. С. 229–231.
120. Примаченко В. Ф. Диференціація кримінальної відповідальності: поняття та зміст. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2016. № 1 (12). С. 104–117;

121. Примаченко В. Ф. Диференціація та індивідуалізація кримінальної відповідальності: співвідношення понять. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2016. № 2 (13). С. 68–77.
122. Примаченко В. Ф. Затримання особи, яка вчинила злочин, як обставина, що виключає злочинність діяння : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ. Дніпропетровськ, 2008. 20 с.
123. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України зв'язку з прийняттям Бюджетного кодексу України : Закон України від 08.07.2010 № 270-VI URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2457-17#Text>
124. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень Закон України від 15.04.2008 № 270-VI URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19#n323> .
125. Про внесення змін до Кримінального та кримінально-процесуального кодексів України щодо гуманізації кримінальної відповідальності Закон України від 15.04.2008 № 270-VI URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/270-17#Text> .
126. Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення видів кримінальних покарань : Закон України № 3342-IX від 23 серпня 2023 року // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3342-20#Text>.
127. Про державну службу : Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>
128. Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень : постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 грудня 2003 р. № 15. UKR : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0015700-03#Text>.

129. Руфанова В. М. Кримінологічна характеристика та запобігання органами внутрішніх справ злочинам, пов'язаним з незаконним використанням бюджетних коштів : дис канд. юрид. наук. Дніпропетровськ, 2011. 258 с.
130. Руфанова В. М., Титаренко О. О. Запобігання органами внутрішніх справ злочинам, пов'язаним з незаконним використанням бюджетних коштів : монограф. / В. М. Руфанова, О. О. Титаренко. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2012. 200 с.
131. Савченко А. В. Сучасне кримінальне право України: курс лекцій / А. В. Савченко, В. В. Кузнецов, О. Ф. Штанько. Київ : Вид. Паливода А.В., 2005. 640 с.
132. Семенових О. С. Деякі міркування з приводу системи засобів кримінально-правового реагування на випадки вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України // Український дослідницький простір в умовах війни: адаптація й перезавантаження технічних і юридичних наук: збірник матеріалів доповідей учасників міжнародної науково-практичної конференції. (Харків-Рига, 31 травня 2022 р.). Харків, 2022. С. 190–192.
133. Семенових О. С. До питання про безпосередній об'єкт кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України. Актуальні проблеми приватного та публічного права : матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції присвяченої 94-річчю з дня народження члена-кореспондента НАПрН України, академіка Міжнародної кадрової академії, Заслуженого діяча науки України, доктора юридичних наук, професора Процевського О.І. (31 березня 2023 року). Харків, 2023. С. 502–505.
134. Семенових О. С. Кримінальна відповідальність за нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням: поняття, форми та види. Злочинність і протидія їй в

- умовах війни: глобальний, регіональний та національний виміри : зб. тез доп. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 12 квіт. 2023 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; Кримінол. асоц. України ; Наук. парк «Наука та безпека». Вінниця : ХНУВС, 2023. С. 204–206.
135. Сердюк П. П. Теоретичні й методологічні проблеми сучасного кримінального права : монографія. Запоріжжя : Акцент Інвест-Трейд, 2012. 800 с.;
136. Сердюк П. П. Теорія кримінальної відповідальності в сучасному кримінальному праві: порівняльно-правове дослідження : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. / Класич. приват. ун-т. Запоріжжя, 2013. 430 с.
137. Сторчак Н. А. Поняття позбавлення волі на певний строк. *Форум права: електрон. наук. фахове вид. / ХНУВС*. 2013. № 1. С. 962–967.
138. Тихонова О. В. Кримінальна відповідальність за порушення законодавства про бюджетну систему України : автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Київський національний ун-т внутрішніх справ. Київ, 2009. 20 с.
139. Тихонова О. В. Питання кримінальної відповідальності за порушення бюджетного законодавства. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2018 № 35 том 2. С. 40–43.
140. Тютюгин В. И. Лишение права занимать определенные должности как вид наказания по советскому уголовному праву. Харьков: Вища шк. Изд-во при Харьк. ун-те, 1982. 145 с.
141. Уголовное право Украины. Общая и Особенная части : учебник / Отв. ред. засл. деят. науки и техник., докт. юрид. наук, проф. Е. Л. Стрельцов. Харьков : ООО «Одиссей», 2006. 720 с.
142. Ус О. В. Теорія та практика кримінально-правової кваліфікації : лекції. Харків : Право, 2018. 368 с.
143. Фесенко Є. В. Об'єкт злочину під кутом зору теорії цінностей, а також опонентів цієї концепції. *Адвокат*. 2003. № 6. С. 9–12.

144. Фесенко Є. В. Права людини як найважливіша цінність, що потребує кримінально-правового захисту. Малиновські читання : матер. І Міжнар. наук.-практ. конф., м. Острого, 16–17 листопада 2012 року. С. 225–226.
145. Фіалка М. І. Документ, що містить державну таємницю, як предмет кримінальних правопорушень у сфері охорони державної таємниці. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. № 3. С. 218–224.
146. Фіалка М. І. Документи в КК України: зміст та їх взаємозв'язок між собою. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2020. № 2 (89). С. 284–298.
147. Фіалка М. І. Класифікації кримінальних правопорушень, що пов'язані з документами та їх обігом. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 8. С. 388–391.
148. Фіалка М. І. Кримінально-правова охорона документообігу : автореф. дис ... кан. юрид. наук : 12.00.08 / Класич. Приват. ун-т. Запоріжжя, 2010. 24 с.
149. Фріс П. Л. Криміналізація і декриміналізація у кримінально-правовій політиці. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2014. № 1 (2). С. 19–28.
150. Фріс П. Л. Кримінальне право України. Загальна частина : навч. посіб. / П. Л. Фріс. Київ : Центр навч. літ., 2004. 362 с.
151. Фріс П. Л. Кримінальне право України. Загальна частина : підруч. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Атіка, 2004. 488 с.
152. Хавронюк М. І. Заходи кримінально-правового впливу: які вони бувають? *Юридичний вісник України*. 2013. № 21 (934). С. 6–7;
153. Хавронюк М. І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації : монографія. Київ : Юрисконсульт, 2006. 1048 с.
154. Хоменко В. П. Кримінальна відповідальність за нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи

- надання кредитів із бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням. *Науковий вісник національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 1 (98). С. 120–132.
155. Хряпінський П. В. Заохочувальні норми у кримінальному законодавстві України : навч. посіб. Київ : Центр учбов. літ., 2008. 192 с.
156. Хряпінський П. В. Заохочувальні норми у кримінальному законодавстві України : монографія. Харків : Харків юридичний, 2009. 840 с.
157. Хряпінський П. В. Місце заохочувальних норм у механізмі кримінально-правового регулювання. Ефективність кримінального законодавства: доктринальні, законотворчі та правозастосовні проблеми її забезпечення : матер. міжнар. наук.-практ. кругл. столу (м. Харків, 17 трав. 2019 р.) / укл.: Л. М. Демидова, К. А. Новікова, Н. В. Шульженко. Харків : Константа, 2019. С. 213–218.
158. Хряпінський П. В. Спеціальне звільнення від відповідальності у кримінальному праві та законодавстві України : навч. посіб. Запоріжжя : ЗНУ, 2010. 310 с.
159. Чолан Т. А. Кримінальна відповідальність за незаконне усиновлення та розголошення його таємниці : дис. ...канд. юрид. наук : 12.00.08 / Нац. акад. прокур. України. Київ, 2016. 248 с.
160. Шаблистий В. В. Безпековий вимір кримінального права України: людиноцентристське дослідження : монографія. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ : Ліра ЛТД, 2015. 420 с.
161. Шиян О. Ю. Кримінальна відповідальність за нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням : дис. ... канд. юрид. наук (докт. філософ.) : 08 – Право / Класич. приват. ун-т. Запоріжжя, 2017. 279 с.
162. Ященко А. Відповідальність кримінальна / Велика українська кримінологічна енциклопедія. У 2 т. Т. 1: А-Л / редкол.: В. В. Сокурєнко

- (голова), О. М. Бандурка (співголова) та ін. ; наук. ред. О. М. Литвинов. Харків : «Факт», 2021. С. 187–190.
163. Ященко А. М. Деякі міркування з приводу законодавчої регламентації у КК України покарання у вигляді пробаційного нагляду. *Право та економіка України - перспективи розвитку*: Матеріали круглого столу (11 грудня 2023 р.). Харків : Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця, 2023. С. 29–33.
164. Ященко А. М. Деякі міркування з приводу нормативної визначеності в проекті нового КК України положень про звільнення від кримінальної відповідальності. *Український дослідницький простір в умовах війни: адаптація й перезавантаження технічних і юридичних наук: збірник матеріалів доповідей учасників міжнародної науково-практичної конференції*. (Харків-Рига, 31 травня 2022 р.). Харків, 2022. С. 240–242 с.
165. Ященко А. М. Деякі міркування щодо форм реалізації кримінальної відповідальності та інших заходів кримінально-правового характеру. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2015. № 1 (9). С. 212–223.
166. Ященко А. М. Застосування заходів кримінально-правового характеру : монографія. Харків : Ніка Нова, 2014. 388 с.
167. Ященко А. М. Заходи кримінально-правового реагування на посягання у сфері господарської діяльності: окремі аспекти нормативної регламентації та практичної реалізації // *Кримінальне право в умовах глобалізації: суспільних процесів: традиції та новації* : матер. міжнар. наук.-практ. кругл. столу, присвяченого пам'яті акад. В.В. Сташиса (15 травн. 2020 р., м. Харків) / ГО «Всеукраїнська асоціація кримінального права», Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, НДІВПЗ ім. акад. В.В. Сташиса НАН України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; Харк. нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна. Харків : ХНУВС, 2020. С. 202–205.

Додаток А

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор з НІР

к.т.н., доцент

Андрій ГУМЕННИЙ

Андрій Гуменний 2024 р.

А К Т

впровадження результатів дисертаційного дослідження здобувачки вищої освіти ступеня доктора філософії Семенових Ольги Станіславівни на тему «Кримінальна відповідальність за нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням» зі спеціальності 081–Право в освітній процес Національного аерокосмічного університету ім. М.Є. Жуковського «Харківського авіаційний інститут»

Комісія у складі:

голова комісії - завідувач кафедри права, д.ю.н., проф. Павликівський Віталій Іванович;

Члени комісії:

- доцент кафедри, к.ю.н., доцент Лукашевич Сергій Юрійович;

- доцент кафедри, к.ю.н., доцент Федосенко Наталія Анатоліївна

цим актом засвідчує, що результати дисертаційного дослідження здобувачки Семенових Ольги Станіславівни на тему «Кримінальна відповідальність за нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням» використовуються співробітниками кафедри права гуманітарно-правового факультету Національного аерокосмічного університету ім. М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут» при підготовці та проведенні лекцій, семінарських та практичних занять з навчальної дисципліни «Кримінальне право України», а також похідних від неї спеціальних курсів.

Дисертація Семенових Ольги Станіславівни є одним із перших комплексних досліджень проблем кримінальної відповідальності за нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням, в результаті

якого сформульовано низку нових наукових положень і висновків, запропонованих авторкою особисто. Окремі наукові положення в дисертації знайшли подальшого розвитку. Зокрема, здобувачкою розвинута концепція розуміння кримінальної відповідальності в двох аспектах: позитивному та негативному. У зв'язку з цим, під кримінальною відповідальністю за нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням, запропоновано розуміти, з одного боку, переживання фізичною особою державного осуду, зазнавання нею визначених санкцією ч. 1 і 2 ст. 210 КК України обмежень, позбавлень чи заборон карального характеру, а, з іншого, – зобов'язання до правомірної або стимулювання позитивної посткримінальної поведінки особи, зумовленої заборонними та заохочувальними приписами кримінального закону.

Отримані під час проведення дисертаційного дослідження результати вирішують конкретне наукове завдання, що має істотне значення для подальшого розвитку й удосконалення нормативної регламентації кримінальної відповідальності за нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням.

Комісія констатує, що сформульовані в дисертаційному дослідженні Семенових Ольги Станіславівни висновки, а також запропоновані доповнення і зміни до чинного законодавства України можуть бути використані для підготовки навчальної, науково-практичної та методичної літератури з кримінального права та кримінології.

Голова комісії:

Віталій ПАВЛИКІВСЬКИЙ

Члени комісії:

Сергій ЛУКАШЕВИЧ

Наталія ФЕДОСЕНКО

« 08 » лютого 2024 р.

Додаток Б

Список публікацій здобувача за темою дисертації

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Семенових О. С. Обґрунтованість кримінальної відповідальності за нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищення. *Juris Europensis Scientia : науковий журнал*. 2023. Випуск 5. С. 79–85. DOI <https://doi.org/10.32782/chern.v5.2023.16> .

2. Семенових О. С. Кримінальна відповідальність як засіб державного реагування на вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України: загальнотеоретичний аспект. *Juris Europensis Scientia : науковий журнал*. 2023. Випуск 1. С. 129–135. DOI <https://doi.org/10.32782/chern.v1.2023.25>.

3. Семенових О. С. Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України, та ознаки складу, що її характеризують: теоретико-прикладний аспект. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2023. №. 3 (30). С. 247–258. DOI <https://doi.org/10.32631/vca.2023.1.22>.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

4. Семенових О. С. До питання про безпосередній об'єкт кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України. Актуальні проблеми приватного та публічного права : матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції присвяченої 94-річчю з дня народження члена-кореспондента НАПрН України, академіка Міжнародної кадрової академії, Заслуженого діяча науки України, доктора юридичних наук, професора Процевського О.І. (31 березня 2023 року). Харків, 2023. С. 502–505.

5. Семенових О. С. Деякі міркування з приводу системи засобів кримінально-правового реагування на випадки вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України. Український дослідницький простір в умовах війни: адаптація й перезавантаження технічних

і юридичних наук: збірник матеріалів доповідей учасників міжнародної науково-практичної конференції. (Харків-Рига, 31 травня 2022 р.). Харків, 2022. С. 190–192.

6. Семенових О. С. Кримінальна відповідальність за нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням: поняття, форми та види. Злочинність і протидія їй в умовах війни: глобальний, регіональний та національний виміри : зб. тез доп. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 12 квіт. 2023 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; Кримінол. асоц. України ; Наук. парк «Наука та безпека». Вінниця : ХНУВС, 2023. С. 204–206.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

7. Ihor Shynkarenko, Vasyl Zakharov, Iryna Shynkarenko, Oleksandra Zakharova, and Olha Semenovych. Legal and Conceptual Aspects of Securing Space Activity Entities-Facilities in Ukraine. Integrated Computer Technologies in Mechanical Engineering - 2021 Synergetic Engineering. P. 720–735.

Додаток В

Проект

ЗАКОН УКРАЇНИ

**Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо
удосконалення відповідальності за окремі порушення бюджетного
законодавства України**

Верховна Рада України постановляє:

1. *Внести до Кодексу України про адміністративні правопорушення (Відомості Верховної Ради УРСР, 1984 р., додаток до № 51, ст. 1122) так зміни:*

1) у ст. 164-12:

в абзаці другому частини п'ятої слова «тягнуть за собою накладення штрафу на посадових осіб від сімдесяти до вісімдесяти п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян» замінити словами «тягнуть за собою накладення штрафу на посадових осіб від сімдесяти до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян»;

в абзаці другому частини шостої слова «тягнуть за собою накладення штрафу на посадових осіб від вісімдесяти п'яти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян» замінити словами «тягнуть за собою накладення штрафу на посадових осіб від п'ятисот до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян»;

2. *Внести до Кримінального кодексу України (Відомості Верховної Ради України, 2001 р., № 25-26, ст. 131) такі зміни:*

1) у ст. 210:

в абзаці першому частини першої після слів «1. Нецільове використання бюджетних коштів...» слова «... службової особи... » викласти після слів «... на відповідний рік, ...» у такому змісті «..., вчинене службовою особою...»;

в абзаці другому частини першої після слів слова «караються штрафом від однієї тисячі до чотирьох тисяч неоподаткованих мінімумів доходів

громадян» замінити словами «караються штрафом від однієї тисячі до трьох тисяч неоподаткованих мінімумів доходів громадян»

в абзаці першому частини другої після слів «... або за попередньою змовою групою осіб... » доповнити словами «.. або вчиненні з корисливих мотивів»;

в абзаці другому частини другої перед словами «... обмеженням волі ... » викласти слова у такому змісті:

«караються позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від трьох до п'яти років зі штрафом від трьох до шести тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, ... »;

в абзаці другому частини другої слова «... обмеженням волі на строк від двох до п'яти років» замінити словами «... обмеженням волі на строк від трьох до п'яти років»;

у пункті другому Примітки 1 слова «... тисячу і більше разів...» замінити словами «п'ятсот і більше разів...»;

у пункті третьому Примітки 1 слова «... в три тисячі і більше разів...» замінити словами «у тисячу і більше разів...»;

2. Цей Закон набирає чинності з дня, наступного за днем його опублікування.

Голова Верховної Ради

України